
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

KARS BOĞATEPE KÖYÜ
KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ

Cansu Hilal POLAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OCAK 2024

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Cansu Hilal POLAT

18/01/2024

KARS BOĞATEPE KÖYÜ
KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Cansu Hilal POLAT

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ocak 2024

ÖZET

Birey, toplum ve çevre ilişkisi ile ortaya çıkan karmaşık yapı, geçmiş, bugün ve gelecek arasında sıkı bir bağ olan peyzaj ile anlaşılabilmektedir. Toplumların kendilerine özgü yaşamlarının ve değerlerinin nesilden nesle aktarılmasında önemli bir rol oynayan kültürel peyzaj, soyut ve somut tüm unsurları barındırmaktadır. Kültürel peyzaj, tarihi çevre koruma literatüründe yakın zamanda gündeme alınmış bir kavram olmasına karşın, soyut ve somut toplumsal değerleri kapsamakta, kültürel ve sosyal sürdürülebilirliğin önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Çalışmanın konusunu oluşturan Kars İli'ne bağlı Boğatepe Köyü, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yerleşim görülen ve başta Rus kökenli Malakanlar olmak üzere farklı ırktan birçok topluluğa ev sahipliği yapmış, önemli kültürel peyzaj alanlarından birisidir. Malakanlar, sahip oldukları kültürel kimlikleri, yaşam biçimleri, gelenekleri ve Boğatepe Köyü'nde kurgulamış oldukları fiziksel çevre ile bölge içerisinde yer alan diğer yerleşim birimlerinden farklı nitelikler taşıyan bir kırsal dokunun ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Malakanların Anadolu'ya gerçekleştirdikleri göç sonrasında ilk yerleşim yerlerinden birisi olan Boğatepe Köyü'nde, doğal ve kültürel faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan gündelik yaşam, mimari, ekonomik ve sosyal unsurların hem köyde hem de Kars'taki etkilerini izlemek mümkündür. Bu çalışmanın amacı, Kars Boğatepe Köyü'nün, kültürel peyzaj kavramı çerçevesinde irdelenmesidir. Sonuç olarak çalışma, Boğatepe Köyü'nün günlük yaşam pratikleri ve gelenekler ile şekillenen, kültürel peyzaj değerlerini soyut ve somut bileşenleriyle ortaya koymaktadır.

Bilim Kodu	:	80106
Anahtar Kelimeler	:	Boğatepe, Kars, kültürel peyzaj, Malakanlar
Sayfa Adedi	:	131
Danışman	:	Doç. Dr. Esra ÖZKAN YAZGAN

DETERMINATION OF CULTURAL LANDSCAPE VALUES OF KARS BOĞATEPE VILLAGE

(M. Sc. Thesis)

Cansu Hilal POLAT

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

January 2024

ABSTRACT

The complex structure that emerges from the relationship between the individual, society, and environment can be understood through lands as a close bond between past, present, and future. The cultural landscape, which plays a vital role in transferring the societies' unique lives and values from generation to generation, includes all tangible and intangible elements. Although cultural landscape is a concept recently brought to the agenda in the cultural heritage conservation literature, it encompasses abstract and concrete social values. It stands out as a crucial component of cultural and social sustainability. Boğatepe Village in Kars Province, which is the subject of the study, is one of the essential cultural landscape areas that was settled after the 1877-1878 Ottoman-Russian War and hosted many communities of different races, especially Malakans of Russian origin. Malakans have contributed to the emergence of a rural texture that has different qualities from other settlements in the region with their cultural identities, lifestyles, traditions, and the physical environment they have created in Boğatepe Village. In Boğatepe Village, which was one of the first settlements after the migration of Malakans to Anatolia, it is possible to observe the effects of daily life, architecture, economic and social elements that emerged as a result of the interaction of natural and cultural factors, both in the village and in Kars. This study aims to examine Kars Boğatepe Village within the concept of cultural landscape. As a result, the study reveals the cultural landscape values of Boğatepe Village, shaped by daily life practices and traditions, with their tangible and intangible components.

Science Code	:	80106
Key Words	:	Boğatepe, Kars, cultural landscape, Malakan
Page Number	:	131
Supervisor	:	Assoc. Prof. Esra ÖZKAN YAZGAN

TEŞEKKÜR

Tez çalışma sürecimin tüm aşamalarında her türlü desteği veren, sahip olduğu bütün bilgi ve birikimini benimle paylaşan, sabır ve titizlikle beni yönlendiren değerli danışmanım Doç. Dr. Esra Özkan YAZGAN'a, her zaman ve her koşulda yanımda olan en büyük destekçilerim annem Gülistan POLAT, babam Yıldırım Bayazıt POLAT ve ablam Göksu POLAT'a, tez sürecinde desteğini esirgemeyen ve beni cesaretlendiren arkadaşım Muzaffer KIRSÜLEYMANOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

ÇİZELGELERİN LİSTESİ x

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xii

RESİMLERİN LİSTESİ xiii

HARİTALARIN LİSTESİ xv

SİMGELER VE KISALTMALAR xvi

1. GİRİŞ 1

2. KURAMSAL ÇERÇEVE 7

2.1. Kültürel Peyzaj Kavramı 7

2.2. Kültürel Peyzaj Tipolojileri 15

2.2.1. U.S. National Park Service kültürel peyzaj tipolojisi 15

2.2.2. UNESCO kültürel peyzaj tipolojisi 19

3. KARS BOĞATEPE KÖYÜ 23

3.1. Coğrafi Özellikler 23

3.2. Yerleşimin Tarihi 25

3.3. Demografik ve Etnik Yapı 29

3.4. Jeolojik ve Topoğrafik Yapı 32

3.5. İklim 33

3.6. Ulaşım 36

Sayfa

3.7. Sosyo-Ekonomik Durum 36

4. BOĞATEPE KÖYÜ KÜLTÜREL PEYZAJ ÖZELLİKLERİ 39

4.1. Doğal Çevre 40

4.1.1. Bitki örtüsü 40

4.1.2. Tarım alanları 41

4.1.3. Mera alanları 46

4.1.4. Sulak alanlar 47

4.2. Yerleşim Dokusu 48

4.2.1. Yerleşimin genel özellikleri 48

4.2.2. Geleneksel konutlar 74

4.2.3. Yardımcı mekanlar 85

4.2.4. Kamusal yapılar ve alanlar 87

4.2.5. Ticaret alanları 91

4.3. Ekonomik Faaliyetler 95

4.3.1. Tarım 95

4.3.2. Hayvancılık 97

4.3.3. Peynircilik 99

4.3.4. Turizme yönelik faaliyetler 107

4.4. Somut Olmayan Kültürel Miras 109

4.4.1. Yemek kültürü 109

4.4.2. Gelenekler 110

4.4.3. Sözlü miras 114

4.5. Sivil Toplum Kuruluşları 114

Sayfa

5. SONUÇ 117

KAYNAKLAR 123

ÖZGEÇMİŞ 131

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 2. 1. Kültürel peyzajda dört temel unsur (Buckle, 2002)..... 13

Çizelge 3. 1. 1965-2022 dönemi Kars ili ve Boğatepe Köyü nüfus değişimi (TÜİK, 2023)..... 31

Çizelge 3. 2. Büyük Boğatepe Köyü ve Küçük Boğatepe Köyü nüfusu (TÜİK, 2022a) 31

Çizelge 3. 3. Kars ili 1931-2022 meteoroloji verileri (MGM, 2023) 34

Çizelge 3. 4. Ardahan ili 1958-2022 meteoroloji verileri (MGM, 2023) 35

Çizelge 3. 5. TRA2 Bölgesi'nde istihdamın 2020-2022 dönemi sektörel dağılımı-15 yaş ve üzeri (TÜİK, 2022b)..... 37

Çizelge 4. 1. Boğatepe Köyü'nde yetişen bitkiler (Arazi Çalışması: 17.06.2023; URL-16) 40

Çizelge 4. 2. Boğatepe Köyü envanter listesi 54

Çizelge 4. 3. Küçük Boğatepe Köyü 108 ada 9 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)..... 79

Çizelge 4. 4. Büyük Boğatepe Köyü 112 ada 13 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)..... 79

Çizelge 4. 5. Büyük Boğatepe Köyü 112 ada 12 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)..... 80

Çizelge 4. 6. Büyük Boğatepe Köyü 112 ada 11 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)..... 81

Çizelge 4. 7. Büyük Boğatepe Köyü 112 ada 10 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)..... 82

Çizelge 4. 8. Büyük Boğatepe Köyü 107 ada 12 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)..... 83

Çizelge 4. 9. Boğatepe Köyü'nde hane, büyükbaş hayvan ve mandıra sayılarının zamanla değişimi (URL-20) 100

Çizelge 4. 10. Gravyer peyniri yapım süreci, Boğatepe Köyü 103

Çizelge 4. 11. Malakanlar tarafından kullanılan aletler..... 112

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 4. 12. Boğatepe Köyü sözlü mirasına ait kelimeler 114

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 2. 1. Sauer'ın kültürel peyzajın bileşenlerini gösteren çizelgesi (Sauer, 1925:315-350)..... 12

Şekil 2. 2. Peyzajın etkileşimli döngüsü (Taylor, 2008)..... 13

Şekil 4. 1. Boğatepe Köyü'nde bulunan 2 katlı mandıra plan şeması 92

Şekil 4. 2. Boğatepe Köyü'nde bulunan tek katlı mandıra plan şeması 92

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim **Sayfa**

Resim 2. 1. Sazova Parkı, Eskişehir (URL-6) 16

Resim 2. 2. Midyat, Mardin (URL-7) 17

Resim 2. 3. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Çanakkale (URL-8) 18

Resim 2. 4. Side Arkeolojik Sit Alanı, Antalya (URL-9) 18

Resim 2. 5. Versailles Sarayı, Fransa (URL-10) 19

Resim 2. 6. Pirinç terasları, Cordilleras, Filipinler (URL-11) 20

Resim 2. 7. Uluru-Kata Tjuta Ulusal Parkı, Avustralya (URL-12) 21

Resim 3. 1. Malakanlar, 1942 (Kansu, 1971) 32

Resim 4. 1. Boğatepe Köyü'nde bir tarla (17.06.2023) 45

Resim 4. 2. Boğatepe Köyü Köy İçi Mevkii mera alanı (06.08.2023) 47

Resim 4. 3. Boğatepe Köyü'nde Karasu olarak bilinen dere (06.08.2023) 48

Resim 4. 4. Büyük Boğatepe köyü genel görünüm (06.08.2023) 51

Resim 4. 5. Küçük Boğatepe Köyü genel görünüm (06.08.2023) 51

Resim 4. 6. Boğatepe Köyü'nde bulunan bir Malakan evi (17.06.2023) 75

Resim 4. 7. Yerden yükseltilmiş Malakan evi (17.06.2023) 76

Resim 4. 8. Ahşap pencere ve dış kapaklarının (stavni) görünüşü (Orhan, 2021) 77

Resim 4. 9. Ahşap çift cidarlı pencere (17.06.2023) 78

Resim 4. 10. Mustafa Akbay Evi, tescilli yapı (17.06.2023) 85

Resim 4. 11. Çatısı toprak örtülü hayvan barınak yapısı (17.06.2023) 86

Resim 4. 12. Malakan evlerinin altında yer alan patval (17.06.2023) 86

Resim 4. 13. Ekomüze Zavot, Boğatepe Köyü (16.01.2022) 87

Resim 4. 14. Küçük Boğatepe ve Büyük Boğatepe köylerinde yer alan camiler (06.08.2023) 88

Resim **Sayfa**

Resim 4. 15. Boğatepe Köyü'nde Malakanlardan kalma çeşme (06.08.2023)..... 89

Resim 4. 16. Büyük Boğatepe Köyü mezarlık alanı (06.08.2023) 89

Resim 4. 17. Büyük Boğatepe Köyü'nde yer alan ilkokul (06.08.2023)..... 90

Resim 4. 18. Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan ilkokul (06.08.2023)..... 90

Resim 4. 19. Büyük Boğatepe Köyü'nde bulunan iki adet bakkal (06.08.2023) 93

Resim 4. 20. Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan kadın bakkal (06.08.2023)..... 93

Resim 4. 21. Büyük Boğatepe Köyü'nde yer alan kadın bakkal (06.08.2023)..... 94

Resim 4. 22. Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan atıl çiftlik (06.08.2023) 95

Resim 4. 23. Malakanlar'ın tarım araçları ile gösterileri (Kansu, 1971) 96

Resim 4. 24. Boğatepe Köyü tarım faaliyetleri (06.08.2023)..... 97

Resim 4. 25. Boğatepe Köyü büyükbaş hayvancılık (16.07.2023)..... 98

Resim 4. 26. Boğatepe Köyü kaz yetiştiriciliği (06.08.2023)..... 98

Resim 4. 27. Boğatepe Köyü arıcılık (06.08.2023) 99

Resim 4. 28. Kışın samanlık olarak kullanılan bir peynir imalathanesi (Öztek, 1974) ... 101

Resim 4. 29. Kars gravyer peyniri (Arınç, 2018) 105

Resim 4. 30. Kars kaşar peyniri, Boğatepe Köyü (17.06.2023) 106

Resim 4. 31. 4-6 ay boyunca dinlendirilmeye bırakılan peynirler, Boğatepe Köyü (17.06.2023)..... 107

Resim 4. 32. Boğetepe Köyü'nde tıbbi ve aromatik bitkilerin kurutulması (URL-20) ... 108

Resim 4. 33. Boğatepe Köyü'ne ilişkin gazete küpürü (URL-21)..... 109

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita **Sayfa**

Harita 3. 1. Kars ili ve ilçeleri haritası (URL-13) 24

Harita 3. 2. Araştırma sahası ve çevresinin topoğrafik haritası (URL-14) 33

Harita 4. 1. Boğatepe Köyü mera alanları..... 46

Harita 4. 2. Google Earth üzerinden oluşturulan Boğatepe Köyü planı 49

Harita 4. 3. Boğatepe Köyü mevcut yerleşim analizi haritası..... 50

Harita 4. 4. Büyük Boğatepe Köyü yerleşimin belgelenmesi 52

Harita 4. 5. Küçük Boğatepe Köyü yerleşimin belgelenmesi 53

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	**Açıklamalar**
mm	Milimetre
cm	Santimetre
km	Kilometre
°C	Santigrat derece

Kısaltmalar	**Açıklamalar**
ASLA	American Society of Landscape Architects
EU	European Union
ICCROM	The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
IFLA	International Federation of Landscape Architect
ISCCL	International Scientific Committee on Cultural Landscapes
IUCN	The International Union for Conservation of Nature
KKVKBK	Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
MGM	Meteoroloji Genel Müdürlüğü
SERKA	Serhat Kalkınma Ajansı
TCLF	The Cultural Landscape Foundation
TDK	Türk Dil Kurumu
TRA2 Bölgesi	Ağrı, Ardahan Iğdır ve Kars illerinin oluşturduğu bölge
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
U.S. NPS	U.S. National Park Service
YER-SİS	Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması Projesi

1. GİRİŞ

Karmaşık bir yapıyı oluşturan birey, toplum ve çevre ilişkisi geçmiş, bugün ve gelecek arasında sıkı bir bağ olan peyzaj ile anlaşılabilmektedir. Toplumların kendilerine özgü yaşamlarının ve değerlerinin nesilden nesle aktarılmasında önemli bir rol oynayan peyzaj, soyut ve somut tüm unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde insan ve doğa etkileşiminin olduğu hemen her alanda kültürün etkisi görülebildiği için peyzajların neredeyse tamamı kültürel peyzaj olarak nitelendirilebilir (Ingerson, 2003).

Kültürel peyzaj insan ve doğal çevre arasındaki ilişkinin etkisiyle zaman içerisinde şekillenen ve değer kazanan doğal, kültürel, görsel ve anlamsal yönleriyle tanımlanabilen coğrafi sınırları belli bir alanı işaret etmektedir. Kültürel peyzaj kavramı tarihi çevre koruma literatüründe yakın zamanda ortaya konmuş bir kavram olmasına karşın, soyut ve somut toplumsal değerleri kapsayan kavram, kültürel ve sosyal sürdürülebilirlik bağlamında önemlidir. Soyut ve somut tüm bileşenleri ile kültürel miras ve doğanın ürünü olan kültürel peyzaj alanları küresel ölçekte yaşanan iklim krizleri, doğal afetler, artan kentleşme, terör, savaş, vandalizm ve insan kaynaklı bilinçsiz faaliyetler sebebiyle tehdit altındadır. Bu bağlamda son yıllarda, kültürel peyzaj alanlarının mekânsal sürekliliğinin ve kültürel değerlerin nesilden nesle aktarılmasını sağlamak amacıyla çağdaş koruma yaklaşımları üzerine çalışmalar hız kazanmıştır. Bu kapsamda, kültürel peyzaj alanlarına özgü koruma yaklaşımlarının belirlenebilmesi ve uygulamaya aktarılması için öncelikli olarak, korunması gerekli soyut ve somut değerlerin tespit edilmesi gerekmektedir.

Kırsal yerleşim alanlarında karşılaşılan korumaya yönelik sorunların tespiti ve koruma yaklaşımlarının belirlenmesi çok yönlü bir çalışması gerektirmektedir. Bunun ilk adımı ise korunacak olanı belirlemektir. Bu sebeple koruma kararları almadan önce kırsal alanın mevcut durum analizinin yapılması önem arz etmektedir. Bulunduğu coğrafyanın jeolojik, topoğrafik ve iklimsel özellikleri tespit edilmelidir. Bu coğrafyada varlık gösteren flora ve fauna yapısının araştırılması ve varsa endemik türlerin belirlenmesi gerekmektedir. Ardından bölgenin tarihi ve yaşamlarına tanıklık ettiği toplulukların yaşam biçimleri incelenmelidir. Toplulukların kurgulamış oldukları yapılı çevre ile doğal çevrenin birbirine uyumlu olması gerekmektedir. Bu sayede kırsal alanın sürdürülebilirliği sağlanmış olacaktır.

Tez kapsamında tarihi ve kültürel zenginliklerle dolu Kars iline bağlı Boğatepe Köyü, kültürel peyzaj kavramı çerçevesinde irdelenerek, sahip olduğu soyut ve somut değerlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Boğatepe Köyü, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yerleşim görülen ve başta Rus kökenli Malakanlar olmak üzere farklı ırktan birçok topluluğa ev sahipliği yapmış, kültürel peyzaj alanıdır. Malakanlar, sahip oldukları kültürel kimlikleri, yaşam biçimleri, gelenekleri ve Boğatepe Köyü'nde kurgulamış oldukları fiziksel çevre ile bölge içerisinde yer alan diğer yerleşim birimlerinden farklı nitelikler taşıyan bir kırsal dokunun ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Malakanların Anadolu'ya gerçekleştirdikleri göç esnasında ilk yerleşim yerlerinden birisi olan Boğatepe Köyü'nde, doğal ve kültürel faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan gündelik yaşam, mimari, ekonomik ve sosyal unsurların hem köyde hem de Kars'taki etkilerini izlemek mümkündür.

Boğatepe Köyü'nde Osmanlı-Rus Savaşı sonrası bölgeye göç etmeye zorlanan Malakanların yerleşmesi ile yaşam başlamıştır. Topluluk, bölgeye getirmiş oldukları Rus kültürünü yansıtan günlük yaşam biçimleri, dini inançları, iklime uyum becerileri, mimari kültürleri ve gelenekleri ile köy ve çevresini şekillendirerek, yöre halkını sosyal ve kültürel olarak etkilemiştir. Kars'ın başlıca ekonomik faaliyetinden biri olan peynirciliği de bölgeye yayan ve Bolşevik İhtilali ile bölgeyi terk etmeye başlayan Malakanların sayısı günümüzde oldukça azdır. Bulundukları kısa süre içerisinde bölgeye önemli katkılar sunan Malakanların mimari kültürleri, kurdukları ilk yerleşim yerlerinden biri olan Boğatepe Köyü'nde hala görülebilmektedir. Bölgenin kültür mozaiğinin önemli bir parçasını oluşturan Boğatepe Köyü'ndeki Malakan topluluğunun kültürel değerleri yok olmaya yüz tutmuş durumdadır.

Günümüzde gravyer peynirinin geleneksel üretim merkezi olarak bilinen Boğatepe Köyü'nde peynirciliğin başlangıcı yine Malakanlar dönemine denk gelmektedir. Çarlık Rusya'nın işgali altında olduğu dönemlerde İsviçre'den getirilen peynir üreticilerinin köyü peynir üretimine elverişli bulması ile başlayan peynircilik başlıca ekonomik faaliyetlerden birisi olmuştur. Farklı çalışmalara konu olan peynircilik köyün ulusal ve uluslararası alanda tanınmasını ve bölgede turizme yönelik faaliyetlerin gelişmesini de tetiklemiştir.

Kars ve yakın çevresinde gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde, Malakanlar ve kurguladıkları yerleşim alanları üzerine yapılan az sayıda çalışma bulunduğu görülmektedir.

Çalışkan (2019), Türkiye Kentleşmesi İçin Yeni Bir Yol Arayışında Orta Ölçekli Kentler Üzerinden Kır-Kent Dayanışma Ağları: Kars-Boğatepe Örneği başlıklı çalışmasında kırsal odaklı yerel ekonomilerin gelişimini ve kır-kent dayanışma ağlarını Boğatepe Köyü örneği üzerinden okuyarak orta ölçekli kent tanımını Türkiye için özgün bir hale getirmeye çalışmıştır. Köy alanının genel yapısı ve özellikleri gözlem, mülakat ve kurum görüşmeleri neticesinde elde edilerek çalışma kapsamında kullanılmıştır.

Aslan (2022), Kars Boğatepe Peynir Müzesi (Zavot) Işığında Ülkemizdeki Ekomüze Çalışmaları başlıklı ekomüzeler üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında örnek olarak Boğatepe Köyü'nde ekomüze statüsündeki Peynir Müzesi'ni ele almıştır. Bu kapsamda müzenin gelişim aşamaları ve bölge için önemi irdelenmiş ve turizme olan katkıları tespit edilmiştir.

Abacıalır ve Korkusuz (2020), Boğatepe (Kars) Köyünde Kırsal Turizm Faaliyetlerinin Coğrafi Bir Bakış Açısı ile İncelenmesi başlıklı çalışmasında coğrafi bir bakış açısı içerisinde Boğatepe Köyü'ndeki turizm faaliyetlerini incelemiştir. Daha çok kırsal hayatın tecrübe edilmesi üzerine kurgulanmış bu faaliyetlerin yanı sıra köyde kadın girişimciliğinin ön plana çıkmasının da turist eğilimleri üzerine etkisini incelemiştir.

Toptaş (2020), Kültür Turizminin Kadın Girişimcilerin Yaptıkları Yeniliklere Etkisi: Boğatepe Köyü'nün Örnek Vaka Analizi ile İncelenmesi başlıklı çalışmasında özellikle Doğu Ekspresi ile şehirde artan turizm faaliyetlerinin Boğatepe Köyü'nde de etkisini göstermesi ve bunun üzerine köy kadınlarının girişimciliğini ve yaptıkları çalışmalarını incelemiştir. Bu sayede Türkiye'de yoğun kültürel değerlerin bulunduğu bölgelerdeki kadınlar başta olmak üzere kadın girişimciliğine yol gösterecek çalışmalarda bulunmuştur.

Arınç (2018), Boğatepe Köyü'nde Gravyer Peyniri Üretimi ve Sürdürülebilir Gelişme Bakımından Önemi (Kars/Türkiye) başlıklı çalışmasında Ardahan-Kars yöresinde kalkınma ve sürdürülebilir ekonominin sağlanması amacıyla gravyer peyniri üretimini Boğatepe Köyü örneği üzerinden tüm süreci ele alacak biçimde değerlendirmiştir.

Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği ve Tarih Vakfı, Alplerden Kafkaslara Kars Peynirciliğinin 150 Yıllık Tarihi başlıklı çalışmasında Kars için ekonomik bir faaliyet olmaktan çok kültürel bir değer olarak karşımıza çıkan peynirciliğin somut verilerle ortaya

konması ve bilinirliğinin artırılması amaçlanmış ve yapmış olduğu çalışmada Boğatepe Köyü'ne ait bilgilerden faydalanılmıştır.

Avcı (2021), Kaşar: Ekolojik Bir Kent İmgesi Örneği başlıklı çalışmasında doğa ve kültür etkileşimi neticesinde kaşarın ortaya çıkışı ve bir kent imgesine dönüşümü sorgulanmıştır. Bu kapsamda Türkiye'deki ilk peynir müzesine sahip köy olan Boğatepe Köyü de çalışma kapsamında incelenmiştir.

Kımışoğlu ve diğerleri (2022), Kars-Boğatepe Köyü Geleneksel Halk Hekimliği: Bitkisel Emler başlıklı çalışmalarında Boğatepe Köyü'nün sahip olduğu bitki türleri ve bu bitkilerden elde edilen ilaçlar üzerinden halk hekimliği uygulamalarını incelemiştir. Çalışmada yöresel bitki adları, ilaç elde etmek amacıyla bitkilerin hazırlanma usulleri ve kullanım alanları incelenmiştir.

Boz (2021), Solıdarıty Economy: A Case Study From Boğatepe Vıllage başlıklı çalışmasında karı odak noktasına koyan, üretim yerine toplumsal ihtiyaçların giderilmesine dayanan ve gönüllülük esasıyla çalışan dayanışma ekonomisini Boğatepe Köyü üzerinde analiz etmiştir. Çalışmasında iktisadi ilişkilerin köy halkına ve köyün kalkınmasına etkilerini tespit etmiştir.

Boğatepe Köyü'nde yaşayan topluluğun, sosyal kalkınma yaklaşımları ve yerel üretimleri üzerine çalışmalar yapılmış olmasına karşın, doğayla iç içe kurguladıkları özgün mimari çevreye ve kültürel peyzaja yönelik çalışmaların gerekliliği tespitiyle Malakan topluluğunun somut ve soyut kültürel mirasının irdelenmesi ve ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Malakanların, doğal ve fiziksel çevreyle kurdukları ilişkiler kapsamında yerleşime kazandırdıkları somut ve soyut değerlerin kültürel peyzaj teması içerisinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda, tez çalışmasının bölgede ele alınması öncelikli bir araştırma konusu olarak, gelecekte yapılması öngörülen bölgenin karşı karşıya olduğu risklerin belirlenmesi, koruması ve sürdürülebilirliğine yönelik çalışmalara temel oluşturması amaçlanmıştır.

Bu tez beş bölümden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında tezin birinci bölümü çalışmanın gerekliliğini, amacını, yöntemini ve kapsamını içeren giriş bölümüdür.

Tezin ikinci bölümünde kültürel peyzaj kavramına ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Kültürel peyzajın ifade ettiği kavramlar ve içerdiği somut ve soyut değerler ele alınmıştır. Uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan güncel bildiriler incelenmiştir. UNESCO ve U.S. National Park Service tarafından belirlenen iki farklı kültürel peyzaj tipoloji çalışması incelenmiş ve farklı tipolojilere ait peyzaj alanları örneklerle anlatılmıştır. Küresel çapta kültürel peyzaj yaklaşımları araştırılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde çalışma alanı olan Boğatepe Köyü ve bağlı olduğu Kars ili coğrafi, tarihi, demografik yapısı, jeolojik ve topografik yapısı, iklimi, ulaşımı ve sosyo-ekonomik durumu bakımından incelenmiştir. Çalışma sürecinde öncelikle birinci derece belge ve kaynaklar incelenmiştir. Kars Valiliği, Kars Belediyesi, Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KKVKBK), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM), Türkiye İstatistik Kurumu, Serhat Kalkınma Ajansı, Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği, TRT Arşiv gibi kurum ve kuruluşlarından yayınlarından yararlanılmıştır. Elde edilen veriler ile bölgenin mevcut durumu ortaya konulmuştur.

Tezin dördüncü bölümünde Boğatepe Köyü'ne ait kültürel peyzaj değerlerinin tespit edilmesine yönelik alan çalışması yapılmıştır. Köyün doğal özellikleri ve tarihsel süreç içerisinde başta Malakanlar olmak üzere ev sahipliğini yapmış olduğu toplulukların köye bırakmış olduğu değerler aktarılmıştır. Yerleşim alanlarının nitelikleri, yapı ölçeğinde bilgiler, başta peynircilik olmak üzere köyde devam eden ekonomik faaliyetler, somut ve soyut kültürel miras, köyde yaşamış olan topluluklara ait süregelen gelenekler ve kaybolmaya yüz tutan değerlerden bu bölüm içerisinde bahsedilmiştir. Bu bölüm içerisinde verilen bilgiler arşiv araştırmalarına, arazi çalışmalarına ve köy halkı ile yapılan birebir görüşmelere dayanmaktadır. Bölgenin yerleşimine ait plan çalışmaları Google Earth programı referans alınarak oluşturulmuştur. İdare ve mülk sahiplerinin izin verdiği ölçülerde yapı ölçeğinde elde edilen fotoğraf ve plan-şema çizimlerine ait veriler tez içerisinde aktarılmıştır. Arşiv araştırmaları ve görüşmeler neticesinde elde edilen veriler ışığında Boğatepe Köyü'nün sahip olduğu kültürel değerler çalışma içerisinde titizlikle belirtilmiştir.

Tezin son bölümü olan beşinci bölümde ise Kars ili Boğatepe Köyü'nün arşiv araştırmaları ve alan çalışmaları neticesinde elde edilen bilgiler analiz edilerek doğa ve insan kaynaklı tüm değerleri kültürel peyzaj kavramı kapsamında ele alınmıştır. Alanın kültürel peyzaj alanı

olarak tanımlanabilmesini sağlayan fiziksel özellikleri belirtilmiştir. İnsan faktörünün büyük bir rol oynadığı kültürel peyzaj alanlarında Boğatepe Köyü özelinde bu faktör irdelenmiştir. Başta Malakanlar olmak üzere günümüze miras kalan ve hala uygulanmaya devam eden yaşam biçimleri ile unutulmak üzere olan inanış ve uygulamaların köydeki yeri belirtilmiştir. Somut ve soyut tüm değerleri ile bu değerlerin özgünlüğüne ve sürdürülebilirliğine ilişkin tespitler yapılmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kültürel Peyzaj Kavramı

Kültürel peyzaj sözcüğü etimolojik olarak kültür ve peyzaj kelimelerinden oluşmaktadır. Dilimize Fransızca "culture" kelimesinden geçen kültür kelimesinin kökeni Latince ekip biçmek, toprağı işlemek anlamına gelen "cultura" kelimesinden gelmektedir (URL-1). Günümüzde ise kültür kelimesi, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 1972:1). Peyzaj kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında ise dilimize Fransızca "paysage" kelimesinden geçtiği ve kökeninin Latince kır ve taşra anlamına gelen "pagus" kelimesi olduğu görülmektedir (URL-1). Günümüzde ise Türk Dil Kurumu (TDK) peyzaj kelimesini, kır resmi veya bir yerin doğal görünüşü olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa'da peyzajın korunmasını, yönetimini ve planlamasını geliştirmek ve peyzaj konuları hakkında işbirliğini organize etmek amacıyla oluşturulan ve Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nde "peyzaj; özellikleri, insan ve/veya doğal faktörlerin etkileşimi ve eylemi sonucunda insanlar tarafından algılandığı şekliyle oluşan bir alan" olarak tanımlanmaktadır (URL-2).

Kültür ve peyzaj kavramlarının birleşiminden oluşan "kültürel peyzaj" ise akademik açıdan Friedrich Ratzel'e dayanmaktadır ve 20. yüzyılın başlarında Alman coğrafyacılar arasında yaygın bir kullanıma sahiptir. Sauer ile Dünya'ya tanıtılan terim, 1960lardan itibaren mimarlık, peyzaj mimarlığı, etnografya, arkeoloji, tarih, botanik, zooloji ve tarım ekonomisi gibi farklı disiplinlere adapte edilmeye başlanmıştır. Buna ek olarak kültürel peyzaj kavramı doğa koruma ve kültürel miras yönetimi konularının da önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Jones, 2003:21-51). The International Union for Conservation of Nature (IUCN) kültürel peyzajı "kültürel ve doğal kaynaklar ile bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve etkinlikle birlikte anılan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar" olarak tanımlamaktadır (Bozkurt, 2022). Kültürel peyzaj kavramı yüz yılı aşkın bir süredir var olmasına karşın uluslararası literatürde ancak son dönemlerde sıklıkla

bahsedilir olmuştur. Kültürel peyzaj kavramına yönelik çalışmalar yapan ve bu alanların korumasına yönelik bazı ülkelerde ulusal ve uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ve U.S. National Park Service (U.S. NPS) bu kuruluşların başında gelmektedir. Bunların yanı sıra International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), International Federation of Landscape Architect (IFLA), International Scientific Committee on Cultural Landscapes (ISCCL), The International Union for Conservation of Nature (IUCN), European Union (EU), Parks Canada ve The Cultural Landscape Foundation (TCLF) gibi kuruluşlar da yer almaktadır.

1990'lar, kültürel peyzaja yönelik dikkate değer bir ilgi artışına tanık olmuştur. David Jacques (1995) bunu "kültürel peyzajın yükselişi" olarak adlandırmıştır. Yükselişin bir sonucu olarak - kültürel peyzajlara özgü farklı bir değer sisteminin ortaya çıkmasıyla birlikte - 1960'lar ve 1970'lerin büyük anıtlara ve arkeolojik alanlara, ünlü mimari topluluklara veya bunlarla bağlantılı tarihi alanlara odaklanan miras kavramına bir meydan okuma görülmüştür (Taylor, 2008). Hoskins, peyzajın anlaşılmasının, doğru okunduğu sürece en büyük tarihsel kayıt olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda, gündelik yaşam biçimlerini yansıtan yerlerin ya da peyzajların, insanları mekân yaratmaya zorlayan ideolojilerin ve yaşamın zaman içindeki sıralamasının ya da ritminin önemli olduğu fikrini de ortaya atmıştır. Bu alanlar, zaman içinde insanların, olayların ve yerlerin hikayesini anlatarak bir süreklilik hissi yaratarak zamanın akışını ortaya koyarlar. Ayrıca kültürel miras için de kültürel bir bağlam sunarlar (Hoskins 1955:14). David Lowenthal, Peirce Lewis, Donald Meining ve J.B. Jackson gibi kültürel coğrafyacıların 1960'lar ve 1970'lerdeki akademik yazıları ve günlük Amerikan sahnesi üzerine denemeleri ise Britanya ve Avustralya'da kültürel bir sonuç olarak görülen peyzaj morfolojisine yaklaşımları etkilemiştir. Farklı kültürlerin benzer ortamlara uyum sağladığı fikrini savunan ve çevreyi tarihselci bir yaklaşımla kavramsallaştıran Franz Boas, toplumların kültürel özelliklerini – davranışlarını, inançlarını ve sembollerini – anlamanın önemli olduğunu ve bunları yerel bağlamlarında incelemenin gerekliliğini savunmaktadır. Ayrıca, insanlar bir yerden başka bir yere göç ettikçe ve kültürel bağlam zamanla değiştikçe, bir kültürün unsurlarının ve bunların anlamlarının değişeceğini de belirtmiş ve kültürlerin analizi için yerel tarihlerin önemini vurgulamıştır (Lewis, 1979:11-32).

Kültürel peyzaj çalışmalarının başlangıç noktası olarak kabul edilen Carl Orwin Sauer tarafından 1925'te yayınlanan "The Morphology of Landscape"de kültürel peyzaj kavramı,

doğal bir coğrafi alanın, sosyal bir topluluğun kültürel yaşantısı ile şekillenmesi olarak kabul edilmektedir. Sauer The Morphology of Landscape kitabında peyzaj teriminin gerçeklerin bilhassa coğrafi ilişkisini karakterize etmek ve coğrafya kavramını belirtmek amacıyla önerildiğini ifade etmiştir. Yine Sauer'e göre fiziksel ve kültürel formlar arasındaki belirgin ilişki sebebiyle bu şekilde tanımlanmaktadır. Tanım gereği peyzajlar belirgin yapı, sınır ve diğer peyzajlarla kapsayıcı ilişki içerisinde olan bir kimliğe sahiptir. Yapıları ve fonksiyonları ise bütünleyici ve bağıntılıdır. Peyzajlar kapsayıcı bir anlam içermesiyle sadece gözlemci tarafından görülebilen bir manzarayı ifade etmemektedir, aynı zamanda bireysel sahnelerin gözlemlenmesinden türetilen bir kavramdır. Hiçbir vadinin bir başkasıyla aynı olmadığı veya hiçbir şehrin bir diğerinin birebir kopyası olmadığı gibi her peyzaj alanı da diğer peyzaj alanlarıyla bir ilişki içerisinde olmasına karşın kendine özgün bir niteliğe sahiptir (Sauer, 1925:315-350).

Kültürel peyzajlar; kültür ve doğanın, somut ve soyut mirası, biyolojik ve kültürel çeşitliliğin kesişim noktasıdır. Bu alanlar kültürün özü ile insan kimliği arasındaki sıkı bağı açığa vurmaktadır. Ayrıca bu alanlar yerel topluluklar ve onların mirası arasındaki temel bağların giderek daha fazla tanınmasının bir simgesidir (Rössler, 2006).

İnsanın doğayı kendi amaçları doğrultusunda kullanma biçimi olan ve doğal çevre içerisine farklı uygarlıklar ve kültürler tarafından eklemlenen kültürel ve yapısal öğelerin bütünü kültürel peyzajı işaret etmektedir (Erdoğan, Uslu, Yazgan, Barış ve Dilaver, 2011:48). UNESCO ise kültürel peyzaj alanlarını, doğa ile insanın ortak çalışması olarak tanımlamakta ve bu alanların fiziksel kısıtlamalar, doğal çevrenin barındırdığı fırsatlar, iç ve dış sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerin etkisi altında insan evrimini açıkladığı savunmaktadır.

Kültürel peyzaj kavramı, insan ve doğal çevre arasındaki etkileşimin çeşitli göstergelerini kapsamaktadır. Kültürel peyzajlar, genellikle, içinde kuruldukları doğal çevrenin karakterini ve sınırlarını göz önünde bulundurarak sürdürülebilir arazi kullanımının belirli tekniklerini yansıtmaktadır. Kültürel peyzajların korunması sürdürülebilir arazi kullanımında modern tekniklere fayda sağlayabilir ve peyzaj içerisinde yer alan doğal değerleri koruyabilir. Geleneksel formda arazi kullanımı varlığının devam etmesi Dünya'nın birçok bölgesinde biyolojik çeşitliliği desteklemektedir. Geleneksel kültürel peyzajların korunması bu sebeple biyolojik çeşitliliğin korunmasına yardımcı olmaktadır (UNESCO, 2003).

Amerika’da parklardaki manzarayı, doğal ve tarihi nesneleri, vahşi yaşamı korumak ve onları gelecek nesillere bırakmak amacıyla oluşturulan U.S. National Park Service ise “kültürel peyzajı; hem kültürel hem de doğal kaynaklar ile buradaki yaban hayatı veya evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay, etkinlik veya kişi ile ilişkili veya diğer kültürel ya da estetik değerleri sergileyen bir coğrafi alan” olarak tanımlamaktadır U.S. National Park Service bu alanları önem derecesine göre tanımlayabilmek amacıyla bazı kriterler de belirlemiştir. Alanın tarihi değerini topoğrafya, su varlığı, sirkülasyon, alansal ilişkiler, bitki örtüsü, yapılar ve açık alan mobilyaları gibi kriterler üzerinden belirlerken bu kriterlere yönelik yapılan çalışmalar ve kaynaklara göre de bir puanlama yapmıştır (Birnbaum, 1994).

Kanada'nın doğal ve kültürel mirasının ulusal düzeyde önemli örneklerini korumak ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak amacıyla kurulmuş olan Parks Canada tarafından kültürel peyzaj; “insanlar tarafından herhangi bir şekilde değiştirilmiş, etkilenmiş ya da özel kültürel anlamlar yüklenmiş bir coğrafi alan” olarak tanımlamaktadır. Ülke içerisinde belirlenmiş ulusal tarihi alanlar, üç kültürel peyzaj türünü içerir: tasarlanmış peyzajlar olarak parklar ve bahçeler, gelişmiş peyzajlar olarak kentsel ve kırsal tarihi bölgeler ve yerel halklarının tarihiyle ilgili çeşitli çağrışımsal kültürel peyzajlardır (Parks Canada, 1994:10).

Avustralya’da kültürel peyzaj fikri, kendi bölgesindeki Aborijin halkıyla ilişkilendirilen topraklarla uygulanması noktasında önem kazanmaktadır. Dünya Mirası Sözleşmesi’nin kültürel peyzajı kabul etmesinin ardından daha önce listelenen doğal değerlerin yanı sıra Anangu halkının Uluru-Kata Tjuta ile kültürel ilişkilerini kaydetmek ve Aborjinler için özel öneme sahip yerleri, alanları ve nesneleri korumak amacıyla Aborijinleri ve Torres Boğazı Adalıları Koruma Yasasını çıkarmıştır. Ulusal Avustralya Miras Komisyonu, yerli mirasın benzersiz konumunu ve miras değerlerini, bulundukları bölgenin peyzajı, gelenekleri ve inanışları ile yakından bağlantılı olduğunu kabul etmiştir (URL-3).

Yeni Zelanda’da, Tongariro Ulusal Parkı'nın Dünya Mirası Listesi'ndeki ilk kültürel peyzaj olarak listelenmesini başlatmanın yanı sıra, Koruma Bakanlığı'nın Tarihi Miras Yönetimi İncelemesi; bölgenin yerlileri olarak kabul edilen Maorilerden kalma bazı alanları kültürel peyzaj alanı olarak kabul etmektedir. Yeni Zelenda’da bu alanlar atalarının yaşadığı ve kaynak aradığı tüm topraklar olarak tanımlanmaktadır. Mezar yerleri, doğum veya ölümle ilgili alanlar, ritüeller, törensel tapınma veya şifa uygulamalarıyla ilişkili alanlar, savaş alanları veya kan dökülmüş diğer yerler, geleneksel veya manevi çağrışımlara sahip dağlar

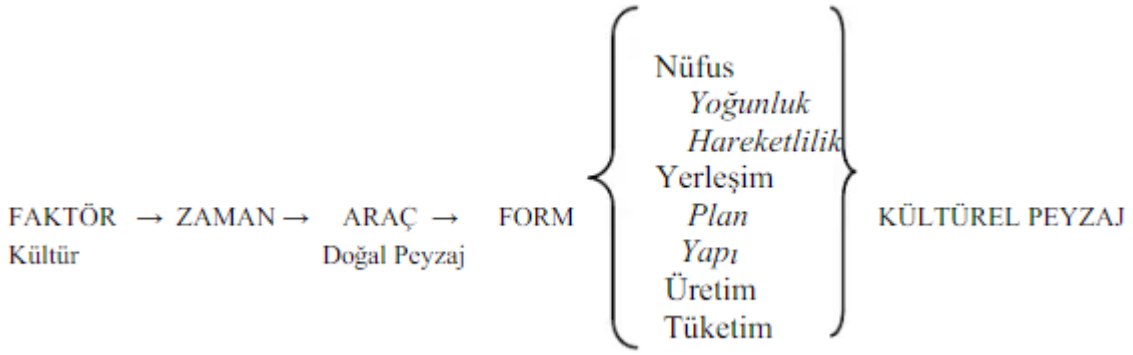
ve nehirler gibi yer şekilleri, arkeolojik alanlar ve üzerindeki yapılar, kültürel mirasa ilişkin hava, deniz ve karasal tüm unsurlar kültürel peyzaj alanı içerisinde değerlendirilmektedir (Buggey, 1999:17-18).

Avrupa Konseyi tarafından 1995 yılında yayınlanan ve üye ülkelere tavsiye niteliğinde olan "Kültürel Peyzaj Alanlarının Bütüncül Korunmasına İlişkin Tavsiye" kararında kültürel peyzaj alanları, yapay ve doğal faktörlerin birlikte oluşturduğu, beşeri toplumun evrimine ve toplumsal yerleşmenin zamansal ve mekânsal karakterine tanıklık eden, geçmişteki arazi kullanımı ve faaliyetleri ile sosyal beceri ve gelenekleri tanıtarak, tarihsel olaylara tanıklık eden fiziksel izler taşımasından dolayı, tarihsel süreç içerisinde ve farklı sosyal değerlerle özdeşleştirilmiş olan tanımlı arazi parçaları olarak tanımlanmaktadır. Bu alanların ulusal peyzaj ve koruma politikaları içerisinde yer alması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmaktadır (Özsüle, 2005).

Kültürel peyzaj, nihai anlamda coğrafi bir alanı tanımlamaktadır. Formları ve manzarayı karakterize eden tüm insan eserlerini içinde barındırmaktadır. Bu tanım altında coğrafi alanda insanın enerjisi, gelenekleri veya inançlarının yanı sıra insanın arazi üzerinde bıraktığı etki ile ilgilenilmektedir. Bu alanlardaki nüfus biçimleri, genel olarak kütlesel veya mevsimsel göç olarak tekrarlayan yer değiştirme olgusunu kapsamaktadır. Alanlardaki insan ürünü yapı türlerinden olan konutlar birçok kırsal mahallede olduğu gibi dağılmış ya da farklı plan şemalarında olduğu gibi köyler ve şehirler halinde toplanmıştır. Üretim biçimleri arasında birincil çiftlikler, ormanlar, madenler yer almaktadır (Sauer, 1925:315-350).

Kültürel peyzaj, bir kültür grubu tarafından doğal bir manzaranın şekillendirilmesidir. Bu süreç içerisinde kültür etken, doğal alan ortam ve kültürel manzara ise sonuçtur. Belirli bir kültürün etkisi altında, kendisi de zamanla değişen peyzaj farklı aşamalardan geçerek gelişim gösterir. Farklı bir kültürün -yani yabancı bir kültürün- tanıtılmasıyla birlikte, kültürel peyzajda bir canlanma başlar ya da eskisinin kalıntıları üzerine yeni bir peyzaj eklenir. Doğal peyzaj, kültürel peyzajın oluşturulduğu malzemeleri sağladığı için elbette temel bir öneme sahiptir. Ancak şekillendirici güç, kültürün kendisinde yatmaktadır. Bölgenin fiziksel donanımının geniş sınırları içinde insan için pek çok olası seçenek bulunmaktadır. İnsanın doğadan edindiği telkinlerin yardımıyla, belki de büyük ölçüde bilinçaltındaki taklitçi bir süreçle, insan yerleşimi ile içerisinde faaliyetlerini gerçekleştirebildiği alan arasındaki uyum ortaya çıkmaktadır. Ancak bunlar doğa tarafından

empoze edilmemiştir, insan zihninden türetilmiştir. Dolayısıyla bu alanlar kültürel ifadelere sahiptir (Sauer, 1925:315-350).

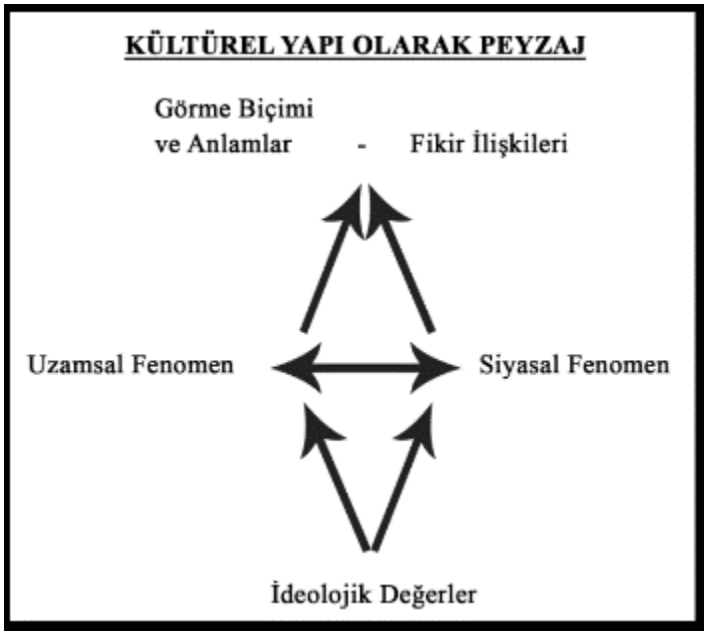

Şekil 2. 1. Sauer'ın kültürel peyzajın bileşenlerini gösteren çizelgesi (Sauer, 1925:315-350)

Sauer'in kültürel peyzaja yönelik çizelgesi incelendiğinde kültür etken, doğa araç, kültürel peyzaj ise sonuç ürünü olmaktadır (Hayden, 1996:16-17).

Amerika'da kültürel peyzaj üzerine de çalışmalar yürüten American Society of Landscape Architects (ASLA) üyesi olan ve konu üzerine pek çok çalışma yürütmüş olan Profesör Robert Z. Melnick Teksas'ta düzenlenen Teksas Kültürel Peyzaj Sempozyumu'nda kültürel peyzajı insanlara benzetmektedir. Onları geçmişleri olan canlı varlıklar olarak nitelendirmekte ve zamanla değiştiklerini belirtmektedir. Genellikle hayatlarında farklı dönemlere sahip bu alanlar hem bir nesne hem bir süreci ifade etmektedir. Kültürel peyzaj alanları kişiye istikrar duygusu yayabilirken dinamik yapılarını korumaya devam etmektedir (URL-4).

Kanadalı şehir plancı ve peyzaj mimarı Profesör Ken Taylor ise kültürel peyzajın, onu şekillendiren ve içinde yaşamaya devam eden insanların değerlerini yansıttığını belirtmektedir. Mekan ve zaman unsurlarının bir araya gelmesinin yanı sıra siyasal unsurlardan da etkilenirler. Taylor'a göre kültürün kendisi şekillendirici güçtür. Peyzaj, tesadüfen oluşmayan, insan ideolojilerinin bir sonucu olarak tasarım tarafından yaratılan kültürel bir ifadedir. Zaman içerisinde biçimsel ve ideolojik incelemelerle analiz edilebilecek birçok anlam katmanını bünyesinde barındırır (Taylor, 2008).

Şekil 2. 2. Peyzajın etkileşimli döngüsü (Taylor, 2008)

Kültür ve doğal çevrenin etkileşimiyle oluşan kültürel peyzaj kapsamlı bir yaklaşım içerisinde değerlendirildiğinde dört ana unsuru bulunmaktadır (Buckle, 2002).

Çizelge 2. 1. Kültürel peyzajda dört temel unsur (Buckle, 2002)

Doğal (Natural)	Fiziksel çevre ve bunun süregelen değişimler üzerine etkisi
Kültürel (Cultural)	Çevre ile insan arasındaki ilişkiler ya da insanın çevre üzerine etkisi
Görsel (Visual)	Bir uzman ya da sıradan bir insan tarafından görsel olarak algılanan peyzaj
Anlamsal (Meaning)	Bir birey ya da topluluk tarafından anlam kazanan peyzajlar

Kültürel peyzajlar sürekli değişmektedir. Bir kültürel peyzaj planının, bu değişiklikleri planlamak ve kültürel peyzajı kaynağın bağlamına göre korumak arasında etkili bir denge kurması gerekmektedir. Kültürel peyzajlar için planlamaya bütüncül bir yaklaşım geliştirmek amacıyla karakter planlama çalışmaları yapılmaktadır. Buckle tarafından dört kültürel peyzaj kategorisinin araştırmasını, envanterini ve analizini içeren çalışmada belirlenen unsurlar doğal, kültürel, görsel ve anlamsaldır. Bu kategoriler, kültürel peyzaj alanlarının karakterinin belirlenmesinde ve kültürel peyzaj karakter beyanlarının hazırlanmasında kullanılmaktadır (Buckle, 2002).

İnsan ve doğanın ortak ürünü olan maddesel öğeler ile kültürel yaşamın önemli bir parçası olan sosyal beceri ve etkinlikler soyut ve somut olmak üzere iki farklı türde korumaya değer kabul edilen kültürel peyzajın kendisini oluşturmaktadır. Kültür ve doğa örüntüleriyle ilişkilendirilebilen kültürel peyzaj kırsal yerleşimlerin özünü oluşturmaktadır. Dağ, ova, vadi, nehir, orman, ağaçlar vb. doğal öğeler; tarım, hayvancılık, turizm vb. ekonomik aktivitelerle şekillendirilmiş alanlar, yerel mimari üretimler-dokular, ritüeller, gündelik yaşam gelenekleri, diller vb. somut ve somut olmayan değerler kültürel peyzajın oluşumda yer edinen önemli öğelerdendir (Rapaport, 2004:24-25). Özellikli kültürel peyzaj alanlarında ise bu öğelere ek olarak özel jeolojik oluşumlar içerme, fosil yatağı barındırma, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarını içerme, özel tarım türlerine sahne olma, endemik bitki türlerini yaşatma, biyolojik değerler taşıma, doğal-kültürel çevre açısından enderlik değeri taşıma ya da kaybolmaya yüz tutma, doğa tarihi açısından simgesellik içerme, doğa-kültür etkileşimi çerçevesinde dinsel, mitolojik, geleneksel vb. içerikli bölgesel nitelikler taşıması ve yansıtması beklenmektedir (Madran ve Uysal, 2009:147-151).

Kültürel peyzaj bileşenleri arasındaki etkileşim neticesinde alanın karakteristik yapısı ortaya çıkmaktadır. Kültürel peyzajın başlıca karakteristik özellikleri ise aşağıda belirtilmektedir;

- Geçmiş uygarlıkların ve sosyo-kültürel değerlerin izlerini taşımaktadır,
- Yerleşim alanının karakteristik özelliklerini ve sosyo-kültürel yaşamını yansıtmaktadır,
- Yerel halkın tarımsal üretim modelini, sulama tekniklerini ve bölgenin ürün desenini içermektedir,
- Aktif ve pasif rekreasyonel faaliyetler için çeşitli olanaklar sunmaktadır,
- Görsel peyzaj kalitesini artırmaktadır,
- Yerel halk geleneksel ekolojik kurallarını (örn: Peyzaj restorasyonu ve yönetimine ilişkin) uygulamaya devam etmektedir,
- Kültürel değerler bakımından önemli alanları içermektedir (Selman, 2006:9-11)

Ülkelerin kültürel ve tarihsel gelişmelerini ekonomi, bilim ve teknoloji ile birleştirerek kültürel gelişmelerinin sağlanması amacıyla 1970'li yıllarda koruma adına önemli konferanslar gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen konferanslar neticesinde Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi ile dünya mirası kavramı literatüre girmiş ve Dünya Mirası Listesi hazırlanmaya başlanmıştır. UNESCO bünyesinde hazırlanan liste

için komisyon kültürel miras alanları için The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM) ve ICOMOS'tan ve doğal alanlar için de IUCN'den danışmanlık almaktadır (UNESCO, 1972:14). 1964 yılında kabul edilen Doğa Koruma Yasası ve 1972' düzenlenen I. Dünya Çevre Konferansı sonucunda kabul edilen Stockholm Deklarasyonu ile çevre konusunda uluslararası düzenlemelere gidilmiş ve Dünya Mirası Listesi'nde de bu düzenlemeler yer bulmaya başlamıştır (Şentürk, 2012). 2023 yılı itibariyle UNESCO Dünya Miras Listesi'nde 81 ülkeden toplam 179 adet kültürel peyzaj alanı bulunmaktadır. Bunlardan 6 tanesi ise Türkiye'de bulunmaktadır.

Bunlar;

- Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir, 1985)
- Nemrut Dağı (Adıyaman-Kahta, 1987)
- Hierapolis-Pamukkale (Denizli, 1988)
- Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa, 2014)
- Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir, 2014)
- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri (Diyarbakır, 2015) (URL-5).

2.2. Kültürel Peyzaj Tipolojileri

Kültürel peyzaj teriminin oldukça kapsamlı içeriği sebebiyle farklı tipoloji çalışmaları yapılmıştır. Konu üzerine yapılan araştırmalar temel olarak U.S. NPS ve UNESCO tarafından yapılmış olan iki farklı tipolojiye dayanmaktadır.

2.2.1. U.S. National Park Service kültürel peyzaj tipolojisi

U.S. National Park Service hazırladıkları Kültürel Peyzajlara Yaklaşım Rehberi'nde; kültürel peyzaj tipolojisini; tarihi tasarlanmış peyzajlar, tarihi yöresel peyzajlar, tarihi alanlar ve etnografik peyzajlar olmak üzere 4'e ayırmıştır.

<u>Tarihi Tasarlanmış Peyzajlar</u>

Bir peyzaj mimarı, mimar, mühendis, uzman bahçıvan veya hortikültiristler tarafından tasarım ilkelerine ve bahçe sanatı ve geleneğine dayanarak bilinçli tasarlanmış alanlardır. Bu

alanlar peyzaj mimarlığında önemli yer edinmiş kişi, akım veya olayla ilişkilendirilebilir veya peyzaj mimarlığı teori ve pratiğindeki önemli bir gelişmeyi gösterebilir. Tasarlanan peyzajlarda estetik değerler önemli bir rol oynamaktadır. Kent parkları, kampüsler, tasarlanmış kamusal alanlar vb. bu alanlara örnektir (Birnbaum, 1994). Amerika'daki Blue Ridge Parkway, National Historic Park, Meridian Hill Park ve içlerinde barındırdığı elemanlarıyla birlikte Fransız ve İtalyan Rönesans bahçeleri tarihi tasarlanmış peyzajlara örnek olarak verilebilir (Özsüle, 2005). Türkiye'de ise tarihi tasarlanmış peyzaj alanlarına örnek olarak Eskişehir'de bulunan Sazova Parkı örnek olarak verilebilir (Geyik, 2019).

Resim 2. 1. Sazova Parkı, Eskişehir (URL-6)

Tarihi Yöresel Peyzajlar

Bilinçli bir tasarım süreci içermeyen, süreç içerisinde gelişim gösteren yerel peyzajlardır. İnsan faaliyeti veya kullanımı sonucu gelişen ve şekillenen peyzaj alanlarını ifade etmektedir. Bu tür peyzajlar, bir bireyin, ailenin veya topluluğun sosyal veya kültürel tutumları aracılığıyla bölgedeki günlük yaşamın fiziksel, biyolojik ve kültürel karakterini yansıtmaktadır. Yerel peyzajlarda işlev önemli bir rol oynamaktadır. Bir çiftlik gibi tek bir mülk veya bir nehir vadisi boyunca uzanan ve tarihi çiftliklerden oluşan bir bölge bu alanlar içerisinde değerlendirilebilir. Kırsal yerleşimler, endüstriyel kompleksler ve tarımsal peyzajlar bu kategori altında yer almaktadır (Birnbaum, 1994). Bunların yanı sıra köy evleri, üretim binaları, tarım alanları, balıkçı köyleri, madencilikle uğraşılan bölgeler ve çiftlik alanları da örnekler arasında yer almaktadır (Watt, 2001). Türkiye'deki tarihi yöresel peyzaj

alanlarına Midyat (Mardin), Kalkan (Antalya), Amasra (Bartın) ve Uçhisar (Nevşehir) örnek olarak verilebilir (Geyik, 2019).

Resim 2. 2. Midyat, Mardin (URL-7)

Tarihi Alanlar

Tarihi bir olay, aktivite veya kişi ile bağ kurulan alanlardır. Tarihi peyzajlar, konut bahçelerini, topluluk parklarını, otoyolları, kırsal toplulukları, kurumsal alanları, mezarlıkları, savaş alanlarını ve hayvanat bahçelerini içerir. Bu alanlar zaman içinde geliştikçe peyzajın fiziksel görünümüne bireysel veya toplu olarak katkıda bulunan bir dizi karakter tanımlayıcı özelliği barındırmaktadır. Bitki örtüsü ve topoğrafyaya ek olarak, kültürel peyzajlar, göletler, akarsular ve çeşmeler gibi su elemanları; yollar, patikalar, basamaklar ve duvarlar gibi dolaşım özellikleri; binalar, çitler, banklar, ışıklar ve heykelleri içeren sokak mobilyalarını içermektedir (Birnbaum, 1994). Türkiye'de tarihi alanlara Çanakkale Zaferi'nin yaşandığı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı ve Malazgirt Meydan Muharebesi'nin yaşandığı Malazgirt Ovası örnek olarak verilebilir (Geyik, 2019).

Resim 2. 3. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Çanakkale (URL-8)

Etnoğrafik Peyzajlar

İnsanların mirasla ilişkilendirdiği doğal ve kültürel kaynakların bulunduğu alanlardır. Miras coğrafyalar olarak da tanımlanmaktadır. Küçük bitki toplulukları, hayvanlar, tören alanları vb. bu peyzaj türünün bileşenlerini oluşturmaktadır. Çağdaş yerleşim yerleri, dini kutsal alanlar ve devasa jeolojik yapılar bu peyzaj türü içerisinde değerlendirilmektedir (Birnbaum, 1994). Türkiye'de etnoğrafik peyzajlara Side Arkeolojik Sit Alanı ve Kapadokya'daki antik yerleşimler örnek olarak verilebilir (Geyik, 2019).

Resim 2. 4. Side Arkeolojik Sit Alanı, Antalya (URL-9)

2.2.2. UNESCO kültürel peyzaj tipolojisi

1992 yılında Dünya Mirası Komitesi tarafından kültürel peyzaj alanları tipolojisi 3 farklı grupta ele alınmıştır.

İnsanlar Tarafından Bilinçli Olarak Tasarlanan ve Oluşturulan Peyzajlar

İnsanoğlu tarafından estetik kaygılarla tasarlanmış, sıklıkla dini veya anıtsal binaların çevrelendiği park ve bahçe alanlarıdır (UNESCO, 2015). Fransa'da bulunan Versailles Sarayı ve Almanya'daki Postdam ve Berlin saray ve bahçeleri bu kategorinin Dünya üzerindeki örneklerindendir (Güler, 2018). Türkiye'den ise Dolmabahçe ve Beylerbeyi saray ve bahçeleri bu kategorinin örneklerindendir (Geyik, 2019).

Resim 2. 5. Versailles Sarayı, Fransa (URL-10)

Organik Olarak Gelişen Peyzajlar

Başlangıçta sosyal, ekonomik, idari veya dini zorunluluklardan ortaya çıkan ve doğal çevreye cevap verecek şekilde bugünkü biçimini elde eden alanlardır. Bu tür peyzajlar

formlarında ve özelliklerinde meydana gelen değişimleri yansıtmaktadırlar. Bu tür kendi içerisinde, "jeolojik miras (fosil) peyzaj alanları" ve "sürekliliği olan peyzaj alanları" olmak üzere iki gruba ayrılır. Birinci grup olan jeolojik miras (fosil) peyzaj alanları, evrimsel bir sürecin geçmiş bir zaman diliminde aniden veya süreç içerisinde sona erdiği peyzajlardır. Ayırt edici özellikleri ise hala maddi bir forma sahip olmalarıdır (UNESCO, 2015:71). Antik çağa ait maden ocakları bir tekniğin kalıntılarını barındırmaları bakımından bu alanlar arasında gösterilebilir (Güler, 2018). Kızılcahamam'da bulunan Güvem Fosil Alanı bu türün örneklerindendir (Geyik, 2019). İkinci grup olarak sürekliliği olan peyzaj alanları ise çağdaş toplumda geleneksel yaşam tarzıyla yakından ilişkili aktif bir sosyal rolü koruyan ve evrimsel sürecin hala devam ettiği peyzajlardır. Aynı zamanda evrimsel sürecin maddi kanıtlarını sergilemektedir (UNESCO, 2015). Filipinler'in Cordilleras bölgesinde bulunan pirinç terasları ve Fransa'nın tarihi üzüm bağları bu alanın örneklerindendir (Güler, 2018). Diyarbakır'daki Hevsel Bahçeleri ve Karadeniz Bölgesi'ndeki çay üretim tarlaları bu grubun Türkiye'deki örneklerindendir (Geyik, 2019).

Resim 2. 6. Pirinç terasları, Cordilleras, Filipinler (URL-11)

Kültürel Peyzaj

Dini, sanatsal veya kültürel bir geçeklikle özdeşleştirilen alanlardır. Kültürel yönden materyalist bir değerleri olmamasına karşın bünyelerinde dini, sanatsal ve kültürel doğal elemanları bulunur (Brown, Mitchell, ve Sarmiento, 2000). Avustralya'da bulunan Uluru-Kata Tjuta Ulusal Parkı ve Çin'de bulunan Huangshan Dağı bu peyzaj türünün örneklerindendir (Güler, 2018).

Resim 2. 7. Uluru-Kata Tjuta Ulusal Parkı, Avustralya (URL-12)

3. KARS BOĞATEPE KÖYÜ

3.1. Coğrafi Özellikler

Boğatepe, Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Kars iline bağlı bir köy yerleşkesidir. İl, Düzey 2 Bölgeleri içerisinde ele alındığında Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini içine alan TRA2 Bölgesi'nde yer almaktadır. Bölgenin toplam 4 ülkeye (Ermenistan, Gürcistan, İran, Nahçıvan) sınırı bulunmakta olup Bölge içerisinde ise 7 tane sınır kapısı bulunmaktadır (Serhat Kalkınma Ajansı [SERKA], 2014:6). Bölge kuzeyden Yalnızçam Dağları, batıdan Kargapazarı ve Güllü Dağları, güneyden volkanik kökenli tek dağlar dizisini oluşturan Süphan Dağı (2909 m), Balıklı Dağı (2858 m), Aladağ (3138 m) ve Yağlıca Dağı (2961 m) ile çevrilidir (Arınç, 2016:1-370).

Tarihsel süreç içerisinde birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış olan Kars, ülkenin kuzeydoğusunda yer alan bir sınır şehri olması sebebiyle Türkiye'nin Kafkasya'ya açılan kapısı olarak bilinmektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında uzun bir dönem Rus egemenliği altında kalan Kars 1918 Bolşevik İhtilali'ne kadar olan dönemde Ruslar tarafından şekillendirilmiştir. Bu dönemde ekonomiden şehirleşmeye kadar pek çok farklı alanda kent üzerinde Rus kültürünün etkileri Kars ilinde hala görülebilmektedir.

Çalışma alanı, Boğatepe Köyü komşu iki köy yerleşimi olan Büyük Boğatepe ve Küçük Boğatepe köylerinin birleşiminden oluşmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinde iki farklı köy olarak geçse de bu yerleşmeler fonksiyonel olarak bütünlük arz etmektedir ve tezin ilerleyen bölümlerinde de Boğatepe olarak anılacaktır. Köy, Kars il merkezine 44 km uzaklıkta olup Ardahan il sınırlarına da yakın konumdadır. Kars'ın kuzeybatısında bulunan Boğatepe Köyü Merkez'e 44 km, merkezde yer alan Harakani Havalimanı 53 km uzaklıktadır. Köy ile merkez arasında yer alan kara yollar fiziksel olarak geliştirilmiş durumdadır. Merkezden Köye ulaşım özel araçla veya belirli saatlerde düzenlenen turlarla sağlanabilmektedir. Kış aylarında bölgede yaşanan yoğun kar yağışı ve buzlanma sebebiyle yollar kapanmakta ve ulaşım aksayabilmektedir. Köy bulunduğu konum itibariyle Ermenistan ve Gürcistan sınırına oldukça yakındır (yaklaşık 60 km) (Arınç, 2016:1-370).

40 yıl boyunca Rus hakimiyetinde kalmış olan şehirde Çarlık Rusya'nın uygulamış olduğu kolonizasyon politikası sebebiyle Kafkasya üzerinden farklı etkin gruplar bölgeye yerleştirilmiştir. Bu sayede Kafkasya ile ortak bir geçmiş, kentsel planlama, mimari doku, teknik altyapı ve sosyo-kültürel yapı oluşmuştur. Kars, bu etkilerin rahatlıkla görülebildiği şehirlerden birisidir (Ekinci, 2006:13-21). Benzer şekilde bu sürecin etkileri Boğatepe Köyü üzerinde de okunabilmekte olup köyün mekânsal, tarihsel ve sosyo-ekonomik önemini artırmaktadır (Çalışkan, 2019). Rus asıllı Malakan topluluğunun etkisiyle gelişen köyde topluluğun bıraktığı kültürel miras oldukça fazladır. Bölge halkı ile iyi bir sosyal ilişki içerisinde olan topluluğun tarımsal üretim biçimleri, değirmenleri, yolları, köprüleri, mimarisi, ahır şekilleri, mezarlıkları vb. bölge içerisinde kültürel zenginliğin oluşmasına katkı sağlamıştır (Abacıalır ve Korkusuz, 2020).

Harita 3. 1. Kars ili ve ilçeleri haritası (URL-13)

Boğatepe Köyü Kars il merkezine bağlı olmakla beraber Ardahan il sınırına da yakın bir konumda yer almaktadır (Çalışkan, 2019). Kars, Türkiye'nin kuzeydoğusunda oldukça yüksek bir irtifada bulunmaktadır. Arazinin büyük bir kısmı kuvaterner dönemde oluşmuştur (Atalay, 2008:1-3). Bu oluşum döneminden günümüze kadar yoğun dış kuvvetlerin etkisiyle güncel görüntüsüne ulaşmıştır. En yüksek 2500 metre irtifaya sahip yüksek dağlar ve 1500 metre irtifaya sahip Aras Vadisi arasında kalan şehrin ortalama rakımı 1768 metredir. Farklı irtifaya sahip morfolojik birimler arasında dağ, plato, ova, vadi, göl, akarsu ve şelale yer almaktadır (Demir, 2017). Fakat ilin büyük çoğunluğunu yüksek irtifaya sahip plato düzlükleri oluşturmaktadır. İlin sahip olduğu yükselti farklılıkları ve zorlu iklim koşulları bölge insanını tarım faaliyetleri yerine hayvancılık faaliyetlerine yönlendirerek bölge ekonomisini de şekillendirmektedir (Demir, 2016).

Allahuekber Dağları'nın kuzey eteklerine kurulu olan köy Kars il merkezine 55 kilometre iken Ardahan il merkezine 75 kilometre uzaklıktadır (Arınç, 2018). Köy, Kars-Ardahan yöresi olarak tabir edilen alan içerisinde yer almaktadır. Alanın kuzeyinde Yalnızçam Dağları, batısında Kargapazarı ve Güllü Dağları, güneyinde Aras Irmağı'nın kuzey kenarı boyunca sıralanmış volkanik kökenli tek dağlar dizisini oluşturan Süphan Dağı, Balıklı Dağ, Aladağ ve Yağlıca Dağı bulunmaktadır (Arınç, 2016:1-370). Köyün deniz seviyesinden yüksekliği 2344 metredir (Çalışkan, 2019). Bölgenin kurak bir yağış rejimi bulunmaması nedeniyle Boğatepe Köyü ve çevresinde çokça mera ve çayır alanları bulunmaktadır (Ocakverdi, 2001). Ayrıca zengin bir flora ve fauna yapısına sahip olan köyün etrafında yaklaşık 600 farklı bitki bulunurken yaklaşık 30 tane de endemik bitki türü bulunmaktadır (Arınç, 2018).

3.2. Yerleşimin Tarihi

Anadolu ile Kafkaslar arasında bir köprü vazifesi gören Kars ilinin yerleşim yeri olarak tercih edilmesi tarih öncesi çağlara dayanmaktadır. Kars ve çevresine yerleşen ilk topluluğun Çıldır Gölü'nde yer alan Akçakale Ada'sında olduğu ve paleolitik ve mezolitik döneme dayandığı yapılan kazı çalışmaları sonucunda tespit edilmiştir (Kırzıoğlu, 1953:18). Ardından M.Ö. 1200 yıllarında bölgede faaliyet gösteren Hurriler bilinen ilk topluluktur (Çiftçi, 2000).

M.Ö. 900'lerde bölgeye hakim olan Urartular ile Kars ilinde yazılı döneme geçiş yapılmıştır (Çiftçi, 2000). Bu dönemde Çıldır Gölü'nden Gökçe Gölü'ne uzanan alanda sık yerleşimler görülürken ondan fazla yerli krallıkta bölgede kurulmuştur. M.Ö. VII. ve V. yüzyıllar arasında bölgeye Kimmerler ve İskitler tarafından saldırılar düzenlenmiştir (Kars Valiliği, 2002:1973). Ardından şehir M.Ö. 549-330 yılları arasında Pers İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir (Altunsoy, 2005). Bir süre sonra bölgeye Araks Krallığı hakim olsa da M.Ö. 64'de Roma istilaları ile bu dönem son bulmuştur. Fakat Romalılar bölgeye tam olarak yerleşememiştir (Kars Valiliği, 2002:1973). M.S. 430'da Sasaniler bölgeye hakim olduğunda (Altunsoy, 2005) Sasani Kralı Yezdigerd'in dini baskıları neticesinde çatışmalar çıkmış ve huzursuzluklar başlamıştır. Bu dönem içerisinde Roma ve Bizanslılarla da çatışmalar olmuş fakat herhangi bir sonuç alınamamıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1998:47). M.S. 640'ta Araplar, 928-961 yılları arasında Ermeni Bagratid Krallığı, 1045-1064 yılları arasında Bizanslılar tarafından yönetilmiştir (Altunsoy, 2005). 1064 yılında Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından Kars ve Bizans Döneminde şehir merkezi olan Ani ele geçirilmiş ve kent genelinde bayındırlık çalışmaları başlamıştır (Çiftçi, 2000). Bir süre sonra şehir Saltuklular tarafından ele geçirilmiştir. Fakat bu durumda uzun sürmemiş ve Gürcüler bölgede hakimiyet kurmuşlardır. 1164 yılına kadar Gürcü egemenliğinde olan şehirde kalenin surları ve burçları bu dönemde onarılmıştır. Gürcüler döneminde Ani ve çevresi ekonomik olarak canlandırılmışsa da bu durum uzun sürmemiştir (Kars Valiliği, 1967:5). 13.yy'da Moğol istilalarının baş göstermesiyle birlikte şehir el değiştirmiş ve 116 yıl boyunca Moğol egemenliği altında kalmıştır. 1256 yılından sonra İlhanlılar, 1406-1468 yılları arasında Karakoyunlular ve ardından Akkoyunlular ile Safeviler Kars ve çevresinde hakimiyet kurmuştur (Altunsoy, 2005).

1534'de Kanuni Sultan Süleyman'ın 1. İran Seferi sırasında şehir Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Bu dönemde Kars'ta imar çalışmaları başlamış olmasına karşın Safavi ordusu sefer düzenleyip bu alanları tahrip etmiştir (Erişen, 2000). 1580 yılına kadar Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlı olan Kars'a sonrasında beylerbeyliği statüsü verilmiştir (Akyüz, 2006:77). Bu dönemde bayındırlık ve imar çalışmalarına devam edilmiştir. Bir taraftan Safavilerin saldırıları devam ederken bir yandan da kentin yöneticileri tarafından Kars Kalesi ve eteğinde bir Osmanlı kenti oluşturulmaya başlanmıştır. Bu dönemde Osmanlı, yeni yapılaşmaya başlayan kente başka illerden vatandaşlarını getirerek iskan politikasını uygulamıştır (Çiftçi, 2000). 1828 yılında kısa süreliğine Rus egemenliğine giren Kars 1830 yılında tekrar Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir (Akyüz, 2006:81). Ardından Rus saldırıları

zaman zaman devam etmesine karşın 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus savaşına kadar Osmanlı egemenliğinde kalmaya devam etmiştir (Köse, 2003:8).

Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Çarlık Rusya tarafından ele geçirilen Kars, Zakafkasya (Güney Kafkasya) Genel Valiliği'ne bağlı askeri bir vilayet (oblast) olmuştur (Ortaylı, 1978). Kars demiryolu ile Kafkas ulaşım ağına bağlanmıştır. Sıcak denizlere ulaşmak amacıyla demiryolu 1908'de Sarıkamış'a kadar ulaştırılmıştır. Toprak mülkiyeti devletleştirilerek yerli Türklerin topraklarına el konulmuş ve yeni göçmenlere verilmiştir (Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 1986:13). Müslümanlar tarafından boşaltılan köylere Rum, Yezidi, Ermeni, Malakan, Ukraynalı gibi farklı etnik gruplar yerleştirilmiştir (Altunsoy, 2005). Ruslar kentte slavlaştırma ve kolonizasyon politikası uygulayarak kent nüfusunu 20 yıl içerisinde 3 katına çıkarmıştır (Ortaylı, 1978).

Bu dönem içerisinde özellikle Çarlık Rusya'nın Hristiyanlığı benimsemesiyle ortaya çıkan dini baskılara karşı olan Malakanlar'ı ve benzer muhalif toplulukları hem merkezden uzaklaştırmak hem de yeni katılan topraklarda Rus hakimiyetinin güçlenmesini sağlamak amacıyla Kars'a sürmüşlerdir (Akça ve Kıyanç, 2017).

Rus işgali döneminde kara yolları ve demiryolu hatları yapılmış, bu sayede Kafkasya ile fiziki bağlantı sağlanmıştır. Bu dönem içerisinde ayrıca bölgenin tarım ve hayvancılıkta ilerleme kaydettiği de görülmektedir (Ortaylı, 1978). Yine aynı dönem içerisinde Osmanlılar zamanında Kale ve eteğine yayılan şehir merkezi güneye kaymaya başlamış ve ızgara plana sahip yerleşim dokusu oluşturulmaya başlanmıştır. 1917 yılında Rusya'da yaşanan Bolşevik İhtilali ile birlikte Çarlık Rusya yıkılmış ve 1918 yılında Kars Rus işgalinden kurtarılarak tekrar anavatana dahil edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Ruslardan kalan yerleşim alanları çoğunlukla korunarak günümüze kadar gelmiştir ve hala kullanılmaya devam etmektedir (Akça ve Kıyanç, 2017). 1920-1950 yılları arasında kent güney ve doğuya doğru gelişmeye başlamıştır (Ortaylı, 1978). Kent güneyinde bulunan demiryolu istikameti boyunca gelişimine devam etmiştir (Altunsoy, 2005).1950-1970 yılları arasında şehir özellikle Erzurum, Arpaçay ile Sovyet Rusya karayolu güzegahı olmak üzere kuzey hariç diğer yönlerde gelişme göstermiştir (Kars Belediyesi, 2000:49). 1970-1995 yılları arasında kent güney ve doğu hattı boyunca gelişmiştir. Erzurum Yolu üzerinde sanayi bölgesi oluşturulmaya başlanmıştır. Arpaçay Yolu çıkışında ise kamu kurum ve kuruluşları yer almaya başlamıştır. Bu dönemde oluşturulan çimento fabrikası, organize sanayi bölgesi,

havalimanı, üniversite ve toplu konut mahalleleri kentin makroformunu değiştirmeye başlamıştır (Altınsoy, 2005). 1970 sonrası şehrin etrafında gelişmeye başlayan kamu tesisleri ise kentin batı, güney ve kısmen doğu yönlü olarak gelişmesine olanak sağlamıştır (Erdoğan, 1986:212).

Boğatepe Köyü bölgeye kıyasla daha yakın bir dönemde kurulmuştur (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324). Köyün kurulmasının temelleri 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'na (93 Harbi) dayanmaktadır. Savaş sonunda Kars ve çevresi Çarlık Rusya hakimiyetine girmiştir (Semyenov ve Karagöz, 2009:112). Rusya ise bu dönemde bölgeyi Ruslaştırma ve kolonizasyon hareketine bağlı olarak Malakan, Dukhobor, Osetin ve Ermeni gibi toplulukları bölgedeki köylere yerleştirmiştir. Rus kökenli bir topluluk olan Malakanlar tarafından Kars'ta kurulmuş olan köylerden birisi ise Boğatepe Köyü'dür (Aslan, 2022).

Malakanlar Ortodoks mezhebini yeniden düzenleyen 1660 yılındaki değişiklikleri kabul etmeyen, savaşmayı reddeden ve barış yanlısı görüşleri sebebiyle ülkelerinde kabul görmeyen bir topluluktur (Süvari, 2013:46-54). Rusça'da süt anlamına gelen Moloko kelimesinden türeyen Malakan ismi başta aşağılayıcı bir anlam içerse de sonrasında toplum içerisinde kabul görmüştür (Semyenov ve Karagöz, 2009: 19-23). Çarlık Rusya'nın Kafkasları işgal etmesiyle göç etmeye zorlanan Malakanlar bölgede yaklaşık 35 farklı köy kurmuşlardır. Bunlardan birisi de Boğatepe Köyü olmuştur (Süvari, 2013:67). Köy ve çevresinin Malakanlara yayla olarak verildiği bölgede tarım konusunda başarılı olan topluluk süt üretimi yapmaya başlamıştır. Ardından bölgeye David Moser isimli bir İsviçreli'nin gelmesi ve üretilen sütü peynir üretimi için elverişli bulması ile kısa süre içinde Köye Rusça'da fabrika anlamına gelen bir zavod kurmuştur. 1889-1903 yılları arasında İsviçreliler ve Ruslar bölgeye toplam 4 adet zavod kurmuştur. 40 yıllık Rus işgali dönemi boyunca bölgede 50'den fazla zavod kurulmuştur. Bu sebeple geçmişte bölge Zavodlar olarak adlandırılmıştır. Günümüzde ise bu isim yaygın olmasa da hala kullanılmaktadır. 1917 yılında yaşanan Bolşevik İhtilali ve Çarlık Rusya'nın yıkılması ile Malakanlar ve İsviçreliler köyü terk etmeye başlamışlardır (Arınç, 2018). Ardından Gürcistan'da Bolşevik ihtilalinden sonra siyasi sorunlar yaşamaları sebebiyle Tiflis'in güneybatısında yer alan Borçalı bölgesinden gelen Karapapak Türkleri köye yerleşmiş ve peynir üretimine devam etmiştir (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324). 1936 yılında Karapapakların da köye yerleşmesi ile Zavot olan köyün adı değiştirilerek Boğatepe olmuştur (Abacıalır ve Korkusuz, 2020).

İki komşu köyün (Küçük Boğatepe Köyü ve Büyük Boğatepe Köyü) birleşiminden oluşan Boğatepe Köyü 1955 yılında Gölge İlçesine bağlıyken 1992 yılında Göle'nin Ardahan iline bağlanması neticesinde, köy Kars ili Merkez ilçesi sınırlarına dahil edilmiştir (Arınç, 2016:8).

3.3. Demografik ve Etnik Yapı

Kafkasya ve Anadolu güzergahı üzerinde bir geçiş noktası olan Kars ilinde ilk kez yönetimin görüldüğü M.S. 928 yılında Bagratlılar zamanında dönemin siyasi olaylarının da etkisinde kısıtlı bir nüfusa sahip olduğu düşünülmektedir (Kırzıoğlu, 1953:18). İlk nüfus verilerinin 16. yüzyılda elde edilebildiği Kars ve çevresinde bu döneme kadar uzun süren savaşların etkisiyle azalan nüfus 1560 yılından itibaren bölgedeki aşiretlerin teşviklerle Kars'a yerleştirilmesiyle nüfus artırılmaya başlanmıştır (Gündüz, 2001:515). Kars'taki ilk düzenli nüfus verileri ise 1876 yılında Osmanlı Devleti tarafından hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalara göre 39.257 erkeğin bulunduğu Kars Sancağında dönemin aile nüfusu özellikleri dikkate alındığında toplam nüfusun 100.000 kişi üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Serhat sancağı özelliğine sahip şehrin dönem içerisinde önemli bir nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır (Ortaylı, 1978).

1878 yılında Çarlık Rusya tarafından işgal edilmesiyle birlikte Kars, Kafkaska Genel Valiliğine doğrudan bağlanmış ve askeri yönetime sahip bir oblast olmuştur. Ruslar tarafından ilde oluşturulan Vilayet İstatistik Komitesi ise periyodik çalışmalar yapmış ve bölgenin nüfus verilerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Asker, mülteci ve kaydı Rusya'da olan memurlar hariç tutularak yapılan hesaplamalara göre işgalin ilk yıllarında 20.000 civarında olan nüfus işgalin son yıllarına denk gelen 1914 yılında 385.000'e ulaşmıştır. Bu dönemde nüfusun çoğunluğunu Osmanlı yönetiminden kalan Müslümanlar çıkarıldığında Çarlık Rusya tarafından bölgeye yerleştirilen Hristiyan nüfus oluşturmaktadır. O dönemde nüfusun çoğunluğu asker, memur ve çiftçilerden oluşmaktadır (Badem, 2010:45-127).

Bolşevik İhtilali ile birlikte Ruslar Kafkasya'dan geri çekilmeye başlamış ve bölgede yaşanan çatışmalar ile siyasi istikrarsızlıklar sonucunda göçler başlamıştır. Yaşanan göçler neticesinde Kars ve çevresinde nüfus önemli ölçüde düşmüştür. Tekrar Türk yönetimine giren Kars Cumhuriyet'in de ilanıyla birlikte bölgeye gönderilen askeri birlikler, Kafkasya'dan gelen göçler ve yüksek doğurganlık oranıyla tekrar nüfusu artırmıştır. 1927

yılında yapılan ilk nüfus sayımı ile 205.098 kişinin tespit edildiği ilde 1940 yılında 356.354 kişi tespit edilmiş ve bu dönemde % 30,87 artış yaşandığı tespit edilmiştir. 1985 yılına kadar nüfus artışı devam ederken 1985 yılından sonra günümüze kadar il nüfusu azalmaya başlamıştır. Bölge ekonomisinin tarıma dayalı olması, ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar ilden yapılan göçün temel sebepleri arasında gösterilmektedir (Demir, 2015). Günümüzde 274.829 nüfusa sahip olan ilin net göç hızı binde -25,93 olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2023).

Kars ve çalışma alanı olan Boğatepe Köyü tarihsel süreçte pek çok farklı topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Savaş sonrası bölgenin Türk kimliğini yok etmeye çalışan Çarlık Rusya kolonizasyon politikası sürecinde bölgeye Ermeni, Rum, Süryani (Asurî), Yezidi ve ağırlıklı olarak Kafkasya'dan göç etmeye zorlanan Ukrayna, Osetin (Alan), Malakan, Doukhobor, Khakol, Polonez, Nemiş (Alman) ve Estonya kökenli unsurlar yerleştirilmiştir (Kırzıoğlu, 1953:18). Günümüzde ise Türklerin yanı sıra Türk kökenli Azeri, Karapapak, Terekemeler ile Ermeni ve Kürt topluluklar bölgede yerleşim göstermektedir (Özyakışır, 2017).

Boğatepe Köyü ve Kars ilinin 1965-2015 yılları arasındaki 50 yıllık nüfus değişimine bakıldığında hem köyde hem de ilde büyük bir nüfus kaybının yaşandığı görülmektedir. Bu nüfus kaybının büyük bir bölümünü ise kırsal alanlarda yaşandığı görülmektedir. Toplam nüfus yönünden Kars'ın % 48, Boğatepe Köyü'nün de % 34 oranında bir kayıp yaşadığı fakat aynı dönem içerisinde Kars'ın kentsel nüfusunun % 16,5 oranında artış gösterdiği görülmektedir (Çalışkan, 2019).

1970 yılından itibaren devam eden dışa göç ile köy nüfusu sürekli azalış göstermiştir. Fakat 2000 yılında köydeki yaşamı yeniden canlandırmak amacıyla Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği kurulmuştur. Derneğin öncülüğünde kurumsal ilişkiler güçlendirilmiş ve çeşitli hibe ve fon mekanizmalarından köy faydalandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle köylü kadınların sosyal ve ekonomik hayatta daha aktif olması sağlanmıştır. Bu çalışmalar neticesinde 2000'li yıllarda üretimden çok tüketim döngüsünün içerisinde olan köyde dışa göç durdurularak kısmen geriye göç sağlanabilmiştir (Çalışkan, 2019).

Çizelge 3. 1. 1965-2022 dönemi Kars ili ve Boğatepe Köyü nüfus değişimi (TÜİK, 2023)

Yıl	Boğatepe Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	Kır Nüfusu	Toplam Nüfus
1965	1 180	117 363	488 950	606 313
1970	1 020	153 241	506 777	660 018
1975	997	170 777	536 621	707 398
1980	790	172 119	528 119	700 238
1985	767	196 700	525 731	722 431
1990	669	209 463	452 692	662 155
1995	552	175 804	317 782	493 586
2000	482	142 145	182 871	325 016
2005	366	138 436	180 175	318 611
2010	430	123 452	178 314	301 766
2015	405	136 809	155 851	292 660
2020	320	141 389	143 534	284 923
2022	315	142 121	132 708	274 829

Çizelge 3. 2. Büyük Boğatepe Köyü ve Küçük Boğatepe Köyü nüfusu (TÜİK, 2022a)

Köy Adı	Kadın Nüfus	Erkek Nüfus	Toplam Nüfus
Büyük Boğatepe Köyü	72	111	183
Küçük Boğatepe Köyü	73	59	132
Toplam	145	170	315

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2019 yılında yapılan Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması Projesi'nde (YER-SİS) Boğatepe Köyü ve çevresindeki yerleşimlerde kış nüfusunun 0 ile 321 arasında değişirken, yaz nüfusunun ise 0 ile 370 arasında değiştiği görülmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019).

Rus işgali döneminde göç eden Malakanlar, başlıca ekonomilerinin tarıma dayanmasının da etkisiyle köylere yerleşmişlerdir. Rus işgalinin kaldırılmasının ardından birçoğu bölgeden

göç eden Malakanların az sayıda bir kısmı günümüzde Boğatepe Köyü başta olmak üzere, bazı köylerde ve şehir merkezinde varlıklarını sürdürmektedir (Akça ve Kıyanç, 2017).

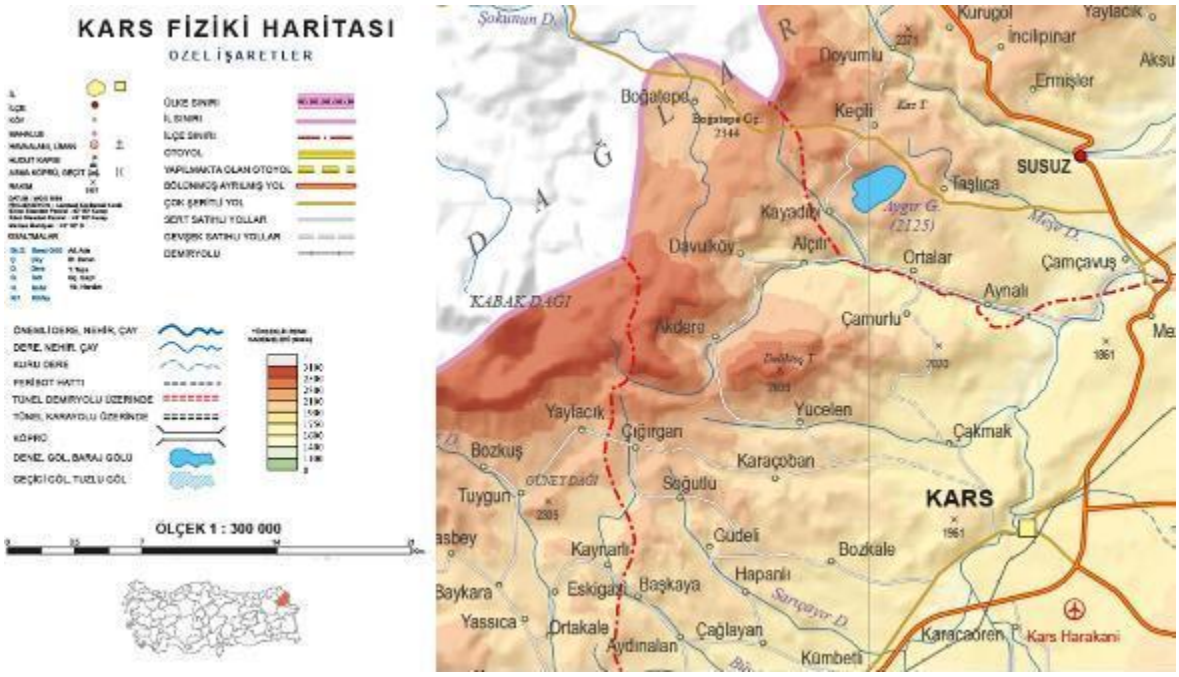
Resim 3. 1. Malakanlar, 1942 (Kansu, 1971)

3.4. Jeolojik ve Topoğrafik Yapı

Doğu Anadolu'da yer alan Kars jeolojik açıdan incelendiğinde Ardahan ve Erzurum'u da kapsayan Erzurum-Kars platosu içerisinde değerlendirilmektedir. Kuzeyde yer alan bazaltların yayılması ile yüksek plato oluşumları görülmektedir. Bölge içerisindeki yüksek sahalar özellikle başta bazaltlar olmak üzere volkaniklerin kapladığı hafif engebeli alanlardır. Bu saha aynı zamanda Aras Nehri'ne ait kollar tarafından yer yer parçalanmıştır (Atalay, 1978:35-59).

Kars ili Merkez ilçe sınırları içerisinde bulunan Boğatepe Köyü 2200 metre rakıma sahip bir plato üzerine konumlanmıştır. Arazinin tabanı hidromorfik alüvyal topraklardan oluşmaktadır. 1800-2000 metre arasında yer alan platolarda uzun boylu bozkır çayırları

görülürken, 2500 metre rakım üzerinde yer alan platolarda sub-alpin ve alpin çayırları görülmektedir (Atalay, 2002:175). Köyün kuzeybatısında 2000 metrelik rakımda yer alan ve yaklaşık 150 km² yüzölçümüne sahip olan Göle Ovası'nın tabanının da hidromorfik alüvyal topraklardan oluşması sebebiyle bu bölgede doğal çayırlıklar ve bataklıklar görülebilmektedir (Arınç, 2018). Yerleşim su kaynaklarına yakındır ancak deniz seviyesinden yüksekliği 2344 metredir (Çalışkan, 2019). Kura Nehri kollarının köyün batısında yükselmekte olan tepelik bölümde bulunan volkanik örtü tabakaları aşındırarak boşaltmış olduğu ve bu sebeple açıkça görülebilen mostralardan anlaşılacağı üzere alanın en yaşlı arazisi şist, kuvarsit ve mermer gibi Paleozoik döneme ait metamorfik kayaçlar görülebilmektedir. Yine aynı konumda kireçtaşı, dasit ve bazaltların yayılış gösterdiği de bilinmektedir (Arınç, 2018).

Harita 3. 2. Araştırma sahası ve çevresinin topoğrafik haritası (URL-14)

3.5. İklim

Köy, ülkenin en şiddetli ve uzun süreli kışlarına sahip Kars-Ardahan Yöresi içerisinde bulunmaktadır (Arınç, 2018). Kars ilinde yıllık ortalama sıcaklık 4,8 °C iken Ardahan ilinde yıllık ortalama sıcaklık 3,7 °C'dir. Yıllık toplam yağış miktarına bakıldığımda ise Kars'ta 506,0 mm iken Ardahan'da 555,3 mm'dir (MGM, 2023).

1931-2022 yılları arasında MGM tarafından yapılan ölçümlere göre Kars'ta en yüksek sıcaklık 37,1 °C, en düşük sıcaklık -37,0 °C ve yıllık ortalama sıcaklık ise 4,7 °C olarak belirlenmiştir. Yıllık ortalama güneşlenme süresi 6,5 saat ve yıllık ortalama yağışlı gün sayısı 132,9 olarak tespit edilmiştir. İldeki aylık toplam yağış miktarı ortalaması ise 506,0 mm'dir (MGM, 2023).

Çizelge 3. 3. Kars ili 1931-2022 meteoroloji verileri (MGM, 2023)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Sıcaklık (°C)	-10.8	-8.9	-2.9	5.2	10.3	14.0	17.6	17.8	13.7	7.4	0.5	-6.9	4.8
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	-4.9	-2.7	2.8	11.4	16.9	21.2	25.6	26.4	22.3	15.1	6.8	-1.4	11.6
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	-16.3	-14.7	-8.2	-0.6	3.9	6.7	9.9	9.8	5.4	0.5	-4.8	-11.8	-1.7
Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat)	3.2	4.3	5.1	6.0	7.3	9.3	10.3	10.0	8.4	6.2	4.6	3.1	6.5
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	10.60	10.07	11.64	13.28	18.19	14.72	10.42	8.61	7.10	9.62	8.48	10.13	132.9
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	22.9	23.2	30.0	48.8	82.7	76.7	56.3	43.9	29.4	41.9	27.3	22.9	506.0

Çizelge 3. 4. Ardahan ili 1958-2022 meteoroloji verileri (MGM, 2023)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Sıcaklık (°C)	-11.2	-10.0	-3.5	4.4	9.3	12.8	16.0	16.0	12.0	6.4	-0.2	-7.7	3.7
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	-4.9	-3.1	2.7	10.9	16.3	20.4	24.0	24.7	20.8	14.4	6.5	-1.9	10.9
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	-16.6	-15.6	-8.8	-1.1	3.2	6.0	8.9	8.6	4.4	0.0	-5.5	-12.5	-2.4
Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat)	2.7	3.8	5.0	5.2	6.4	7.8	8.2	8.1	7.0	5.3	3.8	2.5	5.5
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	9.54	9.52	11.74	13.54	16.82	15.51	11.51	10.94	7.89	9.68	8.86	9.74	135.3
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	20.0	20.5	31.8	50.8	82.3	92.8	70.6	62.8	35.8	37.3	28.1	22.5	555.3

Boğatepe Köyü'nün iklim koşulları bağlı olduğu Kars Merkez'e oldukça benzer özellikler göstermesine karşın bulunduğu rakımın yüksekliği sebebiyle daha sert bir iklime sahiptir. Kışları uzun ve sert, yazları kısa ve yağışlı geçmektedir (Çalışkan, 2019). Bölgeye düşen yağışın büyük bir çoğunluğu ise ilkbahar ve yaz mevsiminde görülmektedir. Sınırları Toroslara kadar varan Hazar havzası ile Sibirya kökenli yüksek basınç kütlesinin kış mevsiminden yaza geçişinde kaynak alanına dönerken Ardahan-Kars platosu üzerinde yaz

yağışlarına sebep olan cepheleri oluşturmaktadır. Dikeydeki konvensiyonel hava hareketinden kaynaklı olarak yağış miktarının arttığı görülmektedir (Arınç, 2018).

3.6. Ulaşım

Kars ili, İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırması içerisinde incelendiğinde Düzey-1 bölgeleri arasında Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde (TRA) ve Düzey-2 bölgeleri arasında ise Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini kapsayan TRA2 Düzey 2 bölgesinde yer almaktadır. TRA2 Düzey 2 bölgesi Gürcistan, Nahçıvan, İran ve Ermenistan olmak üzere 4 ülkeye sınırı vardır ve stratejik olarak önemli bir konumda yer almaktadır (Çalışkan, 2019). Bölgede 7 adet sınır kapısı bulunmasına karşın Kars'ın sadece Ermenistan'a sınır kapılarının bulunması ve bu kapıların kapalı durumda olması Kars'ın sınır ötesi ticaret yapmasına engel durumdadır (Çalışkan, 2008). Fakat 2017 yılında ulaşıma açılan Bakü-Tiflis-Kars tren hattı ile yapılan kıtalararası yolcu ve yük taşımacılığı ile Kars'ın öneminin artacağı düşünülmektedir (SERKA, 2010:9). TRA2 Bölgesi içerisinde tek demir yolu bağlantısı Kars'ta bulunmaktadır. Aynı zamanda ilde uluslararası uçuşa elverişli durumda olan Harakani Havalimanı da bulunmaktadır. Bölgedeki hakim ulaşım türü ise karayoludur. Şehirlerarası tren Kars'ın bazı ilçelerinden geçse de, ilde tüm ilçe ve köylere ulaşım karayolu ile sağlanmaktadır. Boğatepe Köyü'nde özel araç sahipliği sayıca fazladır. Kent merkezi ile günübirlik ilişkiler yoğun olarak günlük minibüs seferleri ile sağlanabilmektedir. Köyün ortasından geçen karayolunda yoğun yaya ve taşıt hareketliliği görülebilmektedir (Çalışkan, 2019).

3.7. Sosyo-Ekonomik Durum

Kars'ın da içerisinde yer aldığı ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren Düzey 2 bölgelerinden biri olan TRA2 Bölgesinde ekonomi başlıca tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Yüksek plato arazilerinde bulunan geniş otlak alanlar hayvancılık için bölgeye önemli bir avantaj sağlamaktadır. Fakat bölgenin sahip olduğu iklim ve arazi yapısı tarım sektörünün gelişiminde zorlayıcı bir etken konumundadır. Ayrıca bölge içerisinde görülen mekânsal farklılıklar da illerin birbirinden ayrışmasını sağlamaktadır. Tarım ve hayvancılık sektörünün yanı sıra bölgenin 4 ülkeye sınırının olması ve 4'ü açık olmak üzere toplam 7 adet sınır kapısına sahip olması da bölgeye lojistik ve dış ticarette önemli bir avantaj sağlamaktadır (SERKA, 2014:6). Bölgenin ticari kuruluşlarının büyük çoğunluğunu aile

işletmeleri oluşturmaktadır. Bu işletmelerde çalışanlar ise başta kadınlar olmak üzere ücretsiz aile işçilerinden oluşmaktadır (SERKA, 2017:37). Bölgedeki istihdamın günümüzdeki sektörel dağılımı incelendiğinde ise % 48,1 ile tarım birinci sırada yer alırken ardından % 39,4 ile hizmet ve % 12,4 ile sanayi sektörü gelmektedir (TÜİK, 2022b).

Çizelge 3. 5. TRA2 Bölgesi'nde istihdamın 2020-2022 dönemi sektörel dağılımı-15 yaş ve üzeri (TÜİK, 2022b)

Yıl	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmet (%)
2020	52,1	12,1	35,8
2021	52,1	12,8	35,1
2022	48,1	12,4	39,4

4. BOĞATEPE KÖYÜ KÜLTÜREL PEYZAJ ÖZELLİKLERİ

Eski adı Zavod olan Boğatepe Köyü Kars'ın Merkez ilçesine bağlı bir köy yerleşim yeridir. Türkiye'nin doğu sınırına sahip illerden birinde yer alan köyün bulunduğu bölge doğudan kuzey-güney doğrultusunda akarak Türkiye-Ermenistan sınırını çizen Arpaçay Irmağı, batıdan Allahuekber Dağları, güneyden Aras Güneyi Dağları, kuzeyden ise Ardahan Yaylası doğal sınırıyla çevrilidir. Erzurum-Kars Platosu düzlüklerinin büyük bir kesimini oluşturduğu il topraklarında ortalama yükselti 2000 metredir. Boğatepe Köyü'nde doğal alanları başlıca tarım alanları, mera alanları ve sulak alanlar oluşturmaktadır. Köyde Kars merkezindekine benzer iklim özellikleri görülmektedir. Sert karasal bir iklime sahip olan köyde kışlar daha uzun ve sert, yazlar ise daha kısa ve yağışlı geçmektedir (Çalışkan, 2019).

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda Rusların eline geçen Kafkasya civarına yerleştirilen yaklaşık 50 bin Doukhobor ve Malakanlar bulunmaktadır. Bunlardan Ardahan-Kars yöresine yerleştirilen 9.500 kişiden bir kısmı ise Boğatepe Köyü'ne yerleşmiştir (Arınç, 2018). Bolşevik İhtilali ile birlikte bölgeyi terk etmeye başlayan Malakanlar beraberinde getirdikleri kültürleri ile bölgedeki coğrafi renkliliğe sebep olmuşlardır (Akça ve Kıvanç, 2017). Günümüzde köyde yaşamını sürekli sürdüren nüfusu yerel halk oluşturmaktadır. Köyde Rus kökenli Malakanlar varlığını sürdürememelerine karşın Alman-Rus savaşı sırasında Ruslara esir düşen ve Kars'ın Rusların eline geçmesiyle bu bölgeye göç ettirilen bazı Almanların soyundan gelen birkaç aile köyde yaşamlarını devam ettirmektedir (URL-15). Kış aylarında Almanya'ya dönen Alman aileler yaz aylarında ise köye dönmektedirler.

Köyün denizden yüksekliği ve iklim sebebiyle tarıma kısıtlı süre elverişli olması bölgenin yerleşim amacıyla yerel halk tarafından tercih edilmemesine sebep olmuşken Çalık Rusya döneminde Malakanlar üzerinden gerçekleştirilen iskan politikası ve Malakanların bilhassa güvenlik endişeleri köyün kurulu olduğu alana yönelik seçim kriterleri hakkında ipuçları vermektedir. Bölgeye ulaşımın zor olması ve yerleşik hayatı zorlayan koşullar sebebiyle uzun süre Malakan kültürünün hakim olduğu köyde coğrafi izole bir bölge olmasının da etkisiyle kültürel peyzaj alanının oluştuğu görülmektedir.

4.1. Doğal Çevre

Kültürel peyzaj alanlarını oluşturan etmenlerden bir tanesi de doğal alanlardır. Boğatepe Köyü'nün de sahip olduğu peyzaj özelliklerinin oluşumunda doğal alanlarının büyük etkisi olduğu düşünülmektedir.

4.1.1. Bitki örtüsü

Köyün bulunduğu arazi yapısı, yükseklik ve yağış rejiminin de etkisiyle, yerleşim ve çevresi çayır ve mera alanlarıyla kaplı durumdadır. Bu durum bölgedeki fauna yapısını da etkilemektedir (Arınç, 2018). Aynı zamanda köy ve çevresinin farklı jeolojik zamanlara ait yaş ve litoliji özelliklerine sahip araziler içermesi bitki örtüsü açısından da zengin toprak horizonlarının oluşmasını sağlamıştır. Bu sayede bölgede çok sayıda endemik bitki yetişmektedir (Güneş ve Özhatay, 2011). Köyün çevresinde yaklaşık 600 farklı bitki ve 30'a yakın endemik bitki türü bulunmaktadır (Arınç, 2018). Bozkırlara kıyasla yağışın fazla olduğu bölgede 1800-2000 metre rakımlarda yer alan platolarda uzun boylu çayırlar yayılım göstermektedir. Bu alanlar özellikle hayvancılık için elverişli konumdadır. 2500 metre üzerinde ise karasallığın etkisiyle daha çok sub-alpin ve alpin çayır formasyonları yaygın olarak görülmektedir (Atalay, 2002:175). Köyün ulaşım koridorlarına, merkezi yerleşmelere ve yatırım sahalarına uzaklığı köyün ekolojik çevre ile kurmuş olduğu ilişkiyi daha da güçlendirmektedir (Çalışkan, 2019).

Çizelge 4. 1. Boğatepe Köyü'nde yetişen bitkiler (Arazi Çalışması: 17.06.2023; URL-16)

	
Sarı Kantaron Bitkisi	Isırgan Bitkisi

Çizelge 4. 1. (devam) Boğatepe Köyü'nde yetişen bitkiler (Arazi Çalışması: 17.06.2023; URL-16)

 Karahindiba Bitkisi	 Çoban Çantası Bitkisi
 Aslan Pençesi Bitkisi	 Papatya Bitkisi
 Evelik Bitkisi	 Altın Otu Bitkisi
 Yarpuz Otu Bitkisi	 Aslankuyruğu Bitkisi

Çizelge 4. 1. (devam) Boğatepe Köyü'nde yetişen bitkiler (Arazi Çalışması: 17.06.2023; URL-16)

 Bağa Yaprağı	 Civanperçemi Bitkisi
 Çayırdüğmesi Bitkisi	 Dulavrat Otu Bitkisi
 Ebemgömeci Bitkisi	 Gözlük Otu Bitkisi
 Beşparmak Otu Bitkisi	 Kaygöçüren Bitkisi (Hatımparmağı)

Çizelge 4. 1. (devam) Boğatepe Köyü'nde yetişen bitkiler (Arazi Çalışması: 17.06.2023; URL-16)

 Kekik, Kekik Otu	 Kımı, Hımı Bitkisi
 Kurtpençesi Bitkisi	 Kuş Otu Bitkisi
 Kuşburnu Bitkisi	 Kuzukulağı Bitkisi
 Madımak, Kuşekmeği Bitkisi	 Nilüfer Çiçeği

Çizelge 4. 1. (devam) Boğatepe Köyü'nde yetişen bitkiler (Arazi Çalışması: 17.06.2023; URL-16)

 Yoğurt Otu Bitkisi	 Unluca Bitkisi
 Kurtboğan Bitkisi	 Şahtere Otu Bitkisi
 Öksürük Otu Bitkisi	 Çuha Bitkisi
 Arpa Bitkisi	 Beyaz Ballıbaba Bitkisi

4.1.2. Tarım alanları

Kars Platosu 2000 metre irtifaya sahip olup arazilerinin % 66'sı akarsular tarafından parçalanmış yüksek irtifaya sahip düzlüklerden oluşan platolardır (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, 2008). İlin arazi dağılımına bakıldığında % 44'ünü tarım arazileri, % 34'ünü çayır ve meralar, % 20'sini ormanlar, % 1'ini göller ve % 1'ini ise yerleşim yerleri ile yollar oluşturmaktadır (URL-17). İl genelinde hakim olan iklim ise sert karasal iklimdir. Kış dönemi soğuk ve uzun geçerken yaz dönemi ise serin ve nispeten yağışlı geçmektedir. İklim koşulları sebebiyle tarım faaliyetleri bölgede kısıtlanmakta ve elde edilen ürün verimi ise düşmektedir (Demir, 2016). Boğatepe Köyü'nde ise sınırlı süre içinde olsa tarım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Tarım faaliyetlerinin gerçekleştirildiği tarlaların büyük çoğunluğu köyün dış çeperinde konumlanmışken köy içerisinde yer alan bazı arazilerin ise tapuda ev ve tarla olarak geçtiği, bu sebeple evlerin bahçelerinde bulunan bostanlar haricinde alanın belli bir kısmının tarla olarak kullanılabildiği de tespit edilmiştir.

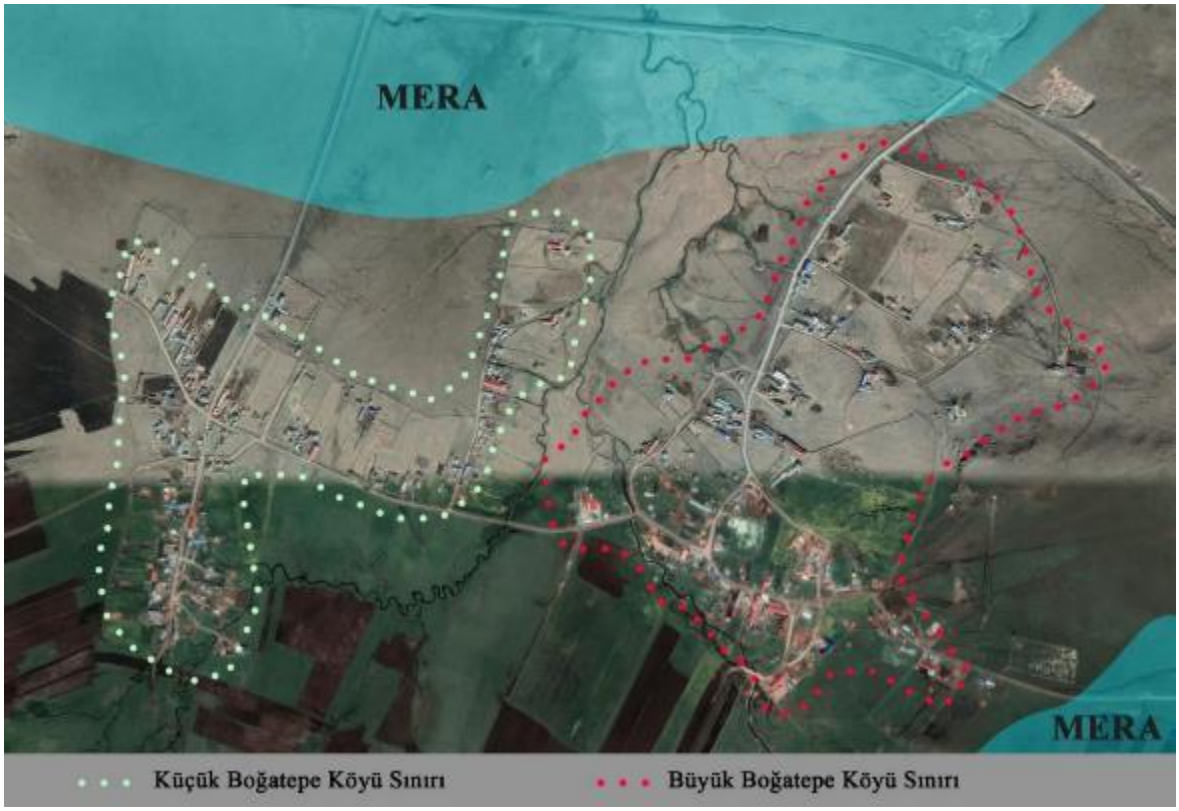

Resim 4. 1. Boğatepe Köyü'nde bir tarla (17.06.2023)[1]

[1] Kaynak belirtilmeyen fotoğraflar yazara aittir.

4.1.3. Mera alanları

Köy, 2200 metre rakıma sahip plato düzlüğü üzerinde ve alpin çayır katında konumlanmaktadır. Bahar ve yaz aylarında yaşanan yoğun yağışlar sebebiyle zengin çayır örtüsüne sahiptir (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324). Bölgede ayrıca hayvanların beslenmesi için kullanılan yaklaşık 56.000 dönüm mera alanı bulunmaktadır (Arınç, 2018). Doğal çevrenin sağlamış olduğu koşullar sebebiyle bölgede özellikle büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde gelişmiştir (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Harita 4. 1. Boğatepe Köyü mera alanları[1]

Küçük Boğatepe Köyü çoğunlukla Hışırlı Pınar, Kırık Kilise ve Cibaz Bulağı mevkilerini mera olarak kullanırken Büyük Boğatepe Köyü ise genellikle Köy İçi, Kırık Kilise, Cibaz Bulağı ve Buğatepe mevkilerini mera alanı olarak kullanmaktadır (URL-18). Bölge halkı tarafından özellikle köy ve civarında yer alan meralarda yetişen otlar ile beslenen hayvanların sütleri ile elde edilen peynirlerde yerel bitki aromalarının elde edilebildiğine

[1] Kaynak belirtilmeyen haritalar yazar tarafından oluşturulmuştur.

inanılmaktadır. Bu sebeple peynircilik kültürünün gelişmiş olduğu köyde yer alan mandıralarda özellikle bu meralarda otlayan hayvanların sütleri peynir üretiminde kullanılmaktadır.

Resim 4. 2. Boğatepe Köyü Köy İçi Mevkii mera alanı (06.08.2023)

4.1.4. Sulak alanlar

Kars Merkeze bağlı Boğatepe Köyü su kaynaklarına yakın bir konumda yer almaktadır. Susuz ilçe sınırları içerisinde yer alan ve volkanik bir set gölü olan Aygır Gölü Köyü 12,5 km uzaklıkta yer almaktadır. Büyük Boğatepe ile Küçük Boğatepe köyleri arasından dere geçmekte ve köylüler tarafından "Karasu" olarak adlandırılmaktadır. Tüm yıl boyunca düzenli olarak akmaya devam eden dere aynı zamanda Küçük Boğatepe Köyü içerisinde yer alan ve Malakanlar'dan kalan çeşmeyi de beslemektedir (Süleyman Karayazı, kişisel görüşme, 06.08.2023). Köy içerisinde yer yer bataklık oluşumları da görülmektedir.

Resim 4. 3. Boğatepe Köyü'nde Karasu olarak bilinen dere (06.08.2023)

4.2. Yerleşim Dokusu

Kültürel peyzaj alanlarının bir diğer önemli unsuru ise bireyin yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla tasarladığı fiziksel çevrelerdir. Boğatepe Köyü'nde de tasarlanan bu yerleşim alanlarını incelemek kültürel peyzaj değerlerini tespit edebilmek için önem taşımaktadır.

4.2.1. Yerleşimin genel özellikleri

19. yy'da Malakanların bölgeye yerleştirilmesiyle köy yerleşimi oluşmaya başlamıştır. Genellikle vadi ve yol boyu yerleşim gösteren Malakan köylerinden biri olan Boğatepe Rus işgali döneminde Rusya'dan Tiflis'e, oradan da Sarıkamış'a uzanan atlı tramvay güzergahı üzerinde yer alması sebebiyle bir ara istasyon özelliği taşımaktadır (Arınç, 2018). Yerleşimin dokusu, başta iklim şartları olmak üzere, topoğrafya, bitki örtüsü ve içme suyu temini gibi faktörlerin etkisiyle, yoğunluğu yüksek kümelenme şeklinde gelişmiştir. Bölgede yürütülen ekonomik faaliyetlerin yanı sıra, arazi mülkiyetleri, tarihsel süreçte bölgede yaşayan halkların gelenek ve görenekleri ile güvenlik faktörleri de fiziksel dokunun ortaya çıkışında etkili olmuştur.

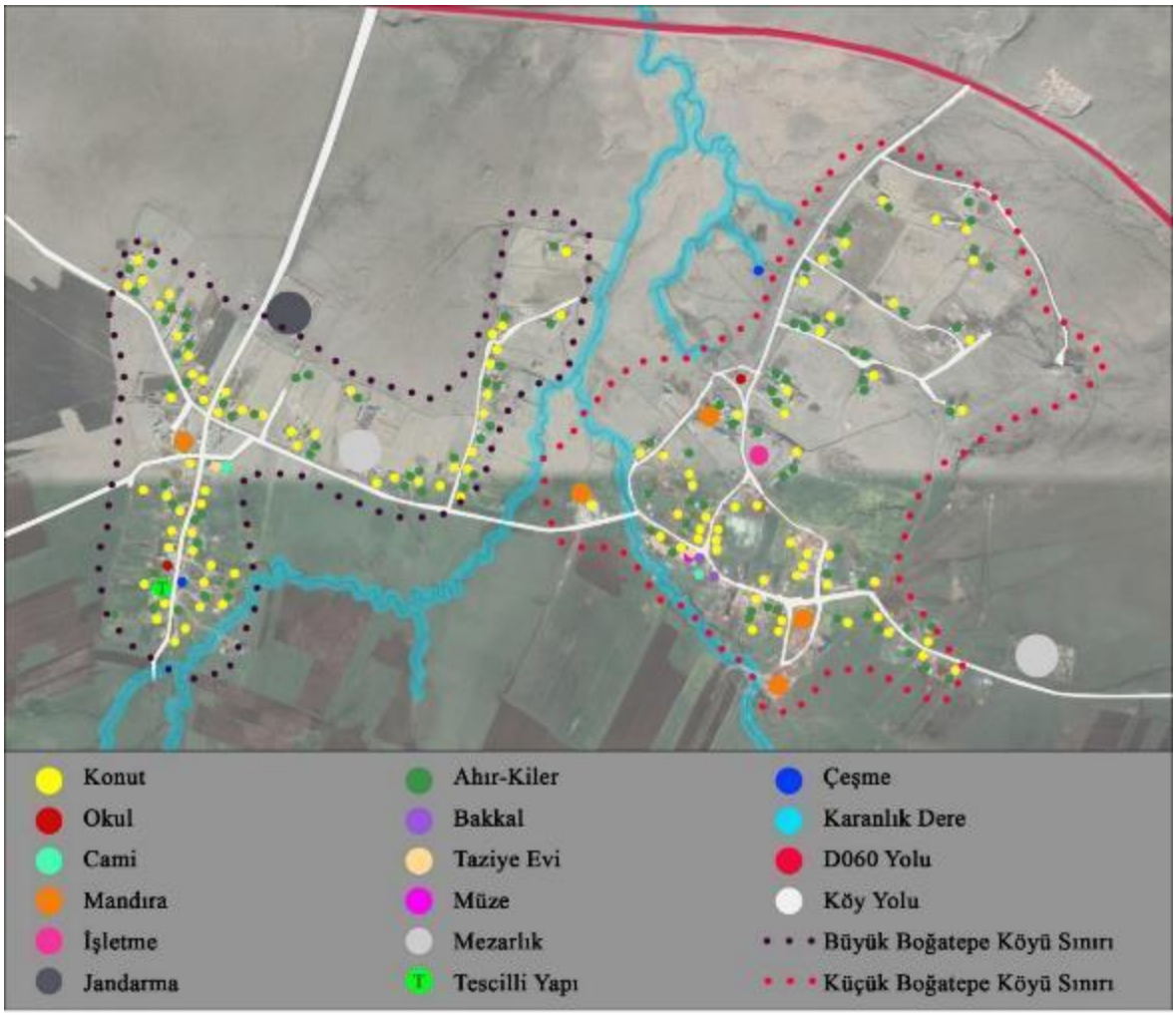
Köyün bulunduğu merkezden çevreye doğru üzerinde kurulmuş olduğu ova boyunca ışınsal yayılım gösteren yollar ve yol kenarlarına kurulmuş olan konutlar ile yıldız biçimli yerleşim

dokusu görülmektedir. Alana ait herhangi bir haritalama çalışması yapılmamış olması ve halihazır harita bulunmaması sebebiyle Harita 4.2'de yer alan Boğatepe Köyü'ne ilişkin plan Google Earth üzerinden tez kapsamında oluşturulmuştur.

Harita 4. 2. Google Earth üzerinden oluşturulan Boğatepe Köyü planı

Malakanlara özgü mimarinin hakim olduğu köyde konut yapıları ulaşım güzergahı boyunca yer almaktadır. Küçük Boğatepe ve Büyük Boğatepe olarak ikiye ayrılan Boğatepe Köyü'nde bazı farklılıklar görülmektedir. Büyük Boğatepe Köyü'nde temel ekonomik faaliyetlerden birinin peynircilik olması sebebiyle pek çoğu yeni olan, bazıları ise Malakanlardan kalan ve hala kullanılmaya devam edilen mandıralar bulunmaktadır. Daha az sayıda mandıraya sahip Küçük Boğatepe Köyü'nde yetiştirilen hayvanların sütü bu mandıraları beslemektedir. Yine Büyük Boğatepe Köyü'nde bakkal, hayvan satışı yapan bir işletme ve müze bulunmaktadır. Her iki köyde de ilkokul, cami, mezarlık alanı, çeşme ve ortak kullanım amaçlı taziye evi bulunmaktadır. Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan jandarma ise Boğatepe Köyü'nün tamamından sorumludur. Köyde sağlık hizmeti veren herhangi bir yapı bulunmamaktadır.

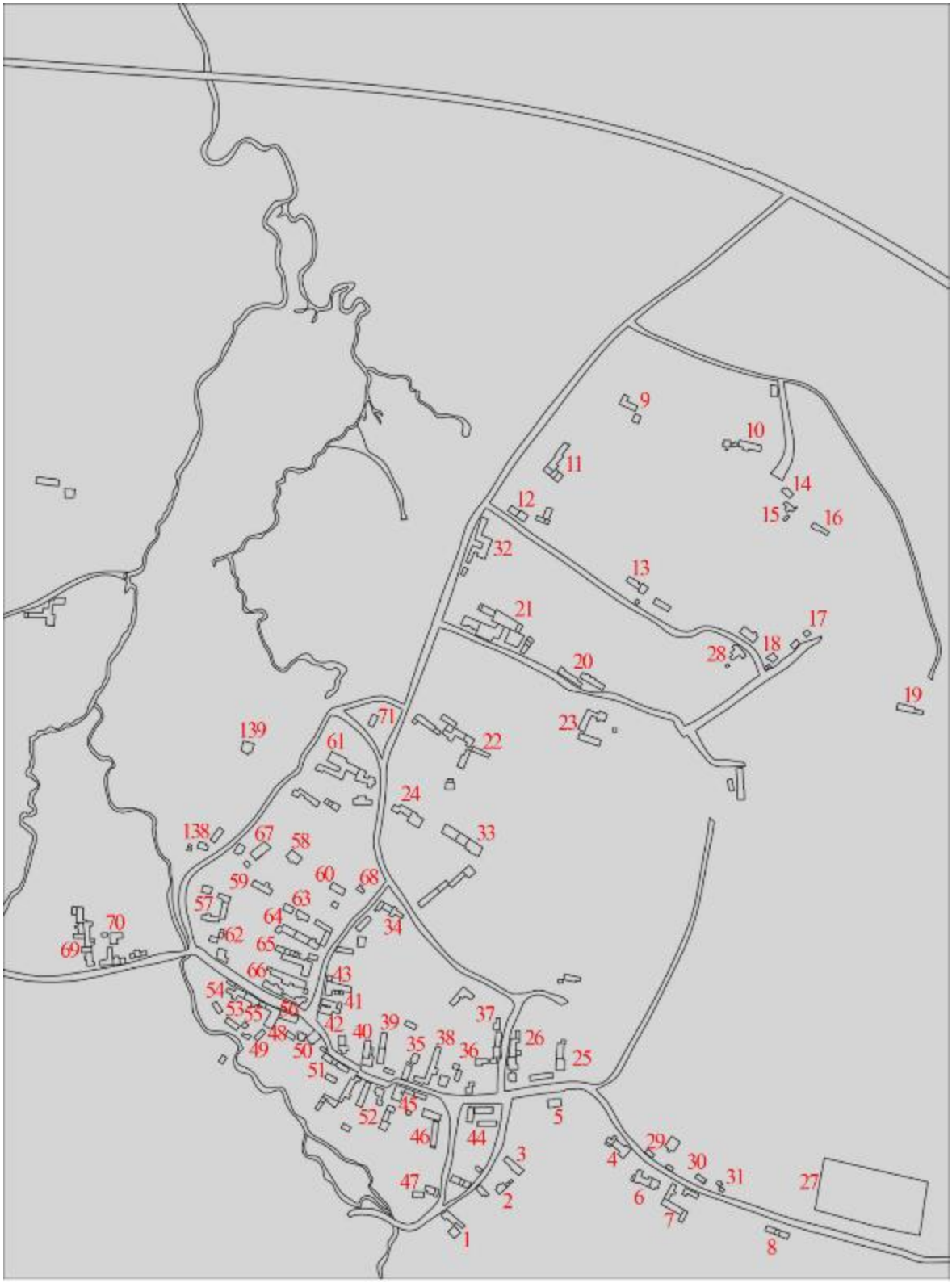
Harita 4. 3. Boğatepe Köyü mevcut yerleşim analizi haritası

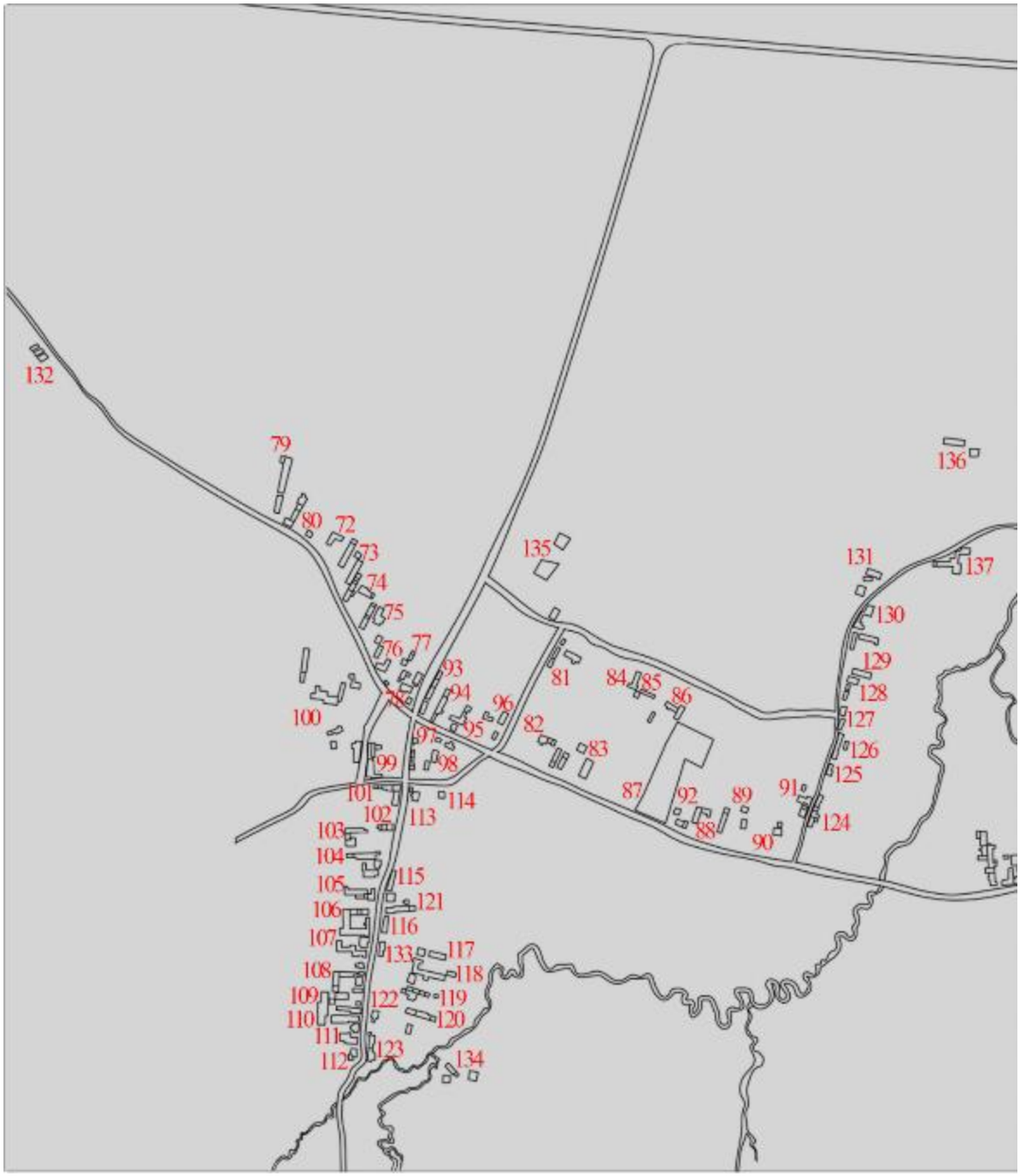
Resim 4. 4. Büyük Boğatepe köyü genel görünüm (06.08.2023)

Resim 4. 5. Küçük Boğatepe Köyü genel görünüm (06.08.2023)

Harita 4. 4. Büyük Boğatepe Köyü yerleşimin belgelenmesi

Harita 4. 5. Küçük Boğatepe Köyü yerleşimin belgelenmesi

2023 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleştirilen alan çalışmaları neticesinde Harita 4.4, Harita 4.5 ve Çizelge 4.2'de detayları yer alan 139 adet yapı tespit edilmiştir. Bu yapılardan 122 tanesi aktif olarak kullanılırken 12 tanesi atıl durumdadır. 5 adet yapıya ise fiziksel koşullar ve güvenlik sebepleri ile ulaşım sağlanamamıştır. Büyük Boğatepe Köyü'nde toplam 68 adet konut ve 5 adet mandıra bulunurken Küçük Boğatepe Köyü'nde ise toplam 58 adet konut ve 1 tane de aktif olmayan mandıra yapısı bulunmaktadır. Konut yapılarının tamamına yakınının ahır ve bahçesi de bulunmaktadır.

Çizelge 4. 2. Boğatepe Köyü envanter listesi[1]

BOĞATEPE KÖYÜ YAPI ENVANTER LİSTESİ								
No	Köy	Ada No	Parsel No	Yapı Görseli	Kullanım Amacı	Güncel Durumu	Kat Sayısı	Ahır/ Zavod/ Bahçe
1	Büyük Boğatepe	104	33		Konut Mandıra	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☒2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
2	Büyük Boğatepe	104	34		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
3	Büyük Boğatepe	104	35		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
4	Büyük Boğatepe	104	36		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
5	Büyük Boğatepe	104	38		Konut	☐Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
6	Büyük Boğatepe	104	77/1		Konut Tarla	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

[1] Kaynak belirtilmeyen çizelgeler yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

7	Büyük Boğatepe	104	77/2		Konut Tarla	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
8	Büyük Boğatepe	104	77/3		Konut Tarla	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
9	Büyük Boğatepe	106	1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
10	Büyük Boğatepe	106	2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
11	Büyük Boğatepe	106	3/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
12	Büyük Boğatepe	106	3/2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
13	Büyük Boğatepe	106	4		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

14	Büyük Boğatepe	106	6/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
15	Büyük Boğatepe	106	6/2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
16	Büyük Boğatepe	106	7		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
17	Büyük Boğatepe	106	8/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
18	Büyük Boğatepe	106	8/2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
19	Büyük Boğatepe	106	9		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
20	Büyük Boğatepe	106	12		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

21	Büyük Boğatepe	106	13		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☒2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
22	Büyük Boğatepe	106	14		Konut Mandıra	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
23	Büyük Boğatepe	106	15		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
24	Büyük Boğatepe	106	16		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
25	Büyük Boğatepe	106	19		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
26	Büyük Boğatepe	106	20		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☒2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
27	Büyük Boğatepe	106	21		Mezarlık	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

28	Büyük Boğatepe	106	23		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
29	Büyük Boğatepe	106	24/1		Konut Mera	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
30	Büyük Boğatepe	106	24/2		Konut Mera	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
31	Büyük Boğatepe	106	24/3		Konut Mera	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
32	Büyük Boğatepe	106	29		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
33	Büyük Boğatepe	106	30		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
34	Büyük Boğatepe	107	1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

35	Büyük Boğatepe	107	3		Konut	☐Aktif ☒Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
36	Büyük Boğatepe	107	5		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☒2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
37	Büyük Boğatepe	107	7		Konut	☐Aktif ☒Aktif Değil	☐1 ☒2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
38	Büyük Boğatepe	107	8		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
39	Büyük Boğatepe	107	9		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
40	Büyük Boğatepe	107	10		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
41	Büyük Boğatepe	107	11/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☒2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

42	Büyük Boğatepe	107	11/2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
43	Büyük Boğatepe	107	12		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
44	Büyük Boğatepe	108	1		Konut Mandıra	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☒2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
45	Büyük Boğatepe	109	1/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
46	Büyük Boğatepe	109	1/2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
47	Büyük Boğatepe	109	2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
48	Büyük Boğatepe	110	1/1		Cami	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

49	Büyük Boğatepe	110	1/2		Konut (Lojman)	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
50	Büyük Boğatepe	110	2		Konut Dükkan	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
51	Büyük Boğatepe	110	3		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
52	Büyük Boğatepe	110	5		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
53	Büyük Boğatepe	111	1/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
54	Büyük Boğatepe	111	1/2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
55	Büyük Boğatepe	111	2		Müze (alt) Taziye evi (üst)	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☒2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

56	Büyük Boğatepe	111	3		Dükkan	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☐Bahçe
57	Büyük Boğatepe	112	1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
58	Büyük Boğatepe	112	2/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
59	Büyük Boğatepe	112	2/2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
60	Büyük Boğatepe	112	3		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
61	Büyük Boğatepe	112	5		Konut Mandıra	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☒2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
62	Büyük Boğatepe	112	6		Konut	☐Aktif ☒Aktif Değil	☐1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

63	Büyük Boğatepe	112	10		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
64	Büyük Boğatepe	112	11		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☒2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
65	Büyük Boğatepe	112	12		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☒2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
66	Büyük Boğatepe	112	13		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
67	Büyük Boğatepe	112	14		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
68	Büyük Boğatepe	112	15		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☐Bahçe
69	Büyük Boğatepe	113	2		Konut Çayır	☐Aktif ☒Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

70	Büyük Boğatepe	113	6		Konut Mandıra	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☒2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
71	Büyük Boğatepe	117	1		Okul	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
72	Küçük Boğatepe	101	2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
73	Küçük Boğatepe	101	3		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
74	Küçük Boğatepe	101	4		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
75	Küçük Boğatepe	101	5		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
76	Küçük Boğatepe	101	7		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

77	Küçük Boğatepe	101	8		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
78	Küçük Boğatepe	101	9		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
79	Küçük Boğatepe	101	13		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
80	Küçük Boğatepe	101	14		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
81	Küçük Boğatepe	103	1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
82	Küçük Boğatepe	103	2		Konut	☐Aktif ☒Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
83	Küçük Boğatepe	103	3		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

84	Küçük Boğatepe	103	5		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
85	Küçük Boğatepe	103	6		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
86	Küçük Boğatepe	103	7		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
87	Küçük Boğatepe	103	8		Mezarlık	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
88	Küçük Boğatepe	103	9		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
89	Küçük Boğatepe	103	10		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
90	Küçük Boğatepe	103	11		Konut	☐Aktif ☒Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

91	Küçük Boğatepe	103	12		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
92	Küçük Boğatepe	103	13		Sağlık Ocağı	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
93	Küçük Boğatepe	104	1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
94	Küçük Boğatepe	104	2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
95	Küçük Boğatepe	104	3		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
96	Küçük Boğatepe	104	4		Konut	☐Aktif ☒Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
97	Küçük Boğatepe	105	1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

98	Küçük Boğatepe	105	2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
99	Küçük Boğatepe	106	1		Konut Mandıra	☒Aktif ☒Aktif Değil	☒1 ☒2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
100	Küçük Boğatepe	107	2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
101	Küçük Boğatepe	108	1/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
102	Küçük Boğatepe	108	1/2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
103	Küçük Boğatepe	108	2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
104	Küçük Boğatepe	108	3		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

105	Küçük Boğatepe	108	4		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
106	Küçük Boğatepe	108	5		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
107	Küçük Boğatepe	108	6		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
108	Küçük Boğatepe	108	7		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
109	Küçük Boğatepe	108	9		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☒2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
110	Küçük Boğatepe	108	10		Okul	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
111	Küçük Boğatepe	108	11		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

112	Küçük Boğatepe	108	12		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
113	Küçük Boğatepe	109	1/1		Cami	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☒2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
114	Küçük Boğatepe	109	1/2		Cami Lojmanı	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
115	Küçük Boğatepe	109	4		Konut Tarla	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
116	Küçük Boğatepe	109	5		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
117	Küçük Boğatepe	109	7		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
118	Küçük Boğatepe	109	8		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

119	Küçük Boğatepe	109	10/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
120	Küçük Boğatepe	109	10/2		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
121	Küçük Boğatepe	109	13		Konut Tarla	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
122	Küçük Boğatepe	109	14		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
123	Küçük Boğatepe	109	15		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
124	Küçük Boğatepe	114	1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
125	Küçük Boğatepe	114	2/1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

126	Küçük Boğatepe	114	2/2		Konut	☒Aktif ☒Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
127	Küçük Boğatepe	114	3		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
128	Küçük Boğatepe	114	4		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☒Zavod ☒Bahçe
129	Küçük Boğatepe	114	5		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
130	Küçük Boğatepe	115	6		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
131	Küçük Boğatepe	115	1		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
132	Küçük Boğatepe	117	1		Yem Deposu ve Tarlası	☐Aktif ☒Aktif Değil	☒1 ☒2	☒Ahır ☐Zavod ☒Bahçe

Çizelge 4. 2. (devam) Boğatepe Köyü envanter listesi

133	Küçük Boğatepe	-	-		Dükkan	☐Aktif ☒Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
134	Küçük Boğatepe	-	-		Konut	☒Aktif ☐Aktif Değil	☒1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☒Bahçe
135	Küçük Boğatepe	102	1	Not: Güvenlik bölgesi olması sebebiyle veri paylaşılamamıştır.	Karakol Binası ve Lojmanı	☒Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☐Bahçe
136	Küçük Boğatepe	115	3	Not: Arazinin fiziksel durumu sebebiyle ulaşım sağlanamamıştır.	Konut	☐Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☐Bahçe
137	Küçük Boğatepe	115	5	Not: Arazinin fiziksel durumu sebebiyle ulaşım sağlanamamıştır.	Konut	☐Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☐Bahçe
138	Büyük Boğatepe	115	8	Not: Arazinin fiziksel durumu sebebiyle ulaşım sağlanamamıştır.	Konut	☐Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☐Bahçe
139	Büyük Boğatepe	115	10	Not: Arazinin fiziksel durumu sebebiyle ulaşım sağlanamamıştır.	Konut	☐Aktif ☐Aktif Değil	☐1 ☐2	☐Ahır ☐Zavod ☐Bahçe

4.2.2. Geleneksel konutlar

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Kars'ı ele geçiren Ruslar tarafından kolonizasyon hareketleri neticesinde Kars'a göç etmeye zorlanan Malakanların ilk yerleşim yerlerinden birisi de Boğatepe Köyü olmuştur. Köyün bir yerleşim alanı olarak belirlenmesi ve oluşumunda mimari unsurların kurgusu ve kullanım biçimleri de büyük bir etkiye sahip olmuştur. Günümüzde yeni yapılan yapılarda da etkisinin görülebildiği geleneksel Malakan mimarisi köyün kültürel peyzajında büyük önem taşımaktadır.

Plan ve Cephe Kurgusu

Malakan evleri genellikle 2 oda 1 aralık silsilesi üzerine dizilmektedir. Odalar birbirine bağlı ve yan yana dizilmiş durumdadır. Kapalı bir topluluk olan Malakanlara ait evlerin bulunduğu arsalarda ev, harmanlık, samanlık ve üretimin olduğu tüm mekanlar yaklaşık 1 dönüm iken evin arkasında yer alan tarla yaklaşık 9 dönüm olmaktadır (URL-19).

Bölgedeki olumsuz hava şartları sebebiyle kar ve yağmur sularını uzaklaştırmak amacıyla Rusya'da da fazlasıyla tercih edilen kırma veya beşik çatılı örtü sistemleri yapılarda tercih edilmektedir (Arınç, 2018).

Dikdörtgen plan şemasına sahip evlerin iki katlı olanlarında; alt kat ahır veya kışlık ambarı olarak kullanılırken üst kat, odaların bulunduğu yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Konutların içerisinde banyo mekanları da yer almaktadır. Malakanların temizliğe önem vermeleri ve dini inançları gereği buharla ısınan Fin hamamı şemalı banyo mahali bulunmaktadır (Orhan, 2021).

Resim 4. 6. Boğatepe Köyü'nde bulunan bir Malakan evi (17.06.2023)

Evlerin giriş kapıları güneye bakacak şekilde konumlandırılmıştır (Akça ve Kıyanç, 2017). Ayrıca hemen her ev küçük çaplı bir atölyeye sahiptir. Bu atölyelerde marangozluk, demir işleme, sabun imali, taze et saklama vb. günlük ihtiyaçlarını karşılayacak işler yapılmaktadır (Kansu, 1971). Yapılarda genellikle ahşaptan yapılma balkonlar bulunmaktadır (Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 2022). Konutlar ayrıca bölgenin sert iklim koşullarından korunmak amacıyla yerden yükseltilmiştir. Yine konutların ön kısmında yerden yükseltilmiş ve ahşap korkuluklarla çevrili teraslar görmek mümkündür (Orhan, 2021). Her evin kendine ait büyük bir bahçesi bulunmakta ve bahçelerde bostan adı verilen meyve ve sebze yetiştirme alanları yer almaktadır (Akça ve Kıyanç, 2017).

Resim 4. 7. Yerden yükseltilmiş Malakan evi (17.06.2023)

Yapım Sistemi ve Malzeme Kullanımı

Malakan topluluğu genellikle evlerini tek veya iki katlı olacak şekilde ve karkas tipte inşa etmiştir (Arınç, 2018). Temeli taştan yapılan bu yapıların duvarları da kesme veya moloz taştan yapılmıştır. Zaman zaman kerpiçten yapılan duvarlar da görmek mümkündür. Kerpiç kalıpları için kullanılan çamur bölgeye özgü sarı toprak, saman ve kül karıştırılarak elde edilmiştir (Orhan, 2021). Kerpiç yapımı sırasında kullanılan yöntem ise yerli halktan farklıdır. Doğu bölgelerde çamuru ayaklarıyla yoğuran yerli halkın aksine Malakanlar bu iş için atları kullanmışlardır (Kansu, 1971). Yapıların cephe duvarları ise çoğunlukla beyaz kireç ile boyanmıştır (Orhan, 2021).

Mekanların tavanları tamamen ahşap kaplama olup, herhangi bir süs öğesi bulunmamaktadır (Akça ve Kıyanç, 2017). Kapı ve pencerelerde ahşap malzeme kullanan Malakanlar bu elemanlarda ahşap süslemelere de yer vermiştir (Orhan, 2021).

Mimari Elemanlar

Evlerdeki yaşam alanları peç adı verilen duvar içi ısıtma sistemi ile ısıtılmaktadır (Akça ve Kıyanç, 2017).

Bölgenin iklim koşulları sebebiyle Kars Merkez'de yer alan Rus binalarında da sıkça görülen ahşap çift cidarlı pencere ve kapı sistemini Malakanlar da uygulamıştır. Pencerelerin dışında hatta bazen içinde de yer alan ve stavni diye adlandırılan pencere kapakları kullanmışlardır. Bu kapaklar hem estetik kaygıyla hem de yalıtım amacıyla yapılmıştır (Orhan, 2021).

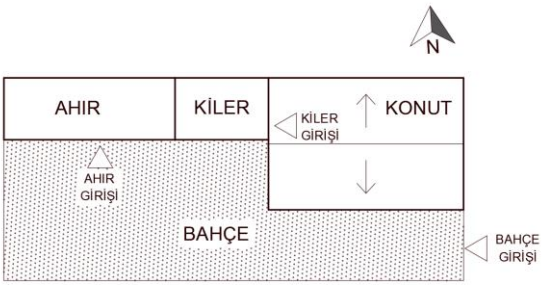
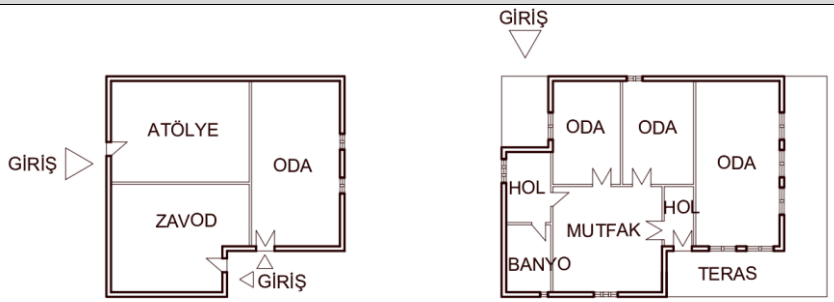
Resim 4. 8. Ahşap pencere ve dış kapaklarının (stavni) görünüşü (Orhan, 2021)

Resim 4. 9. Ahşap çift cidarlı pencere (17.06.2023)

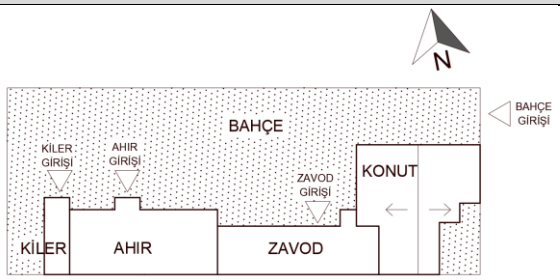
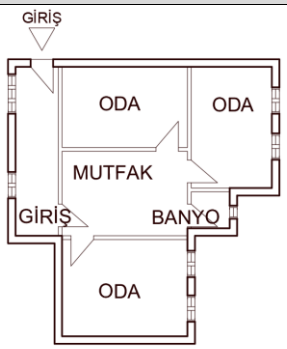
Kars Boğatepe Köyü'nde özgün niteliklerini ve fiziksel bütünlüğünü koruyarak günümüze ulaşan altı Malakan geleneksel konutu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çizelge 4.4, Çizelge 4.5, Çizelge 4.6, Çizelge 4.7 ve Çizelge 4.8'de yer alan beş Malakan yapısı Büyük Boğatepe Köyü'nde yer alırken Çizelge 4.3'teki yapı Küçük Boğatepe Köyü'nde yer almaktadır. Yapıların ortak özelliklerine bakılacak olduğunda her birinin dikdörtgen plan şemasına sahip olduğu görülmektedir. Bölgede fazlasıyla bulunması sebebiyle geneli andezit veya bazalt olan moloz taştan yaklaşık 40-50 cm kalınlığında duvarlar görülmektedir. Temel ekonomik faaliyetin hayvancılık olması sebebiyle hepsinin ahırı bulunmaktadır. Malakanlar tarafından yiyecekleri uzun süre koruma amacını taşıyan patval denilen alt kat kileri ya da binanın yanına konumlandırılmış kiler amaçlı depolar bulunmaktadır. İklimden dolayı yağan karı kolay bertaraf edebilmek amacıyla beşik çatı kullanılmıştır. Yalıtım amaçlı çift cidarlı kapı ve pencereler kullanılmıştır. Her yapının arkasına doğru uzanan ve ekin yapılabilen bir bahçesi bulunmaktadır. Ahşap korkuluklarla çevrili balkon veya terasları bulunmaktadır.

Çizelge 4. 3. Küçük Boğatepe Köyü 108 ada 9 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)

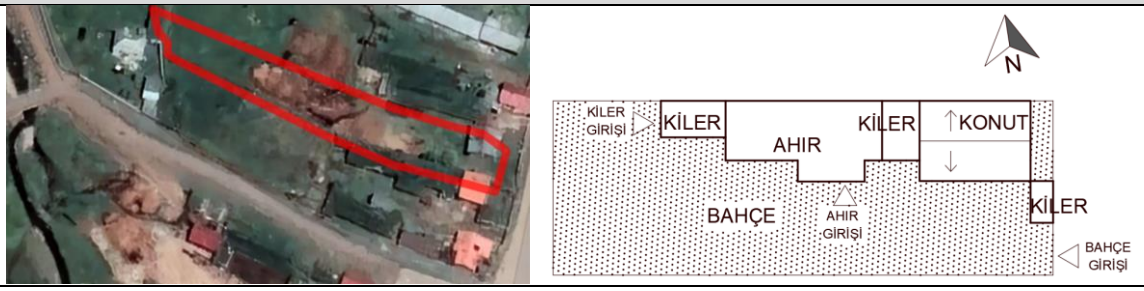
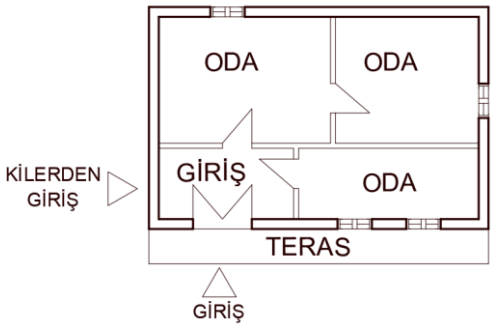
<table>
<tr><td colspan="2">İl: Kars</td><td colspan="2">İlçe: Merkez</td><td>Köy: Küçük Boğatepe Köyü</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ada/Parsel:108/9</td><td colspan="2">Yapım Dönemi: 19.yy</td><td>Tescil Durumu: Tescilli</td></tr>
<tr><td colspan="2">Özgün İşlev: Konut</td><td colspan="2">Güncel İşlev: Konut</td><td>Kat Sayısı: 2</td></tr>
<tr><td>Yapım Sistemi ve Malzeme</td><td>• Yığma taş sistem
• Beşik çatı
• Ahşap kaplama tavan</td><td>Özgün Mimari Elemanlar</td><td colspan="2">• Ahşap kapı
• Çift cidarlı ahşap pencere
• Taş merdiven
• Ön cephede ahşap teras</td></tr>
<tr><td colspan="5">Vaziyet planı</td></tr>
<tr><td colspan="5">

</td></tr>
<tr><td colspan="5">Yapıyla bağlantılı ahır, kiler ve bahçe bulunmaktadır. Ahır ve kiler yapılarının çatısı toprak örtülü damdır.</td></tr>
<tr><td colspan="5">Plan şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">

Zemin Kat Plan Şeması 1. Kat Plan Şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td colspan="5"></td></tr>
</table>

Çizelge 4. 4. Büyük Boğatepe Köyü 112 ada 13 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)

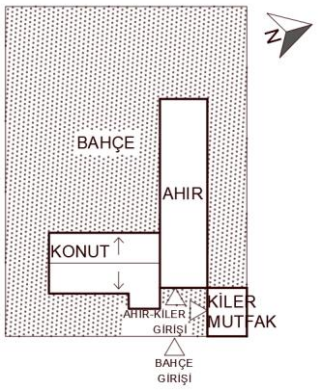
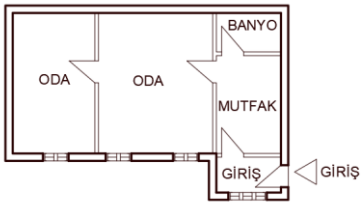
<table>
<tr><td colspan="2">İl: Kars</td><td colspan="2">İlçe: Merkez</td><td>Köy: Büyük Boğatepe Köyü</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ada/Parsel:112/13</td><td colspan="2">Yapım Dönemi: 19.yy</td><td>Tescil Durumu: Tescilsiz</td></tr>
<tr><td colspan="2">Özgün İşlev: Konut</td><td colspan="2">Güncel İşlev: Konut</td><td>Kat Sayısı: 1</td></tr>
<tr><td>Yapım Sistemi ve Malzeme</td><td colspan="2">• Yığma taş sistem
• Beşik çatı
• Ahşap kaplama tavan
• Yerden yükseltilmiş giriş</td><td>Özgün Mimari Elemanlar</td><td>• Ahşap kapı
• Çift cidarlı ahşap pencere
• Taş merdiven
• Ön cephede ahşap teras</td></tr>
<tr><td colspan="5">Vaziyet planı</td></tr>
<tr><td colspan="5">

Yapıyla bağlantılı ahır,zavod, kiler ve bahçe bulunmaktadır. Ahır, zavod ve kiler yapılarının çatısı toprak örtülü damdır.</td></tr>
<tr><td colspan="5">Plan şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">
Zemin Kat Plan Şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td colspan="5">
  </td></tr>
</table>

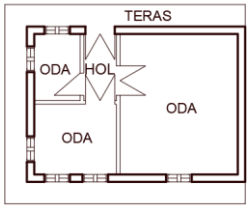
Çizelge 4. 5. Büyük Boğatepe Köyü 112 ada 12 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)

<table>
<tr><td colspan="2">İl: Kars</td><td colspan="2">İlçe: Merkez</td><td>Köy: Büyük Boğatepe Köyü</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ada/Parsel:112/12</td><td colspan="2">Yapım Dönemi: 19.yy</td><td>Tescil Durumu: Tescilsiz</td></tr>
<tr><td colspan="2">Özgün İşlev: Konut</td><td colspan="2">Güncel İşlev: Konut</td><td>Kat Sayısı: 1</td></tr>
<tr><td>Yapım Sistemi ve Malzeme</td><td>• Yığma taş sistem
• Beşik çatı
• Ahşap kaplama tavan
• Yerden yükseltilmiş giriş</td><td>Özgün Mimari Elemanlar</td><td colspan="2">• Ahşap kapı
• Çift cidarlı ahşap pencere
• Taş merdiven
• Ön cephede ahşap teras
• Ahşap raf niş</td></tr>
<tr><td colspan="5">Vaziyet planı</td></tr>
<tr><td colspan="5">
</td></tr>
<tr><td colspan="5">Yapıyla bağlantılı ahır, kiler ve bahçe bulunmaktadır. Ahır ve kiler yapılarının çatısı toprak örtülü damdır.</td></tr>
<tr><td colspan="5">Plan şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">

Zemin Kat Plan Şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td colspan="5"></td></tr>
</table>

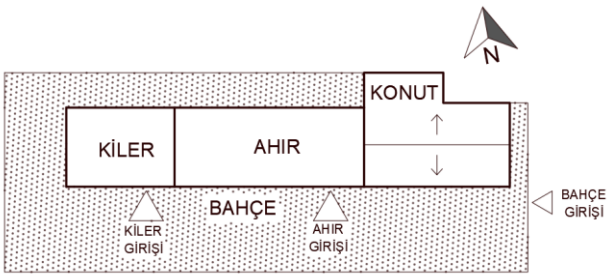
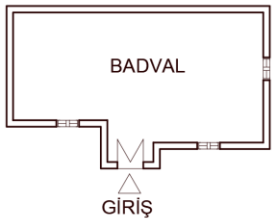
Çizelge 4. 6. Büyük Boğatepe Köyü 112 ada 11 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)

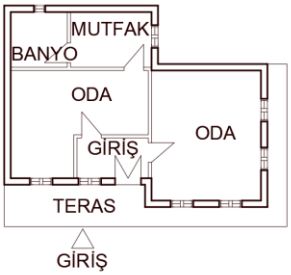
<table>
<tr><td colspan="2">İl: Kars</td><td colspan="2">İlçe: Merkez</td><td>Köy: Büyük Boğatepe Köyü</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ada/Parsel:112/11</td><td colspan="2">Yapım Dönemi: 19.yy</td><td>Tescil Durumu: Tescilsiz</td></tr>
<tr><td colspan="2">Özgün İşlev: Konut</td><td colspan="2">Güncel İşlev: Konut</td><td>Kat Sayısı: 2</td></tr>
<tr><td>Yapım Sistemi ve Malzeme</td><td>• Yığma taş sistem
• Beşik çatı
• Ahşap kaplama tavan
• Yerden yükseltilmiş giriş</td><td>Özgün Mimari Elemanlar</td><td colspan="2">• Ahşap kapı
• Çift cidarlı ahşap pencere
• Taş merdiven
• Ön cephede ahşap teras
• Peç izi</td></tr>
<tr><td colspan="5">Vaziyet planı</td></tr>
<tr><td colspan="5">

</td></tr>
<tr><td colspan="5">Yapıyla bağlantılı ahır, kiler ve bahçe bulunmaktadır. Ahır ve kiler yapılarının çatısı toprak örtülü damdır.</td></tr>
<tr><td colspan="5">Plan şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">

Zemin Kat Plan Şeması

1. Kat Plan Şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td colspan="5"></td></tr>
</table>

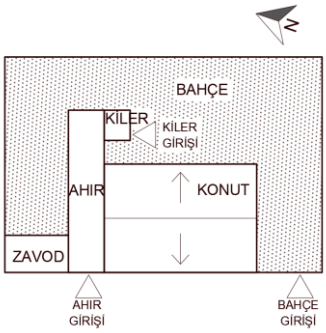
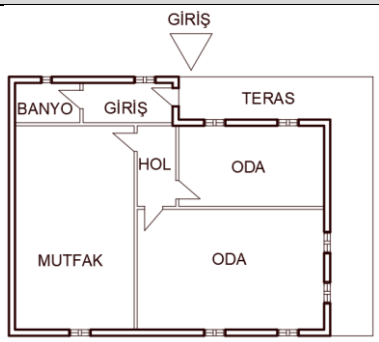
Çizelge 4. 7. Büyük Boğatepe Köyü 112 ada 10 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)

<table>
<tr><td colspan="2">İl: Kars</td><td colspan="2">İlçe: Merkez</td><td>Köy: Büyük Boğatepe Köyü</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ada/Parsel:112/10</td><td colspan="2">Yapım Dönemi: 19.yy</td><td>Tescil Durumu: Tescilsiz</td></tr>
<tr><td colspan="2">Özgün İşlev: Konut</td><td colspan="2">Güncel İşlev: Konut</td><td>Kat Sayısı: 2</td></tr>
<tr><td>Yapım Sistemi ve Malzeme</td><td>• Yığma taş sistem
• Beşik çatı
• Ahşap kaplama tavan
• Yerden yükseltilmiş giriş</td><td>Özgün Mimari Elemanlar</td><td colspan="2">• Ahşap kapı
• Çift cidarlı ahşap pencere
• Taş merdiven
• Ön cephede ahşap teras
• Peç izi</td></tr>
<tr><td colspan="5">Vaziyet planı</td></tr>
<tr><td colspan="5">

</td></tr>
<tr><td colspan="5">Yapıyla bağlantılı ahır, kiler ve bahçe bulunmaktadır. Ahır ve kiler yapılarının çatısı toprak örtülü damdır.</td></tr>
<tr><td colspan="5">Plan şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">

-1. Kat Plan Şeması

Zemin Kat Plan Şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td colspan="5"></td></tr>
</table>

Çizelge 4. 8. Büyük Boğatepe Köyü 107 ada 12 parsel mimari inceleme (Arazi çalışması, 17.06.2023)

<table>
<tr><td colspan="2">İl: Kars</td><td colspan="2">İlçe: Merkez</td><td>Köy: Büyük Boğatepe Köyü</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ada/Parsel:107/12</td><td colspan="2">Yapım Dönemi: 19.yy</td><td>Tescil Durumu: Tescilsiz</td></tr>
<tr><td colspan="2">Özgün İşlev: Konut</td><td colspan="2">Güncel İşlev: Konut</td><td>Kat Sayısı: 1</td></tr>
<tr><td>Yapım Sistemi ve Malzeme</td><td>• Yığma taş sistem
• Beşik çatı
• Ahşap kaplama tavan
• Yerden yükseltilmiş giriş</td><td>Özgün Mimari Elemanlar</td><td colspan="2">• Ahşap kapı
• Çift cidarlı ahşap pencere
• Taş merdiven
• Ön cephede ahşap teras
• Ahşap raf niş</td></tr>
<tr><td colspan="5">Vaziyet planı</td></tr>
<tr><td colspan="5">
</td></tr>
<tr><td colspan="5">Yapıyla bağlantılı ahır, kiler, zavod ve bahçe bulunmaktadır. Ahır, zavod ve kiler yapılarının çatısı toprak örtülü damdır.</td></tr>
<tr><td colspan="5">Plan şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">

Zemin Kat Plan Şeması</td></tr>
<tr><td colspan="5">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td colspan="5"></td></tr>
</table>

Boğatepe Köyü'nde KKVKBK tarafından 2007 yılında kültür varlığı olarak tescillenen bir adet yapı bulunmaktadır. "Mustafa Akbay Evi" olarak bilinen yapı 19. yy'da inşa edilmiş, dikdörtgen planlı ve iki katlı bir sivil mimarlık örneğidir (KKVKBK, 2022). Günümüzde yapı aktif olarak kullanılmaktadır.

Resim 4. 10. Mustafa Akbay Evi, tescilli yapı (17.06.2023)

4.2.3. Yardımcı mekanlar

Nüfusun büyük çoğunluğunun hayvancılıkla uğraşması sebebiyle her evin yanında ahır da bulunmaktadır. Ahırlar kiler olarak da kullanılabilmektedir. Bölgenin sahip olduğu sert iklim koşullarına karşı hayvanlarını ve ürünlerini korumak için de yöreye özgü yarım kotu toprağa gömülü taş konutlar yaparak bir koruma alanı oluşturmuşlardır. Bölgedeki önemli ekonomik faaliyetlerden biri olan peynircilik de Malakan mimarisini şekillendirmiştir. Toprak örtülü ahşap çatıların üzerine taş döşeyerek peynirin oluşması için gerekli sıcaklık ve nem koşullarını sağlamışlardır. Yöre halkı tarafından bu tip yapılar, soluyan binalar olarak adlandırılmaktadır (Arınç, 2018).

Resim 4. 11. Çatısı toprak örtülü hayvan barınak yapısı (17.06.2023)

Malakanların yerleşmiş olduğu dönemde buzdolabı gibi yiyecekleri koruyabilecek ürünlerin henüz olmamasından dolayı kışın sıcak yazın serin bir yapıya sahip olan evlerin altında patval denilen bir alan yapılarak özellikle çürüyebilecek ürünlerin saklandığı bir depo alanı oluşturulmuştur (URL-19).

Resim 4. 12. Malakan evlerinin altında yer alan patval (17.06.2023)

4.2.4. Kamusal yapılar ve alanlar

Köy halkı tarafından ortak kullanılan ve yerleşimin önemli bir parçasını oluşturan alanlardan birisi de kamusal yapılar ve alanlardır.

Müze

Yüzyıldan uzun süredir peynir üretiminin yapıldığı Boğatepe Köyünde 2009 yılında Malakanlar döneminde mandıra olarak kullanılan bir yapı onarılarak ekomüze olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yerel kültür belleğinin oluşturulması ve geçmiş birikimlerin gelecek nesillere aktarılması amacıyla geçmişten günümüze kadar peynir üretim süreci içerisinde yer alan obje ve belgeler müze içerisinde sergilenmektedir. Peynir ölçeğinde bölgedeki yerel üretimin, kültürün ve kültürel etkileşim aktarılmaktadır (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324). Müzenin varlığı Köyün turizm potansiyelini de artırmaktadır.

Resim 4. 13. Ekomüze Zavot, Boğatepe Köyü (16.01.2022)

Cami

Küçük Boğatepe ve Büyük Boğatepe köylerinin her birinde bir adet cami bulunmaktadır. Her iki camide köy merkezinde konumlanmaktadır. Her iki caminin yanında da camiye ait tek bir konut cami lojmanı olarak geçmektedir.

Resim 4. 14. Küçük Boğatepe ve Büyük Boğatepe köylerinde yer alan camiler (06.08.2023)

Çeşme

Uzun yıllardır Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan ve yılın her mevsimi akmaya devam eden Malakanlardan kalma bir adet çeşme bulunmaktadır. Çeşme 19. yüzyıl sonlarında düzgün kesme taştan yapılmıştır. Çeşme günümüzde çoğunlukla köy halkına ait hayvanların otlama güzergahı üzerinde yer almakta olup bu hayvanlar tarafından kullanılmaktadır (Süleyman Karayazı, kişisel görüşme, 06.08.2023).

Resim 4. 15. Boğatepe Köyü'nde Malakanlardan kalma çeşme (06.08.2023)

Mezarlık

Küçük Boğatepe ve Büyük Boğatepe köylerinin her biri kendi mezarlık alanına sahiptir. Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan mezarlık alanı köyün girişinde ve köy merkezine nispeten uzak konumdadır. Büyük Boğatepe Köyü'nde ise mezarlık alanı yine köy merkezinden uzak olmakla beraber burada köyün çıkışında konumlanmıştır.

Resim 4. 16. Büyük Boğatepe Köyü mezarlık alanı (06.08.2023)

Okul

Hem Büyük Boğatepe hem de Küçük Boğatepe Köyü'nde birer adet ilkokul bulunmaktadır. Her iki okulda bulundukları köyde yaşayan çocuklara hizmet etmektedir. Büyük Boğatepe Köyü'nde yer alan okul köy girişinde yer alırken Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan okul köy merkezine daha yakın bir konumdadır.

Resim 4. 17. Büyük Boğatepe Köyü'nde yer alan ilkokul (06.08.2023)

Resim 4. 18. Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan ilkokul (06.08.2023)

Taziye Evi

Hem Büyük Boğatepe hem de Küçük Boğatepe Köyü'nde birer adet taziye evi bulunmaktadır. Bu alanlar yalnızca taziye için değil aynı zamanda köy halkının toplanabileceği ve düğün, toplantı gibi etkinliklerin düzenlenebileceği alanlar olarak da değerlendirilmektedir. Büyük Boğatepe Köyü'nde yer alan taziye evi müzenin üzerinde bulunan mekanda yer alırken Küçük Boğatepe Köyü'nde bu alan için ayrı bir yapı bulunmaktadır.

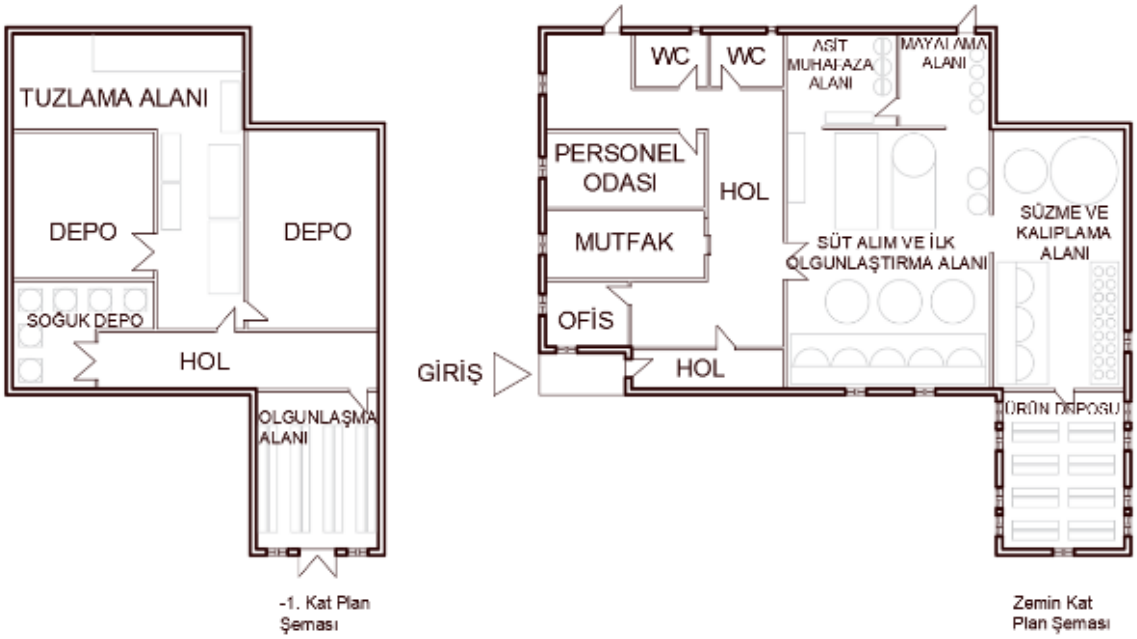
4.2.5. Ticaret alanları

Köy halkı tarafından gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler ışığında yerleşim dokusu içerisinde kendine yer edinen bir başka bileşen ise ticaret alanlarıdır. Ekonomik ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkan bu alanlar kültürel peyzajın da bir parçasını oluşturmaktadır.

Mandıralar

Boğatepe Köyü'nde günümüzde 5 adet mandıra bulunmaktadır. Bunların hepsi aile işletmesi olarak faaliyet göstermektedir. Bunlardan 4'ü üretimi kendilerine yaparken 1 tanesi İsviçre'deki süt üreticilerinde görülen kümelenme biçimini benimsemiştir. İşletme kapsamında süt üreticisi olarak kayıtlı olanlar verdikleri süt kadar üretime ortak olmaktadır.

Peynir imalathaneleri beş ana bölümden oluşmaktadır. Birincisi süt alım ve teleme işleme yeri, ikincisi ilk olgunlaştırma ve haşlamanın yapıldığı yer, üçüncüsü işleme ve kalıplamanın yapıldığı yer, dördüncüsü tuzlama ve esas olgunlaştırmanın yapıldığı yer, beşincisi ise malzemelerin muhafaza edildiği depo alanıdır. İlk imalathanelerde bu bölmeler ayrı yapılar içerisinde yer alırken yeni imalathanelerde iş akış sürecini kolaylaştırmak amacıyla tek yapı içerisinde konumlandırılmıştır (Öztek, 1974). Yapıların üst katında ise yaşam alanları bulunabilmektedir.

Şekil 4. 1. Boğatepe Köyü'nde bulunan 2 katlı mandıra plan şeması

Şekil 4. 2. Boğatepe Köyü'nde bulunan tek katlı mandıra plan şeması

Bakkal

Köyde hayvancılıkla uğraşan halk tarafından toplanan sütten elde edilen peynirin işlendiği ve diğer bölgelere satıldığı mandıralar başlıca ticaret alanlarını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Büyük Boğatepe Köyü'nde hayvan satışının yapıldığı bir çiftlik ve iki farklı ailenin

işlettiği bakkal bulunmaktadır. Küçük Boğatepe Köyü'nde herhangi bir ticaret alanı bulunmamaktadır.

Resim 4. 19. Büyük Boğatepe Köyü'nde bulunan iki adet bakkal (06.08.2023)

Kadın Bakkal

Hem Küçük Boğatepe hem de Büyük Boğatepe Köyü'nde birer adet "kadın bakkal" bulunmaktadır. Köy kadınlarının üretimini yaptığı el işi ürünler, yerel bitkilerden elde ettikleri ilaç, merhem ve yağlar bu bakkallarda satılırken günümüzde bu mekanlar atıl durumdadır.

Resim 4. 20. Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan kadın bakkal (06.08.2023)

Resim 4. 21. Büyük Boğatepe Köyü'nde yer alan kadın bakkal (06.08.2023)

Çiftlik

Küçük Boğatepe Köyü çıkışında yer alan ve 3 ayrı bloktan oluşan süt üreten tarımsal işletme niteliğinde olan çiftlik ve ahır yapısı bulunmaktadır. Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu üzerinden % 75 Avrupa Birliği desteği ile hayata geçirilen projeye ait yapı günümüzde atıl durumdadır.

Resim 4. 22. Küçük Boğatepe Köyü'nde yer alan atıl çiftlik (06.08.2023)

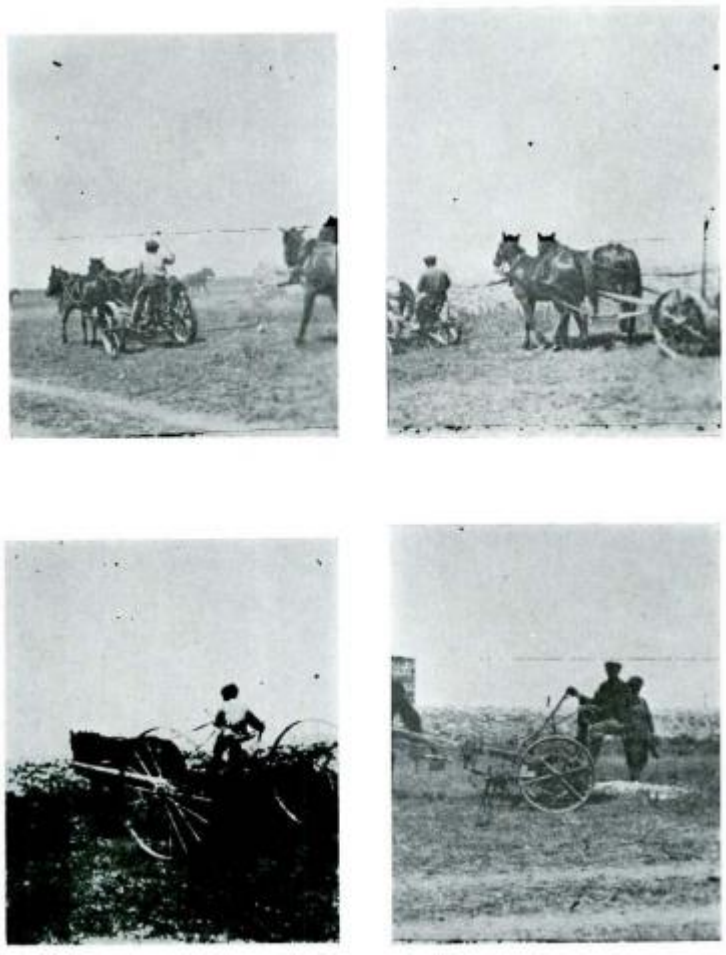
4.3. Ekonomik Faaliyetler

Kültürel peyzajın oluşumunda önemli rol oynayan bir başka etmen ekonomik faaliyetlerdir. Boğatepe Köyü ekonomisi ise başlıca tarım, hayvancılık ve peynir üretiminde dayalıdır.

4.3.1. Tarım

Yaz ve ilkbahar mevsiminde uzun boylu çayırların bulunduğu köy hayvancılık için elverişli olmasına karşın sahip olduğu iklimsel özellikleri sebebiyle vejetasyon devresi kısa sürmekte bu durum ise bölgede tarımın yapılmasını zorlaştırmaktadır (Abacıalır ve Korkusuz, 2020). Malakanların bölgeye yerleşmesinden önce ilkel metotlarla tarımsal faaliyetlerini sürdüren yöre halkına o dönemlerde Çarlık Rusya'da halihazırda kullanılmakta olan fakat bölgede henüz bilinmeyen yeni tarım aletlerini tanıtmışlardır (Akça ve Kıyanç, 2017). Osmanlılar döneminde bölgede arpa ve buğday başlıca yetişen hububatlar arasında yer alırken mercimek ve baklagiller, kavun-karpuz, üzüm, elma ve vişne gibi meyveler de yetiştirilmektedir. Malakanların bölgeye gelişi ile tarımsal üretim çeşitlenerek artmıştır. Pek çok meyve ve sebzeyi Kars'ta ilk defa yetiştirmişlerdir (Ortaylı, 2000:408-410). Malakanlar, "sımışka" olarak adlandırdıkları ve günümüzde de Kars-Erzurum yöresinde bu şekilde bilinen ayçiçeğinin ilk defa üretilmesini ve yağının çıkarılması sağlamışlardır (Türkdoğan, 2005:67-71). Kars-Ardahan yöresini patates ve lahana gibi ürünlerle tanıştırmışlardır. Bunun yanı sıra

Malakanlar dere boylarına değirmenler kurarak civar köylerdeki halkın da tahıllarını öğütmesini ve ticaret yapabilmelerini sağlamışlardır (Akça ve Kıyanç, 2017). Yeni tarımsal teknolojileri de beraberinde getiren Malakanlar ekilmeyen toprakları tarıma açabilmek için tarımda yerli ve cılız atlar yerine "Malakan atı" olarak bilinen güçlü kadanalar ile ağır pulluk kullanımını yaygınlaştırmışlardır (Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği, 2014:75). Bu dönem içerisinde ekilebilir arazi alanı 2 kat artarken tarım nüfusu ise 4 kat artmıştır (Ortaylı, 2000:408-410). Rus tırmığı ve biçer gibi tarımsal aletler de yine bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır (Akça ve Kıyanç, 2017). Makineli tarımı tercih etmelerine karşın saban ve kotan yapma tekniğine de hakimlerdir (Kansu, 1971).

Resim 4. 23. Malakanlar'ın tarım araçları ile gösterileri (Kansu, 1971)

Resim 4. 24. Boğatepe Köyü tarım faaliyetleri (06.08.2023)

4.3.2. Hayvancılık

Bölgenin sahip olduğu yüksek rakım ve karasal iklim koşulları ise bitkisel üretimde sınırlayıcı etki gösterebilirken mera hayvancılığının ise gelişmesini sağlamıştır (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324). Türkiye'nin hayvancılık alanları arasında en önemlilerinden birisi konumundadır (Arınç, 2018). Erzurum-Kars-Ardahan bazalt platoları geniş alpin çayırları, yoğun yaz yağışları ve ot veriminin yüksekliği sayesinde Türkiye'de büyükbaş hayvancılığın yoğun yapıldığı alanlar arasında yer almaktadır (Doğanay, 2011:201). Buna bağlı olarak bölge özellikle süt ve süt ürünlerine yönelik üretim gelişmiştir (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Boğatepe Köyünde özellikle zavod ve montofon cinsi büyükbaş hayvanlar bulunmaktadır. Yöreye uyum sağlamış olan bu hayvanlardan zavod cinsi olanlar Anadolu kırmızısı ile simental ve montofon cinsi büyükbaşların melezleştirilmesi sonucu ortaya çıkmış olan türlerdir (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Resim 4. 25. Boğatepe Köyü büyükbaş hayvancılık (16.07.2023)

Köyde büyükbaş hayvancılığın yanı sıra az sayıda da olsa küçükbaş hayvancılık ve kaz yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Ek olarak köy ve çevresinde bulunan bitki çeşitliliği ve verimi dolayısıyla köy halkı tarafından yapılmasa da yabancılar tarafından köy arazisi arıcılık için de kullanılmaktadır.

Resim 4. 26. Boğatepe Köyü kaz yetiştiriciliği (06.08.2023)

Resim 4. 27. Boğatepe Köyü arıcılık (06.08.2023)

4.3.3. Peynircilik

Boğatepe Köyü'nde ise Osmanlı- Rus savaşı sonrasında başta Malakanlar olmak üzere farklı etnik unsurlarında bölgeye gelmesi ve yerleşik hayata geçmesiyle tarım ve hayvancılık yapılmaya başlanmıştır (Çalışkan, 2019). Bu sebeptendir ki Kars'ta sütçülüğün aslı Rus dönemine dayanmaktadır ve Rus yönetiminin ise Kars'a en önemli katkısı tarım ve hayvancılık alanında olmuştur (Ortaylı, 1978). İşgal döneminde Çarlık Rusya'nın Kars yöresini İsviçre Alpleri'ne benzetmesinin etkisiyle bölgede planlı bir hayvancılık geliştirme faaliyetine girişilmiştir. Avrupa'dan getirilen yabancı ırk sığırlar ile Doğu Anadolu'nun yerli ırk sığırları melezleştirilerek Zavot ırkı sığırlar elde edilmiştir. Verimliliği yüksek bu sığırlar günümüzde de yetiştirilerek bölge ekonomisini desteklemektedir. Çar II. Nikolay tarafından bölgeye inceleme amaçlı gönderilen İsviçreli peynir üreticisi David Moser'in, Boğatepe Köyü'nü peynir üretimine elverişli bularak ilk peynir üretim fabrikasını kurması ile peynir üretimi başlamıştır. İsviçreliler ve Malakanlar bölgede uzun bir süre gravyer peyniri üretimi gerçekleştirmişlerdir. Çarlık Rusya'nın yıkılması ile Bölgeyi terk eden Malakanlar ve İsviçrelilerden sonra bölgeye özellikle Kazakistan, Özbekistan, Dağıstan ve Don-Volga boylarından göç eden bazı Kuman, Kıpçak, Komuk, Karapapak (Terekeme) ve Karakalpak boyları, Malakanlar'dan kalan fabrika ve evlerde peynir üretimine devam etmiştir (Kemaloğlu, 2012).

Günümüzde köyde peynir üretimi başlıca ekonomik faaliyetlerdendir. Köy içerisinde yaklaşık 32 farklı çeşit peynir üretimi gerçekleştirilmektedir (Arınç, 2018). Boğatepe Köyü aynı zamanda İsviçre'deki Gruyere peynirinden adını alan Kars gravyer peynirinin

geleneksel üretim merkezi konumundadır (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324). Kars ilinde yıllık üretilen gravyer peynirinin yaklaşık % 30'unu Boğatepe Köyü tek başına karşılamaktadır. Bunun yanı sıra kaşar üretimi de köyde önemli ölçüde yapılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk'ün İsmet Paşa'ya talebi üzerine Kars ve yöresinde kaşar peyniri yapılması Cumhuriyet Dönemi'nin kalkınma projesi olarak geliştirilmiştir. Kars'a Trakyalı peynir ustaları getirilmiş ve sonucunda Kars kaşarının üretimi başlamıştır. Kars ilindeki ilk kaşar peyniri ustaları ise Kümbetli (Viladikars) ve Boğatepe (Zavod) köylerinde yetişmiştir. Zaman içerisinde yeni peynir ustaları yetişerek Kars kaşarı üretimi yaygınlaşmış ve ülke genelinde bilinir olmuştur (Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği, 2014:186). Köy ve çevresinde yetişen endemik bitkiler de hayvanlardan elde edilen sütün aromatik özelliklerini değiştirerek kaliteli ve çeşitli peynir üretimi desteklenmektedir (Güneş ve Özhatay, 2011).

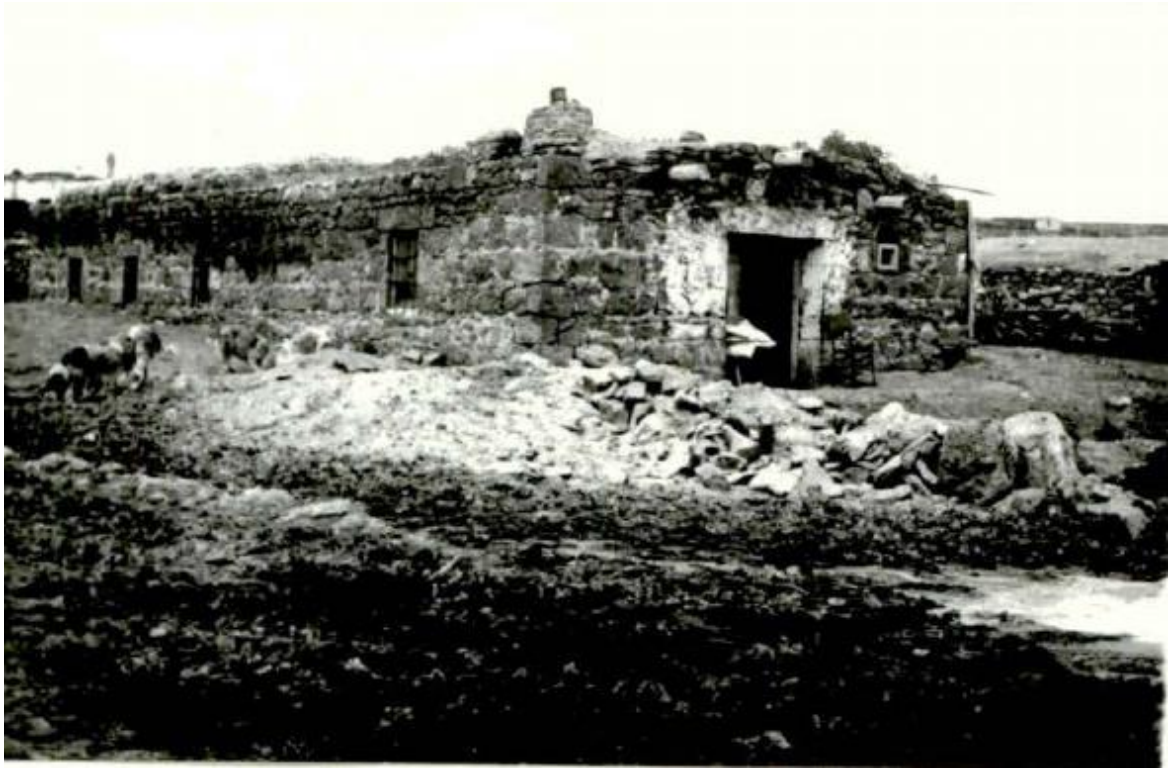
Günümüzde büyükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı köyde Rus hakimiyeti döneminde 50'den fazla mandıra bulunurken bu sayı 1970 yılında 3'e ve 1999 yılında 2'ye düşmüştür. Ardından Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği'nin de kurulmasıyla birlikte bu sayı 2017 yılında 7'ye yükseltilmiştir (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Çizelge 4. 9. Boğatepe Köyü'nde hane, büyükbaş hayvan ve mandıra sayılarının zamanla değişimi (URL-20)

Yıl	Hane Sayısı	Büyükbaş Hayvan Sayısı	Mandıra Sayısı
1970	215	10 000	30
1999	63	650	2
2017	110	4 300	7

1970'li yıllara kadar mandıracılığın önemli bir merkezi olan Boğatepe Köyü'nde büyük şehirlere olan göçler ve Pazar sorunu sebepleriyle mandıra sayısı zamanla azalmış olsa da köydeki peynir yapımının kendine has kültürel birikime dayalı yapısı onun bölgede bir artizan olarak varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Köyde yaşayanların neredeyse tamamı için peynircilik günümüzde bile önemli bir gelir kaynağı konumundadır (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Peynir üretimi için kurulmuş imalathaneler ise ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi kendi ürettiği sütü işlemek isteyen yerli halk tarafından kurulmuş çoğunlukla ticari amaç gütmeyen imalathanelerdir. Bu imalathaneler kışın samanlık, hangar veya depo olarak kullanılmakta ve ilkbahar aylarında ise boşaltılarak peynir üretimi yapılan alanlardır (Öztek, 1974).

Resim 4. 28. Kışın samanlık olarak kullanılan bir peynir imalathanesi (Öztek, 1974)

İkinci tip peynir imalathaneleri ise ticari amaç güden, özellikle bu amaç için yapılmış, zemini beton ya da taş döşeli yapılardır. Üretimin esnasında temizliğin önem arz ettiği imalathanelerin yanında çoğunlukla kuyu açılarak su temin edilmektedir. Üretimde sinek ve böceklerden arındırmak amacıyla pencereler tel ızgaralarla desteklenmektedir.

İl merkezinde fabrikasyon üretim yapan pek çok fabrika bulunmasına karşın Boğatepe Köyünde gravyer peyniri geleneksel yöntemlerle üretilmektedir. Süt kalitesinin korunabilmesi için sağıldığı yerde ve henüz sıcakken işlenmesi gerekmektedir. Özellikle sabah sağılmış sütün kullanımı kaliteli gravyer peynir üretimi için önem arz etmektedir. Sağılan sütün fabrikaya taşınması sırasında sütün kalitesinin zamanla düştüğü belirtilmektedir (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Mandıraların ihtiyacı olan sütün büyük çoğunluğu köyden temin edilmektedir. Fakat zaman zaman yakın köylerden de süt temin edilebilmektedir. Yakın köylere ait süt veren hayvanlar da zaman zaman Boğatepe Köyü otlaklarından beslenmekte ve bu dönemde elde edilen ve "Boğatepe Köyü Sütü" olarak bilinen sütün peynir üretiminde kullanılması mandıra sahiplerinin civar köylerden süt alırken yaptıkları seçimi de etkilemektedir (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Köyün en bilindik peyniri olan gravyer yalnızca inek sütünden yapılabilirken kaşar peynirinde koyun ve keçi sütü kullanılmaktadır. Farklı sütlerden elde edilen bu karışım peynirin aromatik yapısının oluşturulmasında önemli bir etkiye sahiptir. İsviçrelilerden öğrenilen gravyer, Selanikli ustalardan öğrenilen eski ve yeni kaşar peynirlerinin yanı sıra köyde Malakanlar tarafından yapılan Malakan peyniri, Türk kültürüne ait tel peyniri, Gürcü ve Terekeme ortak kültüründen gelen çeçil peyniri, Ermenilerden kalan motal peyniri, göbek kaşarı, kelle peyniri, deri tulum ve çanak peyniri türleri de üretilmektedir. Hayvanlardan elde edilen sütün yapısının sezona göre değişmesi sebebiyle her dönem farklı bir peynir çeşidi üretilmektedir. Bitki örtüsünün en verimli olduğu mayıs ve temmuz ayları sütün kalitesinin de artmasıyla gravyer ve kaşar peyniri üretimi için en verimli dönemken bu dönem haricinde elde edilen sütlerden çoğunlukla diğer peynir türleri üretilmektedir (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Köydeki mandıralarda fabrikasyon olmayan doğal yolların kullanımıyla ve geleneksel yöntemlerle üretilen gravyer ve kaşar peynirinin kalitesi bölgenin coğrafi elverişliliğinin yanı sıra kültürel birikimle de yakından ilişkilidir. Bölge halkının sütü işleme yöntemi ve tekniklerine ilişkin parametreler sürecin kritik noktalarındandır (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324). Ayrıca bir gravyer peynirinin üretimi 6 ayı bulması sebebiyle uzun ve zorlu bir üretim sürecine sahiptir. Hayvandan elde edilen sütün 1 saat içerisinde üretim hattına girmesi şarttır. Bu sebeple üretim tesislerinin 1800 metre rakım üzerinde kurulması gerekmektedir. Bunun yanı sıra hayvanın yüksek kuşakta otlatılması da şarttır (Arınç, 2018).

Gravyer üretiminde sabahın erken saatlerinde sağılan süt, daha kolay işlenebilmesi ve kalitesini kaybetmemesi amacıyla doğal sıcaklığını henüz kaybetmeden Malakan yapımı gümüş kazanlara aktarılır. Gümüş kazanlar içinde doğal mayalarla ve çoğunlukla buzağı ve kuzuların ön midesinden elde edilen şirden mayası ile mayalanır. Mayalanan gravyerler şeklini alabilmesi amacıyla büyük tekerlek şeklindeki kalıplara aktarılır. Kendi acı suyundan

arındırılması amacıyla sıkıştırılıp dinlendirilen peynirler bir süre geçtikten sonra tuz havuzuna atılır. Tuz havuzunda birkaç gün geçiren peynirin tuzunu alması beklenir. Ardından hamam olarak da adlandırılan ortalama sıcaklığı 25-30 °C olduğu sıcak odaya alınarak mayalanma aşamasında içerisine eklenmiş olan bakterilerin üremesi ve peynirin şişkinliğini kazanarak içerisinde deliklerin oluşabilmesi amacıyla birkaç gün burada bekletilir. Uygun sıcaklıkta çoğalan bakterilerin peynirin içerisinde gözenekler meydana getirmesinin ardından peynirler 4 ile 6 ay arasında dinlendirileceği alana götürülürler. Dinlenirken aroma kazanan ve beklenen kaliteye ulaşan peynirler satışa hazır duruma ulaşır. Gravyer peynirinin kalitesi renginin sarı tonlarında olmasından ve içindeki deliklerin yuvarlak ve içlerinin parlak olmasından anlaşılır (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Çizelge 4. 10. Gravyer peyniri yapım süreci, Boğatepe Köyü

 1. Süt mayalanır	 2. Mayalanan süt tekerlek kalıplara aktarılır

Çizelge 4. 10. (devam) Gravyer peyniri yapım süreci, Boğatepe Köyü

 3. Sıkıştırılarak acı suyundan ayrıştırılır	 4. Tuz havuzunda bekletilir
 5. 25-30 °C sıcaklığında odalarda bekletilir	 6. 4-6 ay boyunca dinlendirilir

Resim 4. 29. Kars gravyer peyniri (Arınç, 2018)

Kaşar peyniri yapımında ise yine sabahın erken vakitlerinde sağılan sütün mayalanmasının ardından peynirin bir iki gün bekletilip dinlendirilerek acı suyundan arındırıldığı teleme denilen süreç yaşanır. Dinlenen peynir haşlanır ve yumuşamaya başlayınca yoğrularak arkasından tuzlu suya batırılır. Sonrasında kalıplara basılarak 20-25 gün bekletilerek taze kaşar halini alır. Taze kaşar olarak da tüketilebilen bu kaşar 4 ile 6 ay arasında dinlendirilirse asıl aromasını yakalayarak tadını ortaya çıkarır ve bölgenin önemli ürünlerinden biri olan eski kaşar halini alır (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Resim 4. 30. Kars kaşar peyniri, Boğatepe Köyü (17.06.2023)

Peynir üretim sürecinin önemli bir parçası olan tuz ise köylüler tarafından kaya tuzu olarak tercih edilmekte ve bölgeye yakın olması sebebiyle Kağızman kaya tuzu peynir üretiminde çokça kullanılmaktadır (Atış ve Çelikoğlu, 2017:310-324).

Peynir üretim alanlarında çatıların toprak örtülü olması ve ahşap çatkılar üzerine taş döşenerek oluşturulmaları sayesinde yapılar gravyer peyniri üretimi için gerekli nem ve sıcaklık koşullarını karşılayabilmekte ve yararlı bakteri faaliyetlerini kolaylaştırıcı niteliğe sahip olmaktadır. Boğatepe Köyü ve etrafında bu yapılar soluyan binalar olarak nitelendirmektedir (Arınç, 2018). Peynir üretiminin son aşaması olan 4-6 aylık dinlenme süresi boyunca bekletildikleri oda ise peynirin kıvamını ve tadını kazanmasında önem arz etmektedir. Odanın doğal havalandırma ile havalandırılması gerekmektedir. Aynı zamanda peynirlerin doğal ahşap üzerinde bekletilmesi gerekmektedir. Doğal ahşabın suyu emen yapısı sayesinde peynir içerisindeki sulu daha çabuk salabilecektir.

Resim 4. 31. 4-6 ay boyunca dinlendirilmeye bırakılan peynirler, Boğatepe Köyü (17.06.2023)

4.3.4. Turizme yönelik faaliyetler

Köyde son yıllarda girişimci kadınlar tarafından tıbbî ve aromatik bitkilerin kurutularak yağının damıtılması ile çeşitli kimyasallar elde etmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Çoğunlukla bu işler için evlerini kullanan kadınlar büyük ölçekli bir üretim yapacakları zaman köyün ortak kullanım alanı olan taziye evini de kullanabilmektedir. Günümüzde turizm tercihlerini önemli derecede etkileyen sosyal medyanın da katkısıyla kadın girişimciler tarafından ekoturizme yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir. Köylülerin kendi ürünlerinden hazırlamış oldukları yöresel köy kahvaltıları, peynir üretim süreçlerine birebir

katılım sağlanması gibi deneyime dayalı faaliyetler, yerli ve yabancı turistlere sunulmaktadır (Arınç, 2018). Yaz mevsiminde ise evlerde pansiyon hizmeti de verilmektedir. Tüm bu hizmetler köyün ortak faaliyeti olması sebebiyle bu hizmeti veren evler arasında dönüşümlü olarak gerçekleştirilmektedir (Türkan Hanım, kişisel görüşme, 16.01.2022).

Resim 4. 32. Boğetepe Köyü'nde tıbbi ve aromatik bitkilerin kurutulması (URL-21)

Köy kadınları turizme yönelik eğitimler almıştır. Bu sayede köy ekonomisine de katkı sağlanmaktadır. Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği'nin de katkılarıyla köye başlıca Fransa, İsviçre ve Gürcistan olmak üzere yabancı turistler de gelmektedir. Fransa'dan köye paket turlar da düzenlenmektedir. Gelen turistlerle daha iyi ilişkiler kurabilmek ve etkinliklerini artırabilmek amacıyla köy kadınları aynı zamanda Fransızca dersleri de almışlardır. Bölgeye gelen yerli turistler ise çoğunlukla İstanbul ve İzmir'den gelmektedir (Abacıalır ve Korkusuz, 2020).

Hürriyet

HABERLER > GÜNDEM HABERLERİ

Fransızca öğrenip dünyaya tanıttılar... Peynire rota çizdi

Güncelleme Tarihi: Ağustos 01, 2022 07:20

#Zümran Ömür #Fransa #Peynir

ECE ÇELİK / VAZGEÇMEYEN KADINLAR

Gelin geldiği Kars'ın Boğatepe köyünün dünyanın 17'nci peynir rotası seçilmesinin arkasındaki isim Zümran Ömür....1878 yılında köyü ziyaret eden İsviçreli peynir ustası David Moser'in hikâyesinden ilham alan ve 120 saatte Fransızca öğrenen Ömür, peynirleriyle Boğatepe'yi dünya ligine çıkarttı...

Resim 4. 33. Boğatepe Köyü'ne ilişkin gazete küpürü (URL-22)

4.4. Somut Olmayan Kültürel Miras

Köyde yaşayan toplulukların somut kültürel miras gibi somut olmayan kültürel mirasları da bulunmaktadır. Her türlü bilgi, beceri, gelenek, ifade ve davranışı içeren bu miraslardan bazıları günümüzde köy halkı tarafından uygulanmaya devam ederken bazıları ise kaybetmeye yüz tutmuş durumdadır. Köy halkı için büyük önem taşıyan bu değerler kültürel peyzaj için de büyük önem taşımaktadır.

4.4.1. Yemek kültürü

Köyün sahip olduğu kültürel miraslardan biri gastronomidir. Neredeyse tamamı Kars bölgesinde bilinen yemekler köy halkı tarafından evlerde günlük olarak yapılmasının yanı sıra eko turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği köye gelen turistlere gastronomik bir çeşitlilik olarak sunulmaktadır. Yalın bir mutfak kültürüne sahip olan köy de kaz etinden yapılan yemekler başı çekmektedir. Kaz yemeğinin yanı sıra, pişi, kete, hengel, evelik aşı,

kesme aşı, hörre, hasude ve umaç helvası köyde yapılan yöresel yemekler arasında yer almaktadır.

Malakanlar et tüketmeyen vejetaryenler olarak bilinmektedir. Fakat süt, yumurta ve balık gibi hayvansal ürünleri tüketmektedirler. Bu sebeple Malakan topluluğunda balıkçılığın geliştiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra topluluk süt tüketimine de ayrıca önem vermektedir (Arısoy, 2018). Malakanlar aynı zamanda gravyer ve Malakan peynirinin ustaları arasında sayılmaktadır.

Geleneksel bir Rus yemeği olan Borsch çorbası da Malakanlar ile birlikte Türkiye topraklarına girmiştir. Karapapaklar tarafından da yapılan bu yemeğin farkı Malakanların vejetaryen olmaları sebebiyle et içermemesidir.

Anadolu'da önemli bir yere sahip olan semaver, Malakan göçleri ile birlikte Kafkasya'dan Anadolu'ya geçmiştir. Semaver etimolojik olarak, Rusça büyük çaydanlık anlamına gelen "samavar"dan Türkçe'ye geçmiştir (Daşdemir ve Efendioğlu, 2016).

Malakanlara ait bir başka yemek kültürü ise Ruslar dini inançları gereği haftada sadece iki gün süt içilebilirken, Malakanlar haftanın her günü süt içilebileceğini savunmuşlardır (Türkdoğan, 1971:2-3).

4.4.2. Gelenekler

Toplum tarafından gündelik hayatın bir parçası olarak görülen ve özellikle doğum, evlilik ve ölüm gibi anlarda varlığını gösteren gelenekler Boğatepe Köyü'nde de bulunmaktadır. Özellikle Kars-Ardahan yöresinde Karapapak Türkleri tarafından sürdürülen şah kaldırma geleneği Boğatepe Köyü'nde de günümüzde uygulanmaya devam eden bir düğün geleneğidir. Geleneğe göre bolluk, bereket ve üremeyi simgeleyen gıdalarla süslenen yaklaşık 70 cm uzunluğundaki bir ağaç parçası sağdıçlar tarafından başlarının üzerinde taşınmak suretiyle düğün evine götürülür ve bir sonraki düğüne kadar bu evde saklanır (Altunsabak, 2016). Günümüzde köyde yapılan düğünler de ayrıca Kafkas ezgileri ve dans figürleri köylüler tarafından kullanılmaktadır.

Kilisenin baskılarına karşı gelerek savaş karşıtı olan ilk topluluklardan biri olan Malakanlar, Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Kafkasya'ya sürülmüştür (Türkdoğan, 1971:1-4). Savaş sonrası Türkiye'ye yerleşen Malakanlar kendi dini inançları ve değer sistemlerinin de etkisiyle, bölge halkının gerçekleştirdiği etkinliklere katılmayı reddederek kendilerini soyutlarlar. Topluluğun en bilinen kültürel etkinliği bir tür eş seçme geleneği olan pragolyadır. Topluluk, inançları gereği yerli halk ile evlenmeyip birbirleriyle evlenmektedirler (Karaküçük ve Toker, 2017). Günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş olan bu gelenekte yazın kırlarda kışın ise belli evlerde yapılan törende genç kızlar ve erkekler eş seçmek amacıyla toplanırlar. Kız ve erkeğe seçim hakkı tanınan bu sistemde dini nikah yeterli sayılmaktadır (Türkdoğan, 1970:28).

19. yy başından itibaren aletli tarıma geçen Rus çiftçilerinden olan Malakanlar göç sırasında ekin, biçin, nadas ve harman gibi teknikleri de beraberinde getirmişlerdir (Ak ve Kaynar, 2015). Tarımsal üretimde kendini geliştirmiş olan Malakanlar, yöre halkına aletli tarımı, değirmenciliği, peynirciliği, kovan ve petek yapma yöntemleriyle arıcılığı öğretmişlerdir. Zavot denilen mandıra fabrikalarının Kars'ta gelişmesine büyük katkı sunmuşlardır (Süvari, 2009). Dini inançları gereği temizliğe önem veren topluluğun banyo ve tuvaleti içinde olan iki katlı verandalı evleri de Kars yöresinde ilk defa Malakanlar tarafından yapılmıştır. Sabun yapımında uzman olan topluluk bu geleneklerini yerel halk ile paylaşmıştır (Karaküçük ve Toker, 2017).

Gündelik Ekipmanlar

19. yüzyılda yerleşimin başladığı Boğatepe Köyü tarihsel süreç boyunca farklı topluluklara ev sahipliği yapmış ve bu topluluklara ait görülebilen ve dokunulabilen eserleri somut kültürel mirası olarak saklamıştır. Bu miras ise köyün kültürel peyzajını oluşturan bileşenlerden bir tanesidir.

1878-1918 yılları arasında Rus işgalinde kalan Kars ve çevresine iskan politikası sonucu yerleştirilen Malakan topluluğu birçok konuda bölgeyi etkilemiştir. Bolşevik ihtilali ile birlikte bölgeyi terk etmeye başlayan topluluktan geriye miras olarak bıraktıkları tarım teknikleri, mimari, peynircilik vb. yanı sıra gündelik hayatta kullanmış oldukları pek çok makine ve ekipman da bulunmaktadır. Bu ekipmanlardan bazıları Çizelge 4.11.'de gösterilmektedir.

Çizelge 4. 11. Malakanlar tarafından kullanılan aletler

 El aletleri	 Çizik (Yün ayırmak için kullanılır)
 Halı makası	 Halı tarağı
 Halbur/Eğirdek (Buğday elemek için kullanılır)	 İp çehre (Dokumada kullanılır)

Çizelge 4. 11. (devam) Malakanlar tarafından kullanılan aletler

 Küp (Peynir yapımında kullanılır)	 Bojga (Süt mayalama fıçısı)
 Et makinesi	 Ütü (kömürlü)
 Şotku (Süt hesaplamak için kullanılır)	 Süt çekme makinesi

4.4.3. Sözlü miras

Anıtlar ve objelerin kültürel mirasını içeren somut kültürel mirasın yanı sıra nesilden nesle aktarılan sözlü gelenekler, gösteriye dayalı sanatlar, ritüeller, inanışlar, toplumsal uygulamalar gibi elle tutulabilir nitelikte olmamalarına karşın kültürel mirasın önemli bir parçasını oluşturmaktadır (URL-23). Boğatepe Köyü'nde de özellikle Rus işgali döneminde bölgeye yerleşen Malakanlar tarafından sıklıkla kullanılan günümüzde de köy halkı tarafından dilimize geçmiş bazı kelimeler soyut kültürel mirasın bir parçası niteliğindedir. Bunun yanı sıra kökeni bilinmeyen fakat köy halkı tarafından sıklıkla kullanılan farklı kelimeler de bulunmakta ve dil içerisinde zenginliğe sebep olmaktadır.

Çizelge 4. 12. Boğatepe Köyü sözlü mirasına ait kelimeler

Kelime	Anlam	Köken
Patval (mesane)	Mahzen, depo	Rusça
Bojga	Süt fıçısı	Rusça
Çizik	Yün ayırma aleti	-
Gıjır tiken	Isırgan	-
Halbur	Kalbur	-
İp çehre	Dokuma aleti	-
Kövelek	Mantar	-
Pasin	Ambar	Rusça
Pilte	Peç	Rusça
Poşkun	Yer sofrası	Rusça
Sal	Toprak dam	-
Sımışka	Ayçiçeği	Rusça
Şotku	Abaküs	Rusça
Zavot	Mandıra	Rusça

4.5. Sivil Toplum Kuruluşları

İnsanların içinde yaşadığı toplumsal yapının etkisiyle bazı sosyo-kültürel değer yargıları oluşmaktadır. Bu yargıların neticesinde ortaya çıkan bölgeye has kurum ve kuruluşlar da kültürel peyzajın önemli bir bileşenini oluşturmaktadır.

Günümüzde Boğatepe Köyü içerisinde en büyük mandıralardan birine sahip olan İlhan Koçulu ve köy kadınlarının desteğiyle 2000 yılında Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği kurulmuştur. Dernek köy yaşamını destekleyerek kente olan göçü engellemeyi ve bölgenin potansiyelini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Geleneklerini sahiplenmekte ve bölgeye yönelik farkındalığı artırmaktadır (URL-24). Dernek bünyesinde kadınlar bitki yetiştirme ve kurutma, mandıracılık, nesli tükenmekte olan tohumlar ve kullanımları, Fransızca ve bilgisayar gibi eğitimler alarak köy ekonomisinde önemli bir role sahip olmuştur. Peynirciliğin önem kazandığı köyde dernek, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın desteğiyle kurulan ve Türkiye'nin ilk eko müzelerinden biri sayılan Peynir Müzesinin kurulmasına da katkı sağlamıştır (URL-21). 2014 yılında Tarih Vakfı ve Serhat Kalkınma Ajansı Desteğiyle "Alplerden Kafkaslara Kars Peynirciliğinin 150 Tarihi" isimli kitap ve sergi çalışmalarının yapılması, 2016 yılında "Dünyada ve Türkiye'de Yerel-Geleneksel Peynirler: Kars Kaşarı Coğrafi İşareti Uluslararası Sempozyumu"nun düzenlenmesi, 2017 yılında "Kars Kaşarı'nın Duyusal Özelliklerinin Tanımlanması ve Olgunlaşma Performansının Değerlendirilmesi", 2018 yılında "Anadolu Peynirleri Kars'ta Buluşuyor" ve 2019 yılında "Anadolu Peynirleri Kars Buluşması" etkinliklerinin düzenlenmesinin bazılarına öncülük ederken bazılarına da destek olmuşlardır (URL-24).

5. SONUÇ

Soyut ve somut tüm kavramları ile kültürel miras değerlerinin ekonomik sorunlar, sosyal problemler, planlama hataları ve farkındalık eksikliğine bağlı olarak büyük tehdit altında olduğu bilinmektedir. Mekânsal sürekliliğin ve kültürel değerlerin nesilden nesle aktarılmasını sağlamak amacıyla çağdaş koruma yaklaşımları belirlenmiştir. Yerleşimlere özgü koruma yaklaşımlarının belirlenebilmesi ve uygulamaya aktarılması için öncelikli olarak, korunması gerekli soyut ve somut değerlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Buna paralel şekilde kültürel peyzaj alanları da tespit edilmesi ve korunması gerekli alanlardır. Kültürel peyzaj, genel çerçeveden ele alındığında insan ve doğa etkileşimi neticesinde zaman içerisinde ortaya çıkan ve değer kazanan doğal, kültürel, görsel ve anlamsal yönleriyle tanımlanabilen coğrafi sınırları belli bir alanı işaret etmektedir.

Tarihi çevre koruma literatüründe yakın zamanda yaygınlaşmaya başlayan kültürel peyzaj kavramı kültürel ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması noktasında önemli bir yere sahiptir. Dinamik bir yapıya sahip olan peyzajların sürdürülebilirliğinin sağlanmasındaki en büyük etkenler ise doğal ve yapay bütün bileşenleriyle peyzaj karakteristiğinin ortaya çıkarılarak çözümlemesini gerektirmektedir. Her bir kültürel peyzajın karakteri fiziksel ve sosyal etkenlerden oluşmaktadır. Doğal çevreye ilişkin jeolojik, topografik, iklim, flora ve fauna yapısına ilişkin bilgiler kültürel peyzajın fiziksel bağlamdaki araştırma koluna girerken demografik, ekonomik, mimari, gelenekler ve kültürel miras ögeleri ise sosyal kolunu oluşturmaktadır.

Çalışma alanı olarak belirlenen Kars ili Boğatepe Köyü'nde Osmanlı-Rus Savaşı sonrası bölgeye göç etmeye zorlanan Malakanların yerleşmesi ile yaşam başlamıştır. Topluluk, bölgeye getirmiş oldukları Rus kültürünü yansıtan günlük yaşam biçimleri, dini inançları, iklime uyum becerileri, mimari kültürleri ve gelenekleri ile köy ve çevresini şekillendirerek, yöre halkını sosyal ve kültürel olarak etkilemiştir. Kars'ın başlıca ekonomik faaliyetinden biri olan peynirciliği de bölgeye yayan ve Bolşevik İhtilali ile bölgeyi terk etmeye başlayan Malakanların sayısı günümüzde oldukça azdır. Bulundukları kısa süre içerisinde bölgeye önemli katkılar sunan Malakanların mimari kültürleri, kurdukları ilk yerleşim yerlerinden biri olan Boğatepe Köyü'nde hala görülebilmektedir. Bölgenin kültür mozaiğinin önemli bir parçasını oluşturan Boğatepe Köyü'nde ki Malakan topluluğunun kültürel değerleri yok olmaya yüz tutmuş durumdadır.

Kars ve yakın çevresinde gerçekleştirilen araştırmalar ve lisansüstü çalışmalar incelendiğinde, Malakanlar ve kurguladıkları yerleşim alanları üzerine yapılan çalışmaların az sayıda olduğu görülmüştür. Hazırlanan tez ile Boğatepe Köyü'nde Malakan topluluğunun somut ve soyut kültürel mirası irdelenmiştir. Tez kapsamında, Malakanların, doğal ve fiziksel çevreyle kurdukları ilişkiler kapsamında yerleşime kazandırdıkları somut ve soyut değerler tespit edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle literatür taraması ardından ise alan çalışması yapılmıştır. Kültürel mirasın korunmasına yönelik konularda faaliyet gösteren güncel kurum, kuruluşlar ve yerli halk ile görüşmeler neticesinde alana yönelik tespitler yapılmıştır.

Doğal ve kültürel etkileşimler neticesinde ortaya çıkan kültürel peyzajlar kırsal yerleşimlerin özünü oluşturmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu kırsal kimlik çeşitliliğinden biri olan Boğatepe Köyü ise Çarlık Rusya döneminde kurulmuş ve farklı topluluklara ev sahipliği yapmış bir köy yerleşimi olarak kendine has bir kültürel peyzaj karakteri sergilemektedir. Pek çok peyzaj alanı gibi Boğatepe Köyü'nün de sahip olduğu mirasın korunmasına yönelik kapsamlı çalışmalar disiplinler üstü bir ekip çalıştırması gerektirmekle birlikte tez kapsamında korumaya konu olacak değerlerin tespiti yapılmıştır.

Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Kars ili Boğatepe Köyü'ne ait kültürel peyzaj değerlerinin belirlenirken sahip olduğu doğal çevreye ilişkin özelliklerin yerleşimin temelini oluşturduğu bilinciyle incelenmiştir. Ortalama 2200 metre irtifaya sahip olan köy 2500 metrelik yüksek dağlar ve 1500 metrelik rakıma sahip Aras Vadisi arasında yer almaktadır. Sert karasal iklimin yaşandığı bölgede kışlar uzun ve karlı geçerken yazlar ise serin ve yağışlı geçmektedir. Köyün dağlık bir alan içerisinde kurulmuş olması ve yıl boyunca bölgede görülen zorlayıcı iklim koşulları sebebiyle köye ulaşımın zor olması köyün diğer yerleşim merkezlerinden izole bir yapıda olmasına sebep olmuştur. Bu izolasyon neticesinde dış faktörlerin köy içerisinde etkinlik gösterememesi yerleşim alanının kültürel peyzaj kimliğini kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Arazilerinin büyük çoğunluğu uzun boylu çayırlara ev sahipliği yapan yüksek irtifaya sahip plato düzlüklerinden oluşmaktadır. Bu çayırlarda bölgeye özgü endemik türler dahil yaklaşık 600 çeşit bitki yetişmektedir. Yetişen bu bitkiler bölgenin başlıca ekonomik faaliyetlerinden olan hayvancılığın ve kültürel miras niteliği taşıyan geleneksel peynir üretiminin kaynağını oluşturmaktadır. Bu durum ise kültürel peyzaj kapsamında incelenen insan ve doğa etkileşimi neticesinde ortaya çıkan önemli kültürel değerler arasında gösterilmektedir.

Köyün sahip olduğu izole yapısı 19. yüzyılda Çarlık Rusya'nın kolonizasyon hareketleri neticesinde bölgeye gönderilen Malakanların köyü yerleşim alanı olarak belirlemesinde önemli bir sebeptir. Günümüzde hala coğrafi kısıtlar sebebiyle bu izole yapısını korumaya devam etmektedir. Kendi kendine yetebilen ve dışarıya kapalı bir yapıya sahip olan Malakanlar başta güvenlik endişeleri sebebiyle korunaklı olarak benimsedikleri alanı yerleşime uygun görerek Boğatepe Köyü'nü kurmuştur. Vadi ve yol güzergahı üzerine yapılanmış olan köyün kurulduğu dönemlerde Rusya'dan Sarıkamış'a uzanan atlı tramvay güzergahı üzerinde bir ara istasyon niteliğine sahip olması ise yer seçiminin bir başka sebebini oluşturmaktadır.

Köyün somut kültürel peyzajının önemli bir parçasını ise yerleşim dokusu oluşturmaktadır. İnsan faaliyetleri çerçevesinde şekillenen yerleşimler içinde toplumsal yaşama ilişkin ipuçları barındırmaktadır. Köy içerisinde yer alan ve günümüzde birkaç tanesinin varlığını sürdürmeye devam edebildiği geleneksel Malakan konutları benzer iklime sahip olmalarının da etkisiyle Rusya'daki konut yapıları ile benzerlik göstermektedir. Plan şemaları, cephe özellikleri, çatı eğimleri, seçilen yapı malzemeleri, mimari elemanlar vb. bu benzerliklerin bir kısmını oluşturmaktadır. Bölgedeki başlıca ekonomik faaliyetler de köy mimarisini şekillendirmiştir. Tarımsal ürünlerin depolandığı patval denilen ambarlar, hayvanların çıkardığı ısıdan faydalanmak amacıyla evin hemen yanına konumlandırılan ahırlar ve peynir üretiminde uygun sıcaklık ve nem koşullarının elde edilebilmesi amacıyla üzeri toprak örtülü taş döşemeli zavodlar (peynir üretim alanı) bunlardan bazılarıdır. Aynı zamanda tarımda başarılı olan Malakanlar köydeki her bir ev için belirlenen arazi içerisinde kendilerine bireysel ekin biçin yapabilecekleri bir alan bırakarak yerleşimi kurgulamışlardır. Malakanların bu yerleşim kültürüne ilişkin günümüzde de köyün parsellere ayrılmış hali incelendiğinde her bir parselin büyük bir tarım alanına sahip oldu ve bazı parsellerin tapuda hem ev hem tarım arazisi olarak geçtiği tespit edilmiştir.

Ekonomik faaliyetler neticesinde şekillenen bir başka kültürel peyzaj öğesi ise doğal alanlardır. Köy çevresindeki doğal alanlar toprak verimi ve su kaynağına yakınlığı bakımından değerlendirilerek tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin kullanımı için belli bölgelere ayrılmıştır. Malakanlar döneminden kalan ve günümüzde de devam eden peynir üretimi kültürüne ilişkin köy halkı, geleneksel peynir üretiminin yapılabilmesi için sütünden faydalanılan hayvanın mutlaka köy civarındaki meralarda otlaması gerektiği düşünülmektedir. Bu sebeple köy içerisindeki mandıraları besleyen hayvanlara sahip kişiler

yazılı olmayan bu inanışa istinaden hayvanlarını özellikle bu meralarda otlatmaya özen göstermektedir. Bu açıdan toplumsal inanışların kırsal alanlarının kullanılması üzerindeki etkisi de netlikle görülebilmektedir.

Çarlık Rusya döneminde askeri bir oblast (bölge) olarak inşa edilen Kars'ta yine Rus kökenli bir topluluk olan Malakanlar tarafından inşa edilen köy Rusya ile ortak kültürel bağları bünyesinde barındırmaktadır. Yemek kültürü ele alındığında Kars ili genelinde Doğa Anadolu yöresine ait etli yemeklerin hakim olduğu bilinirken Boğatepe Köyü'nde et tüketmeyen bir topluluk olan Malakanların etkisiyle etsiz bir çorba olan ve özellikle Rusya ve Doğu Avrupa'da sıklıkla tüketilen Borsch çorbasının yapılması ortak kültürel mirasın bir parçasıdır. Günümüzde köyde bulunan yerel halkın Rus kökenli kelimeleri sıklıkla kullanması, geleneksel peynir üretim ve tarım tekniklerini kullanmaları kültürel etkileşimi ve sürekliliğini kanıtlamaktadır.

Farklı toplulukların varlık gösterdiği Boğatepe Köyü'nde kültürel sürekliliğin sağlanması ve bölgenin kimliğinin oluşmasında toplulukların birbirine yaklaşımları ve hoşgörülü tavır sergilemiş olmaları da önemli bir etkendir. Kendinden önce yaşamış olan topluluğa duyulan saygı ile bölgeye dair ekonomik ve sosyal faaliyetlerin devamlılığı sağlanmıştır. Zaman içerisinde uyum yoluyla birlikte değişen kuşaktan kuşağa aktarılan bölge kimliği kümülatif bir özellik göstermektedir. Aktarımın aynı zamanda belli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmesi ise ortak deneyimlerin özüne bağlılığını artıran bir etmendir. Yaşayan bir kültürel peyzaj özelliğine sahip olan köyün halkı da geçmişinden gelen kültürel mozaiğin ve sahip olduğu değerlerin farkındadır. Bu değerlerin yaşatılması ve tanıtılmasıyla köyün gelişiminin sağlanması amacıyla turizme yönelik bazı faaliyetleri köy içerisinde gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra 2000 yılında Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği'ni kurarak bu amaçlarını hem ulusal hem de uluslararası alanda gerçekleştirmeye başlamışlardır. Geleneksel kırsal hayatın yanı sıra eğitime, bilime ve kalkınmaya önem veren Boğatepe Köyü sahip olduğu kültürel mirası ve insanıyla benzer köy yerleşimlerinden ayrılarak bir kültürel peyzaj alanı oluşturmaktadır.

Bu çalışma ile Kars ili Boğatepe Köyü kültürel peyzajına ilişkin değerler, bölgeye ilişkin literatür taraması sonucunda toplanan verilerin yanı sıra yapılan alan çalışmaları neticesinde elde edilmiştir. Doğa ve insan temelli kültürel peyzaj bileşenleri ayrı başlıklar altında detaylıca incelenmiştir. İncelemeler sonucunda yerleşimin ev sahipliğini yapmış olduğu

toplulukların da katkısıyla bu alan da bir kültürel peyzaj oluşumunun gözlendiğine ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Tez kapsamında elde edilen veriler, gelecekteki araştırmalara altlık oluşturabilecek niteliktedir.

Kültürel miras ve koruma yaklaşımlarında ayrı bir yere sahip olan kültürel peyzaj disiplinler üstü bir alandır. Kırsal yerleşimlerin özünü oluşturan kültürel peyzaj alanı belgelenirken yerleşim alanı ve çevresindeki açık alanlar dikkate alınmıştır. Doğal peyzaj içerisinde yer alan tarımsal karakterizasyon ve fauna yapısı bölge kimliğine yönelik içerisinde önemli ipuçları barındırmaktadır. Detaylı çevresel tarih araştırmalarının yapılması ile yaşayan kültürel peyzajın tarihsel derinliği ve geçirmiş olduğu değişimlerin kolaylıkla anlaşılabileceği düşünülmektedir.

Özellikle 19. ve 20. yüzyılda bölgede yaşanan göçler neticesinde nüfus ve etnik yapı sürekli olarak değişmiştir. Bu değişikliğe bağlı olarak somut olmayan kültürel miras değerleri de çeşitlenerek artmıştır. Fakat günümüzde de büyük bir problem olan kırsaldan kente göçün devam etmesi nedeniyle kültürel mirasın korunmasına yönelik detaylı çalışmalar sosyal bilimler alanında yapılabilecek araştırma konusu olabilecek niteliktedir.

Boğatepe Köyü günümüzde diğer kırsal yerleşimler gibi doğal ve beşeri kaynaklı riskler ile karşı karşıyadır. Bunlardan biri ise yağmacılıktır. Özellikle Malakanlar döneminden kalan yapıların ve civar köylerde bulunan Malakan mezarlarının zaman zaman insanlar tarafından yağmalandığı bilinmektedir. Kültürel mirasın bir parçasını oluşturan tarihi yapıların ve mezar taşlarının tahrip edilmesi geri dönülmez sonuçlar yaratabilmektedir. Bu anlamda bölge içerisinde sanat tarihi ve mimarlık alanlarında gerekli belgelemelerin ve envanter çalışmalarının yapılması koruma çalışmalarına önemli katkılar sunacaktır.

Kültürel peyzajın korunması, kültürel miras ile birlikte doğal peyzajı da içermesi sebebiyle aynı zamanda çevresel bir eylem niteliğindedir. Kültürel peyzaj alanı olan köyün karşı karşıya olduğu doğal risklerden birisi olan iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin önlenmesindeki rolü ve potansiyelinin örnekler üzerinden tartışılarak, kırsal alanların dirençliliğinin artırılmasına ilişkin olası katkıları değerlendirilmelidir. Kültürel peyzaj alanlarında, kuraklık, toprak kayması, sel vb. doğal afetlere yönelik geliştirilen geleneksel

yöntemlerin belgelenmesi ve sürdürülmesine yönelik araştırma konuları çevre bilimi alanına katkı koyacaktır. Aynı zamanda, kültürel peyzaj alanlarının korunması, iklim değişikliğine yönelik geliştirilecek politikaların belirlenmesi konusunda önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Abacıalır, D. ve Korkusuz T. (2020). Boğatepe (Kars) Köyünde Kırsal Turizm Faaliyetlerinin Coğrafi Bir Bakış Açısı ile İncelenmesi. *Socıal Scıense Development Journal*, 5, 203-220.

Akça, B. ve Kıyanç, S. (2017). Malakanlar'ın Anadolu'daki İzleri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 18(39) , 22-43.

Ak, G. ve Kaynar, M. (2015). 19. Yüzyılda Çokkültürlü İmparatorluktan Ulus-Devlete Geçişte Sürgün ve Göç: Malakanlar Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(2), 1-22.

Akyüz, J. (2006). *Kars Uykusuz Uzakta, 16.ve 19.Yüzyıllar Arasında Kars Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Altunsoy, A. (2005). *Kentsel Tarihi Çevre Koruma (Kars Üzerine Bir İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Altunsabak, E. (2016). Karapapak Türklerinde Şah Kaldırma Geleneğinin Mitik Çözümlemesi. *Milli Folklor Dergisi*, 14(112), 120 - 129.

Arınç, K. (2016). *Doğal, Beşeri, İktisadi ve Siyasal Yönleriyle Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri*. Erzurum: Biyosfer Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Arınç, K. (2018). Boğatepe Köyü'nde Gravyer Peyniri Üretimi ve Sürdürülebilir Gelişme Bakımından Önemi (Kars/Türkiye). *Türk Coğrafya Dergisi*, 70, 7-18.

Arısoy, S. (2018). Yabansal Besin Bitkilerinin Ekonomik Coğrafi Önemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 27(1-2), 43-127.

Aslan, P. (2022). *Kars Boğatepe Peynir Müzesi (Zavot) Işığında Ülkemizdeki Ekomüze Çalışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Atalay, İ. (1978). *Erzurum Ovası ve Çevresinin Jeolojisi ve Jeomorfolojisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları. No: 543, Araştırma Kitapları Serisi No: 81.

Atalay, İ. (2002). *Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri, Orman Bakanlığı Yayınları*. İzmir: Meta Basımevi.

Atalay, İ. (2008). *Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası*. İzmir: Meta Basım Matbaacılık.

Atış, E. ve Çelikoğlu, Ş. (2017). Boğatepe Köyünde Geleneksel Kars Gravyer ve Kaşar Peyniri Üretiminin Yöre Ekonomisi ve Tanıtımına Katkısı. *Türk Coğrafya Kurumu 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongresi, Ankara 8-10 Kasım 2017, Kongreye Sunulan Tebliğler*. Ankara: Türk Coğrafya Kurumu Yayını. Yerel ve Bölgesel Kalkınma, Oturum: 56, 310-324.

Avcı, C. (2021). Kaşar: Ekolojik Bir Kent İmgesi Örneği. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 9, 259-276.

Badem, C. (2010). *Çarlık Rusya'sı Yönetiminde Kars Vilayeti*. İstanbul: Bir Zamanlar Yayıncılık.

Birnbaum, C. A. (1994). Protecting Cultural Landscapes: Planning, Treatment and Management of Historic Landscapes. *USNPS Preservation Brief,* 36, 1-20.

Buggey, S. (1999). *An Approach To Aboriginal Cultural Landscapes*. Ottawa: Historic Sites and Monument Board of Canada, 17-18.

Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği ve Tarih Vakfı (2014). *Alplerden Kafkaslara Kars Peynirciliğinin 150 Yıllık Tarihi*. İstanbul: Deniz Matbaa.

Boz, Ç. (2021). Solidarity Economy: A Case Study From Bogatepe Village. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 50-62.

Bozkurt, S. G. (2022). Kentleşmenin Safranbolu (Karabük)'nun Kültürel Peyzaj Değişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 12 (1), 476-488.

Brown, J., Mitchell, N. ve Sarmiento, F. O. (2000). Landscape Stewardship: New directions in Conservation of Nature and Culture. *The George Wright Forum*, 17(1), 12–14.

Buckle, R. J. (2002). *Managing Cultural Landscapes: A Case Study of Stirling, Alberta*. Yüksek Lisans Tezi, The University of Calgary, Calgary.

Çalışkan, Ç. O. (2008). *Çok Merkezli Bölgesel Kalkınma Amacında, Kars'ın Ağrı Alt Bölgesinde (TRA2) Büyüme Kutbu Olabilirliği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çalışkan, Ç.O. (2019). *Türkiye Kentleşmesi İçin Yeni Bir Yol Arayışında Orta Ölçekli Kentler Üzerinden Kır-Kent Dayanışma Ağları: Kars-Boğatepe Örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çiftçi, A. (2000). *Kars'ta Rus İşgali Dönemi (1878-1918) Konut Mimarisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Daşdemir, M. ve Efendioğlu, S. (2016). Kars ve Erzurum Ağızlarında Rusça Ödünç Kelimeler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 0 (55), 159-178.

Demir, M. (2015). Kars İlinin Nüfus Gelişimi ve Başlıca Demografik Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20 (34), 127-156.

Demir, M. (2016). Kars İlinde Büyük ve Küçükbaş Hayvancılık. *Doğu Coğrafya Dergisi,* 21 (35), 39-62.

Demir, M. (2017). Doğal ve Beşeri Özellikleriyle Kars İlindeki Turizm Faaliyetlerinin Durumu. *Marmara Coğrafya Dergisi,* 0 (35) , 134-154.

Doğanay, H. (2011). *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.

Erdoğan, E., Uslu, A., Yazgan, M. E., Barış, M.E. ve Dilaver, Z. (2011). *Peyzaj Çevre ve Tarım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Erdoğan, F. (1986). *Türk Ellerinde.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Ekinci, O. (2006). *Kars Kitabı*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1986). *Anadolu Rus Muharebesi*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Geyik, N.E. (2019). *Dünya Miras Listesi Adaylık Sürecinde Mardin Kentsel Sit Alanı'nın Kültürel Peyzaj Değerleri ve Taşıdığı Riskler*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gündüz, T. (2001). *Kars*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt: 24.

Güler, A.C. (2018). *Gökçeada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi ve Korunmasına Yönelik İlkeler*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Güneş, F. ve Özhatay, N. (2011). An Ethnobotanical Study From Kars Eastern Turkey. *Biological Diversity and Conservation*, 4(1), 30-41.

Hayden, D. (1996). *The Power of Place: Urban Landscapes as Public History*. Massachusetts: MITPress, 16-17.

Hoskins, W.G. (1955). *The Making of the English Landscape*. London: Hodder and Stoughton.

Ingerson, A.E. (2003). *What Are Cultural Landscapes?* (Institute of Cultural Landscape Studies Report). Cambridge: Harvard University.

İnternet: Kültür ve peyzaj kelimelerinin tanımı. URL-1: https://www.etimolojiturkce.com/kelime Son Erişim Tarihi: 28.12.2022.

İnternet: Council of Europe (2016). Council of Europe Landscape Convention. URL-2: https://www.coe.int/en/web/conventions/ Son Erişim tarihi: 21.05.2023.

İnternet: Australian Heritage Commission, 1997. "National Heritage Convention: A future heritage places regime for Australia: synthesis of broad community views and AHC preferred system". URL-3: http://www.environment.gov.au Son Erişim tarihi: 21.05.2023.

İnternet: Cultural Landscapes: Places That We Look at Every Day, But Often Don't Really See. URL-4: https://www.nps.gov/articles/000/cultural-landscapes-places-that-we-look-at-every-day-but-often-don-t-really-see.htm Son Erişim Tarihi: 28.05.2023.

İnternet: UNESCO Dünya Miras Listesi kültürel peyzaj alanları, 2023. URL-5: http://whc.unesco.org/en/list/?search=cultural+landscape Son Erişim Tarihi: 21.02.2023.

İnternet: Sazova Parkı, Eskişehir. URL-6: https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=57 Son Erişim Tarihi: 20.08.2023.

İnternet: Midyat, Mardin. URL-7: http://www.mardin.gov.tr/midyat Son Erişim Tarihi: 20.08.2023.

İnternet: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Çanakkale. URL-8: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/canakkale/gezilecekyer/gelibolu-yarimadasi-tarihi-milli-park-alani Son Erişim Tarihi: 20.08.2023.

İnternet: Side Arkeolojik Sit Alanı, Antalya. URL-9: https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/antik-kentte-yasamak Son Erişim Tarihi: 20.08.2023.

İnternet: Versailles Sarayı, Fransa. URL-10: https://parispass.com/en-us/blog/know-before-you-go-palace-of-versailles Son Erişim Tarihi: 20.08.2023.

İnternet: Pirinç terasları, Cordilleras, Filipinler. URL-11: https://whc.unesco.org/en/documents/129330 Son Erişim Tarihi: 20.08.2023.

İnternet: Uluru-Kata Tjuta Ulusal Parkı, Avustralya. URL-12: https://parksaustralia.gov.au/uluru/about/the-olgas-or-kata-tjuta/ Son Erişim Tarihi: 20.08.2023.

İnternet: Kars ili ve ilçeleri haritası. URL-13: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_kars_ili_haritasi Son Erişim Tarihi: 28.12.2022.

İnternet: Araştırma sahası ve çevresinin topoğrafik haritası. URL-14: https://www.harita.gov.tr/urun/kars-fiziki-il-haritasi/382 Son Erişim Tarihi: 05.08.2023.

İnternet: Tarihin Emanetleri; Malakanlar/TRT Belgesel, 18 Eylül 2015. URL-15: https://www.youtube.com/watch?v=eHzvAYmB1q4 Son Erişim Tarihi: 11.11.2023.

İnternet: Boğatepe Köyü'nde yetişen bitkiler. URL-16: https://create.vista.com/tr/photos/ Son Erişim Tarihi: 20.07.2023.

İnternet: Kars ili arazi dağılımı. URL-17: https://corinecbs.tarimorman.gov.tr Son Erişim Tarihi: 10.10.2023.

İnternet: Boğatepe Köyü mera alanları. URL-18: http://www.parselsorgu.tkgm.gov.tr Son Erişim Tarihi: 10.10.2023.

İnternet: Gezgin: Kars Malakanlar, Pel Film, 1 Ağustos 2019. URL-19: https://www.youtube.com/watch?v=ykR03dGbbZ0 Son Erişim Tarihi: 11.11.2023.

İnternet: Ağzımıza tat, damımıza koku geldi. TEDx Resset Konuşmaları, 2017. URL-20: https://www.youtube.com/watch?v=fYbfWXLvn4Q Son Erişim Tarihi 12.08.2023.

İnternet: Boğetepe Köyü'nde tıbbi ve aromatik bitkilerin kurutulması. URL-21: https://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/bogatepe-cevre-ve-yasam-dernegi Son Erişim Tarihi: 04.11.2023.

İnternet: Boğatepe Köyü'ne ilişkin gazete küpürü. URL-22: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/fransizca-ogrenip-dunyaya-tanittilar-peynire-rota-cizdi-42110524 Son Erişim Tarihi: 04.11.2023.

İnternet: Somut olmayan kültürel miras. URL-23: https://www.unesco.org.tr/Pages/168/19 Son Erişim Tarihi: 04.11.2023.

İnternet: Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği. URL-24: https://www.sivilsayfalar.org/stk/bogatepe-cevre-ve-yasam-dernegi/ Son Erişim Tarihi: 04.11.2023.

Jones, M. (2003). The Concept Of Cultural Landscape: Discourse And Narratives. Palang H. ve Fry G. (Ed.), *Landscape interfaces*. Dordrecht: Springer.

Kansu, Ş.A. (1971). Kars İli'nin Yalçınlar "Zührap" Köyünde Yaşamış Olan Malakanlara Ait Gözlemler. *Belleten*, 35 (137), 119-122.

Karaküçük, S. ve Toker, F. (2017). Rekreasyon Etkinliklerine Katılımda Kültürel Farklılıklar: Malakanlar ve Çerkesler Örneği. *Innovation and Global Issues in Social Sciences, Antalya 26-29 Nisan 2018, Kongreye Sunulan Bildiriler*. Congress Publications,

Kars Belediyesi (2000). *Kars'ın İmar Durumu*. Kars: Önder Matbaası.

Kars Valiliği (1967). *1967 Yıllığı*. Ankara: Önder Matbaası.

Kars Valiliği (2002). *2002 Yıllığı*. Ankara: Önder Matbaası.

Kemaloğlu, M. (2012). Terekeme-Karapapak Türkleri Yerleşim Alanları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* 1 (3), 55-81.

Kımışoğlu, Z., Karakaya, S., Sümbüllü, Y.Z., İncekara, Ü., Aksakal, Ö. ve Polat, A., (2022). Kars-Boğatepe Köyü Geleneksel Halk Hekimliği: Bitkisel Emler. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 3 (2), 67-77.

Kırzıoğlu, F. (1953). *Kars Tarihi*. İstanbul: Işıl Matbaası.

KKVKBK (2022). Kültür Varlıkları Tescil Listeleri.

Köse, M. (2003). *İşgalden Kurtuluşa 'Kırk Yıllık Kara Günler' ve Ermeniler*. Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (1998). *Gravürlerle Türkiye*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Lewis, P.F. (1979). Axioms for Reading the Landscape: Some guides to the American scene. Meinig, D.W. (Ed.), *In the interpretation of ordinary*. New York: Oxford University Press.

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (2008). Kars İli Genel Jeolojisi, Van.

Madran, E. ve Uysal, Z.Ç. (2009). *Korumada Yeni Tanımlar, Yeni Kavramlar: Kültürel Peyzaj*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

MGM (2023). 2022 Yılı Meteoroloji Verileri.

Ocakverdi, H. (2001). The Flora of the Mount Kısır (Kars and Ardahan) and Nearest Environs. *Turkish Journal of Botany*, 25 (5), 311-334.

Orhan, S. (2021). *Kars İli Çakmak Köyündeki Malakan Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi, Koruma Sorunları ve Sürdürülebilirlik İçin Malakan Göç Müzesi Restorasyon Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.

Ortaylı, İ. (1978). Çarlık Rusya'sı Yönetiminde Kars. *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*,19, 343-362.

Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleleri I*. Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları.

Özsüle, Z. (2005). *Geleneksel Yerleşimlerin Korunmasının Kültürel Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi: Mudanya Örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özyakışır, D. (2017). Göç Olgusuna Etnik Kimlik Açısından Bir Yaklaşım: Kars Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19 (52), 1130-1138.

Parks Canada (1994). *Guiding Principles and Operational Policies*. Ottawa: Ministry of Canadian Heritage.

Rapaport, A. (2004). *Culture, Architecture and Design*. İstanbul: YEM Yayınevi, 24-25.

Rössler, M. (2006). World Heritage Cultural Landscapes: a UNESCO flagship programme, 1992-2006. *Landscape Research*, 31 (4), 333-353.

SERKA (2010). TRA2 Düzey 2 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı, Kars.

SERKA (2014). 2014-2023 TRA2 Bölge Planı, Kars.

SERKA (2017). TRA2 Bölgesi Kadın Profili Araştırması, Kars.

Sauer, C.O. (1925). *The Morphology of Landscape*. Berkeley: Berkeley University Press.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019). Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması Projesi (YER-SİS). (yersis.gov.tr)

Selman, P. H. (2006). *Planning at The Landscape Scale, The RTPI Library Series*. London: Routledge Taylor & Francis Group.

Süvari, Ç. C. (2009). *Dinsel Geleneğin Etnisite İnşasında Oynadığı Rol: Malakanizm Örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Süvari, Ç. C. (2013). *Malakanlar: Rus-Köylü Hareketlerinden Günümüze Malakan İnancı*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Şentürk, A. (2012). *UNESCO Dünya Miras Listesinde Yer Almanın, Ülke Kültürel Miras Koruma Politikalarına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Taylor, K. (2008). Landscape and Memory: cultural landscapes, intangible values and somethoughts on Asia. *Proceedings of 16th ICOMOS General Assembly and International Symposium, 29 Eylül – 4 Ekim 2008*. Quebec: ICOMOS, 1-14.

Toptaş, A. (2020). Kültür Turizminin Kadın Girişimcilerin Yaptıkları Yeniliklere Etkisi: Boğatepe Köyü'nün Örnek Vaka Analizi ile İncelenmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (4), 3378-3391.

TÜİK (2022a). Bölgesel İstatistikler: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Köy Nüfusu.

TÜİK (2022b). Bölgesel İstatistikler: İşgücü İstatistikleri 2020-2022.

TÜİK (2023). Bölgesel İstatistikler: Nüfus ve Göç Verileri.

Türkdoğan, O. (1970). *Molokanların Tarihçesi ve Türk Kültürü İçerisinde Molokanlar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Türkdoğan, O. (1971). *Malakanların Toplumsal Yapısı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Türkdoğan, O. (2005). *Kars'ta Bir Etnik Grup: Malakanların Toplumsal Yapısı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

UNESCO (1972). Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris, No: 1-14.

UNESCO (2003). Cultural Landscapes: The Challenges of Conservation. *World Heritage 11-12 Kasım 2002*, Paris: UNESCO World Heritage Centre, 47.

UNESCO (2015). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Paris: UNESCO World Heritage Centre, 71.

Watt, L. A. (2001). *Managing Cultural Landscapes: Reconciling Local Preservation and Institutional Ideology in the National Park Service*. Doktora Tezi, University of California, Berkeley.

Gazili olmak ayrıcalıktır